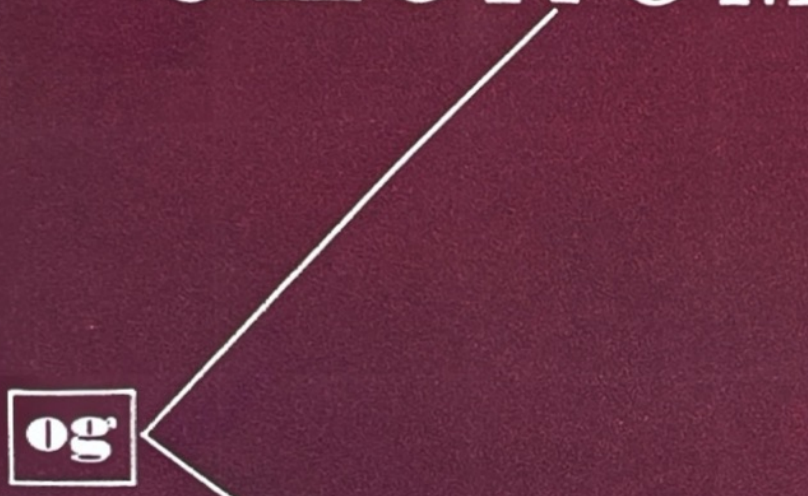
ØKONOMI

POLITIK

Kvartalsskrift udgivet af Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi . 36. Årgang . Nummer 1 . 1962

København 1962

ØKONOMI OG POLITIK

36. ÅRGANG . NR. 1 . 1962

INDHOLD

KJELD PHILIP: Erhvervsstruktur og strukturpolitik... 3

ADOLPH RASTÉN: Det finske socialdemokratis splittelse og den politiske betydning heraf..... 20

Den internationale økonomiske situation 37

Den danske økonomiske situation..... 54

Politisk Kronik..... 60

KVARTALSSKRIFT UDGIVET AF
SELSKABET FOR HISTORIE OG SAMFUNDSØKONOMI
KØBENHAVN 1962

FORFATTERNE

KJELD PHILIP: Økonomiminister, professor, dr. oecon.

ADOLPH RASTÉN: Journalist, udenrigspolitisk medarbejder ved Danmarks Radio.

Eftertryk uden kildeangivelse ikke tilladt.

ØKONOMI OG POLITIK udkommer med et hæfte i hvert kvartal, Årsabonnement 15 kr. Enkelte hæfter 4 kr. Ansvarshavende redaktør: Sekretær, cand. polit. HANS BOSERUP. Redaktionsudvalg: Professor, dr. phil. SVEN HENNINGSEN, professor, dr. polit. P. NØRREGAARD RASMUSSEN, rektor, professor, dr. polit. POUL WINDING, generalsekretær for Nordisk Råd, F. W. WENDT og lektor, cand. polit. THORKILD HJORTKJÆR, Redaktør, ekspedition og abonnement: Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi, Sankt Peders Stræde 5, København K., telefon Palæ 5182. Abonnement kan endvidere tegnes i alle boglader og hos postvæsenet samt for boghandlernes vedkommende også gennem Danske Boghandleres Kommissionsanstalt.

Printed in Denmark. Aarhuus Stiftsbogtrykkerie.

Udsendt i boghandelen 16. juni 1962.

ERHVERVSSTRUKTUR OG STRUKTURPOLITIK*)

KJELD PHILIP

Fra den klassiske nationaløkonomi har vi arvet et billede af en verden i harmoni. Pris-mekanismen og denne modelverdens forudsætninger om fuld delelighed, almindelig stræben efter maksimal indkomst og lynhurtige reaktioner skulle sikre os, at al arbejdskraft og al kapital kom til at arbejde, hvor deres indsats var størst. Resultatet måtte blive den største materielle produktion. Selv om den tid ikke brugte disse ord, må man heraf drage konklusionen, at man i enhver periode fik den største teknisk mulige vækst i økonomien.

Tredivernes arbejdsløshed og landbrugskrise belærte os imidlertid om, at virkeligheden ikke var så harmonisk endda. Dette tiår gjorde os det klart, at arbejdsløshed ikke blot var knyttet til de traditionelle konjunkturer. Hertil kom imidlertid, at i trediverne og måske endnu mere i årene, der fulgte efter krigen, kom det til at stå os mere og mere klart, at det ingenlunde var givet, at arbejdskraft og kapital altid kom derhen, hvor de kunne erhverve det største udbytte. Arbejdskraften skulle uddannes, men uddannelsen foregik ofte tilfældigt og efter alt andet end økonomiske principper. Heller ikke for kapitalens vedkommende gjaldt det, at man kunne være sikker på, at kapitalindsatsen altid blev foretaget på en sådan måde, at grænseudbyttet af kapitalen overalt blev det samme.

De sidste åringer har lært os, hvilken betydning for et lands økonomi det har, at man får alle arbejdere i beskæftigelse. Når Danmark siden 1957 har været i stand til at opretholde en årlig produktionstilvækst, der har varieret mellem 5 pct. og 8 pct., skyldes det først og fremmest, at man i disse år foruden at kunne udnytte den almindelige tekniske udvikling desuden har gennemlevet overgangen fra ca. 10 pct.s arbejdsløshed til fuld beskæftigelse. Det har jo været en fantastisk – man kan kaldet det, hvad man vil – luksus eller spild for et samfund, at det før har ladet 10 pct. af dets befolkning mod denne befolknings eget ønske gå ledige. Næppe nogen enkelt begivenhed har i den grad forøget hele befolkningens muligheder for for-

*) Dansk manuskript til foredraget Wirtschaftsstruktur und Strukturpolitik holdt 15. februar 1962 i Wirtschaftswissenschaftslichen Club am Institut für Weltwirtschaft an der Universität Kiel.

brug, som at vi har forladt de 10 pct.s arbejdsløshed og har erstattet den med 0 pct.

Et af de spørgsmål, man må stille sig selv i dag, er, om de senere års produktionstilvækst nu må afsvækkes, fordi der ikke mere er ledig arbejdskraft at inddrage, eller om væksten af andre grunde kan fortsætte.

Meget tyder på, at vort samfund endnu er meget langt fra, at de klassiske forudsætninger er opfyldt, og at der er rige muligheder for, at vi ved ændringer i vor erhvervsstruktur kan komme op på en væsentlig højere levefod.

Vort samfund synes således også på anden måde at være stærkt præget af spild af arbejdskraft. Det er andre former for spild af arbejdskraft end arbejdsløshed; det sker tillige, hvis en person er beskæftiget ved et i økonomisk henseende forkert erhverv, eller inden for sit erhverv med en form for arbejde, der ikke svarer til hans evner.

Fra en fortid med en lavere teknik har vi arvet en i praksis meget trægt foranderlig deling mellem vore erhverv, der svarer til den tids teknik, til den tids indkomster og den tids uddannelsessædvaner, og forøvrigt også til den tids forbrugervaner. Det er imidlertid ikke givet, at vi skal have denne deling mellem hovederhvervene i en tid, hvor alle de nævnte forhold er forandrede.

Erhvervsfordelingen har til stadighed været underkastet forandringer. Men det foregår trægt, og vore politiske indgreb modvirker ofte udviklingen.

Går vi ca. hundrede år tilbage i tiden, vil vi finde, at vi i Danmark har et landbrug, der med hensyn til effektivitet nærmest ligger under, hvad tilfældet var i størstedelen af Europa. Det er ikke tilfældigt, at danske købmænd søgte at sælge danske bønders smør i England under betegnelsen »Kielerbutter«; man vidste, at man herigennem fik en højere pris, fordi holstensk smør nu engang blev anset for at være, og sikkert også var, bedre end dansk smør. Som almindelig bekendt opstod fra midten af det århundredes halvfjerdser og frem til midten af dets halvfemser meget vanskelige kår for europæisk landbrug. Jernbanerne åbnede USA og Rusland for verdensmarkedet og fik priserne til at falde. Denne almindelige europæiske landbrugskrise blev næsten overalt på kontinentet imødegået med beskyttelse af landbrugerne. Det skete først og fremmest ved korntold; resultatet blev, at man i alle disse lande fik højere landbrugspriser. Sammen med England udgjorde Danmark næsten den eneste undtagelse fra denne politik. I Danmark tvang nøden landmændene til at dygtiggøre sig og til hurtigt at gå over i anden teknik. Resultatet er blevet, at engelsk og dansk landbrugsproduktion kom til at foretage et spring opad. I de lande, hvor man valgte beskyttelsens vej, blev man længere stikkende i en forældet teknik.

Andelen af befolkningen, der i Danmark lever af landbrug, er ikke stærkt afvigende fra, hvad den er i de omkringliggende lande, men teknikken i Danmark og landets i sammenligning med andre lande ret store brug tillader denne andel af befolkningen at forsyne mellem 2½ og 3 gange dets egen befolkning med mad, medens derimod teknikken i de syd for liggende lande kun tillader dem at være selvforsynende. Kunne det danske landbrug nøjes med at forsyne landet selv med landbrugsvarer, behøvede det kun at omfatte 7 pct. af befolkningen.

Kunne man tænke sig, at dansk teknik blev indført over hele Vesteuropa, kunne man således fristes til at drage konklusionen, at man i Vesteuropa kunne producere 2 à 3 gange så mange landbrugsvarer som nu, eller hvad vel nok er en rigtigere konklusion, at man kunne nøjes med måske ca. 40 pct. af den mængde mennesker, der i dag er beskæftiget ved landbruget og dog få samme mængde næringsmidler produceret. Man ville kunne få dette til lavere priser uden subsidier og med en landbostand, der var bedre stillet end nu. Bortset fra Englands og Sveriges landmænd er Danmarks vel Europas bedst stillede. At man sydpå må subsidiere landbruget, er jo ikke så underligt; det må være dyrere at lade tre mand producere en bestemt mængde varer end at nøjes med én.

I størstedelen af Europa har man næsten overalt fuldt så god jord og fuldt så godt et klima, som tilfældet er i Danmark. Man ville sikkert her være i stand til at producere tilstrækkeligt til selvforsyning med mindre end 10 pct. af befolkningen knyttet til landbruget. Ved denne produktion er der imidlertid i dag beskæftiget over det dobbelte, ja i Italien 31 pct. og i Jugoslavien 55 pct.

Det er selvsagt klart, at en sådan eventuel overflytning af arbejdskraft betyder, at en del af den indsats, der skal til for at skaffe levnedsmidlerne, flyttes uden for landbruget. Det moderne landbrug forlanger således maskiner, der skal produceres i byerhvervene. Den dyberegående arbejdsdeling forlanger udskillelse af produktion, f. eks. slagtning o. lign., som nu foregår i disse landes landbrug. Alligevel kan der ingen tvivl være om, at en strukturrationalisering vil kunne frigøre enorme arbejdsstyrker til anden anvendelse.

Det må være en vigtig opgave at sørge for, at denne i virkeligheden under vor tids teknik overflødige arbejdskraft hurtigst muligt overføres til andre erhverv, hvor der er god brug for den, og at den moderne landbrugsteknik kan komme til at trænge ind i disse lande.

Nogle vil måske mene, at Danmark ikke er noget typisk land, og at man ikke kan drage for vidtgående konklusioner af danske erfaringer. Tal andet sted fra bekræfter imidlertid, at man med moderne landbrugsteknik under tempereret klima kan forsyne et lands befolkning ved blot at anvende 7 pct. af befolkningen til landbruget. England f. eks. forsyner sig selv med

ca. halvdelen af sine produkter, men de har også kun 4 pct. af befolkningen beskæftiget ved landbrug. For Holland gælder det også, at det med ca. 8 pct. af befolkningen knyttet til almindeligt landbrug dækker forbruget i en befolkning med meget høj levefod. Holland har jo en eksport, der nogenlunde svarer til, hvad de har udover 8 pct. beskæftiget ved landbrug.

Andel af befolkningen, beskæftiget ved landbrug.

	pct.
Danmark	19 (7)
Sverige	13
Norge	16
Storbritannien	4 (8)
Forbundsrepublikken, Tyskland	14
Holland	10 (7)
Frankrig	23
Italien	31
Jugoslavien	55

I parentes er angivet tal, der skønsmæssigt anslår den del af befolkningen, der er nødvendig for at forsyne pågældende land med de i landet fremstillede næringsmidler.

Da det ville været ret utænkeligt, at Europa skulle blive storeksportør af landbrugsvarer, må vi skønne, at vi så godt som overalt i Europa har alt for mange landbrugere. Nu skal man ikke deraf drage konklusionen, at man i alle Europas lande skal have netop 8–10 pct. af befolkningen beskæftiget ved landbruget; tværtimod, det kan ikke være noget mål, at man i de enkelte lande skal være selvforsynende. Meningen med vort nye store Europa skulle jo være, at varerne skulle produceres, hvor det kunne gøres billigt, og at der også skulle være handel med landbrugsvarer fra land til land; men Europa som helhed skulle kunne blive selvforsynende under moderne tekniske forhold med knapt 10 pct. af Europas befolkning beskæftiget ved landbruget. Vi må da konstatere, at i dag er der takket være manglende viden, dårlig uddannelse, uheldig jordfordeling, uheldige subsidieordninger, store institutionelle vanskeligheder ved at få kapital til investering i landbrug, mindst dobbelt så mange landbrugere, som der behøves til at producere det, der i dag faktisk produceres. Blev landbrugernes tal halveret, ville endda priserne på landbrugsprodukterne kunne blive lavere og de tilbageblevne landmænd leve ikke uvæsentligt bedre.

Meget tyder på, at vort samfund har mulighed for en forøgelse af menneskelig arbejdskraft til anvendelse i andre erhverv ved en overførsel fra landbruget, der fuldt står mål med det, vi vandt ved at gå over fra tredivernes arbejdsløshed til halvtredsernes mangel på arbejdskraft.

Dette er ikke noget nyt problem. Som det fremgår af figur 1, har landbruget stadig måttet afgive arbejdskraft til de øvrige erhverv. Landbrugets overflødige arbejdskraft er i en forholdsvis ung alder vandret bort fra land-

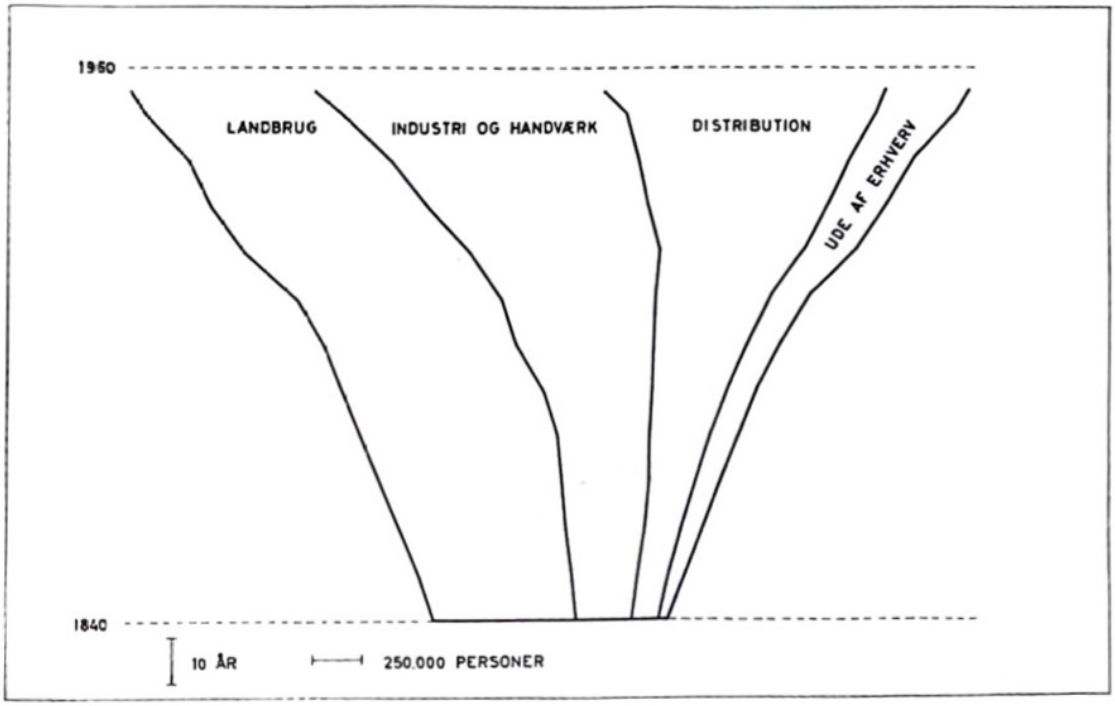

Fig. 1. Danmarks befolkning fordelt på erhverv 1840–1960.

bruget. Vandringen har været fremmet af indkomstforskelle mellem land og by. I alt fald i det sidste par hundrede år har det været en økonomisk fordel at forlade landbruget. Liberalismens metode til at gennemføre en vandring fra et område til et andet eller fra et erhverv til et andet var, at folk fik højere løn det sted, de vandrede hen. Kunne man have regnet med den lynhurtige tilpasning, ville arbejdskraft være blevet overflyttet fra de overfyldte områder til de manglende områder så hurtigt, at indkomstforskellene straks ville forsvinde. Tilpasningen til de nye forhold er imidlertid i praksis foregået så langsomt, at inden tilpasning har fundet sted, er en ny forskel opstået, der har nødvendiggjort ny tilpasning. Resultatet er blevet, at vi ikke i det sidste par hundrede år er nået frem til ensartet aflønning mellem land og by. Det er ikke så underligt, at landbrugerne hele tiden har følt sig dårligt behandlet. Der er imidlertid sket en ændring i, af hvem de har følt sig dårligt behandlet; i forrige århundrede følte de, at det var af skæbnen, i dette af staten. Før i tiden fandt man, at økonomien var en slags naturbegivenhed; nu er man ikke langt fra at mene, at endog en dårlig høst skyldes regeringen.

Den traditionelle liberale måde til overflytning fra land til by falder efterhånden dårligt i tråd med nutidens økonomiske velfærdspolitik. Mere og mere spredes den opfattelse, at det tilkommer staten at sørge for, at ingen større samfundsgrupper lider nød; i den senere tid er dette blevet udvidet til, at heller ingen større samfundsgrupper må sakke nævneværdigt bagud

fra andre indkomsttagere. Rom-traktaten er i øvrigt ikke fremmed for sådanne tanker; heri er det udtrykkelig slået fast, at landbruget ikke økonomisk skal være dårligere stillet end de andre erhverv.

Dette har imidlertid ikke ført til, at landbruget rent praktisk har opnået lignende leveforhold, som man har det i andre erhverv. Navnlig synes der at være en meget betydelig forskel med hensyn til arbejdsbyrderne. I Sverige – måske det land i Europa, hvor landbrugerne har det bedst – er der f. eks. næppe tvivl om, at landbrugerne har forbrugsmuligheder på niveau med folk med tilsvarende uddannelse og kapital i andre erhverv, men de erhverver disse muligheder ved en større ugentlig arbejdsbyrde. Også i Danmark lever en landmand vel på et niveau, der ikke ligger meget anderledes, end hvad faglærte arbejdere i byerne lever på, men deres arbejdsdag er længere, og deres arbejdsmøje større.

Opdager man inden for en enkelt virksomhed, at en af virksomhedens produktioner går tilbage i afsætningen, medens en anden går frem, vil den normale fremgangsmåde være, at man hurtigst muligt søger at overflytte arbejdskraft og maskiner fra den produktion, hvis afsætning går tilbage, til den, der går frem. Anvendes reklame, søger man fremover at koncentrere den om den produktion, der er i fremgang. Det er næppe sandsynligt, at f. eks. en fabrik, der både producerer almindelige trædecykler og knallerter, i en tid hvor salget af trædecykler går tilbage, men af knallerter stiger, ville ofre reklame på trædecyklen; man ville ofre den på knallerten. Højst ville man holde et realisationssalg for cyklerne.

Skulle man inden for landbrugsbedrifterne opdage, at det ikke længere betaler sig så godt at producere mælk, men at kød i stedet betaler sig pænt, vil de enkelte landmænd, hvis man da ikke ved indgreb forfusker prisdannelsen, hurtigst muligt skifte over fra malkeracer til kødracer.

Vender man sig derimod til staternes adfærd, finder man et helt andet billede. Dansk landbrug har gennem lange tider haft afsætningsvanskeligheder. Til de fleste markeder kan vi kun sælge politisk fastsatte mængder; resten må da afsættes til det eneste marked, der i praksis står os åbent, nemlig England. Her opnås ofte, sammenholdt med vore produktionsomkostninger, lave priser.

Vender vi os derimod til vor industri-produktion, synes det for tiden at gælde, at begrænsningerne slet ikke ligger i udlandet, men derimod hos os selv. Vi kan i dag sælge alt, hvad vi kan producere. Var vi i stand til hurtigt at skaffe arbejdskraft, og til at få udbygget fabrikker og få konstrueret maskiner, ville vi kunne sælge så meget mere uden mærkbart prisfald og med god fortjeneste.

Den enkelte virksomhed, der havde et valg mellem sådanne to produktioner, ville jo ikke være i tvivl om, at den hurtigst muligt burde ophøre

med nyinvesteringer i landbruget og gå i gang med snarest at flytte produktionsfaktorerne over til industrien. Og man ville samle sin reklameindsats omkring industrien.

Den politik, Vesteuropas lande – også Danmark – fører, går imidlertid nærmest ud på det modsatte. Ved vor subsidiepolitik søger vi at opretholde indkomsterne i landbruget, og dermed bevare produktionsfaktorerne i landbruget længere.

Fra dansk side ofres der for tiden af staten ca. 150 mill. kr. om året til eksportstøtte for landbruget, medens industrien får en 5–6 mill. kr. Disse beløb er beregnet til udstillinger, kollektivreklamer, markedsanalyse o. lign. Da der er omtrent samme eksport af landbrugsvarer og industrivarer, ydes der pr. eksporteret værdi ca. 30 gange så stor en støtte til landbruget som til industrien. Til et enkelt mindre erhverv, frugtavlen, et erhverv som må antages i tilfælde af Danmarks tilslutning til Fællesmarkedet at komme ud for ganske særlige vanskeligheder, ydes der i forhold til eksportværdien endnu mere end til landbruget.

At dette er tilfældet, er ikke så underligt. Hvad er mere naturligt for en politiker end at støtte dem, der er i vanskeligheder; de mennesker kan jo ikke selv gøre for, at deres erhverv går dårligt. At man ved at fremme produktionen af noget, man ikke i det lange løb kan afsætte til fornuftige priser, gør ondt værre, forbiser man.

Staterne gør således det modsatte af, hvad de enkelte virksomheder ville gøre.

At dette sker, skyldes ikke, at staten ikke er klar over det irrationelle heri; men landbrugerne er nu engang en politisk stærk faktor, og de vil leve, som andre mennesker lever. Og andre synes, at dette landbrugernes ønske er ret og rimeligt. Jeg tror ikke, at vi kommer bort fra at anlægge sådanne sociale synspunkter.

En meget vigtig opgave for nutidens politik må det derfor være at finde frem til sådanne metoder til at støtte landbrugserhvervet, at de uheldige virkninger for erhvervsstrukturen heraf bliver så små som muligt.

Inden for Vesteuropa arbejder vi stort set med tre forskellige typer for subsidier. Lad os kalde de tre typer for det kontinentale, det engelske og det danske system.

Kort refereret går det kontinentale system ud på, at man ad kunstig vej opretholder såvel høje producentpriser som høje konsumentpriser. At man opretholder kunstigt forhøjede konsumentpriser, må nødvendigvis bevirke, at det samlede forbrug bliver noget mindre. De høje priser hos producenterne fører først og fremmest til, at man anvender en teknik, man ville blive tvunget til at forlade, dersom dette gammeldags landbrug kom ud for en konkurrence med et moderne landbrug. En række produktionsfaktorer anvendes nu inden for landbruget, som samfundsøkonomisk set

ville give større udbytte ved at blive anvendt inden for andre erhverv. Denne politik har medført, at der i dag er bundet flere millioner mennesker til landbruget, end der ville have været, dersom man havde ført en anden form for subsidiepolitik. Disse landmænds arbejdsindsats er, set fra samfundets synspunkt, et spild.

I England har man valgt på én gang at holde høje producentpriser og lave konsumentpriser og betale differencen gennem subsidier, finansieret over skatterne. Systemet fører til, at forbruget indrettes efter de lave verdensmarkedspriser, men produktionen efter de høje hjemlige. Systemet kan selvsagt kun gennemføres i et land, der som England har en stadig og stor import af varer udefra. Det engelske system har ligesom det kontinentale den fejl, at det fører til, at produktionsfaktorer, der ville få en bedre aflønning i anden anvendelse, nu kan anvendes inden for landbruget.

I modsætning til, hvad tilfældet er på det kontinentale Europa, gennemførte man imidlertid i England ingen landbrugsprotektionisme i firserne og halvfemserne. Det er nok hovedårsagen til, at engelsk landbrug ikke er blevet stående på et forældet stade, men er blevet rationaliseret. Det er jo først i årene efter den anden verdenskrig, at man rigtig er kommet i gang med at subsidiere engelsk landbrug. Engelsk landbrug står derfor, trods sin subsidiepolitik, som et i teknisk henseende godt landbrug; men det er jo givet, at der nu anvendes produktionsfaktorer, som burde overflyttes til anden anvendelse.

I Danmark havde man indtil for godt et år siden praktisk taget ingen subsidier anvendt til landbruget. Imidlertid gik man i foråret 1961 over til også at anvende subsidier. Vi anvender imidlertid et system, som – det gælder dog kun for en del af systemet – er afvigende såvel fra det kontinentale som fra det engelske system, idet vi holder både lave konsumentpriser og lave producentpriser, men giver landbrugerne subsidierne i form af et kontant beløb, en check, der muliggør det for dem at leve så nogenlunde på niveau med folk med tilsvarende uddannelse inden for byerne. Ved det danske system undgår man at forvrænge prisrelationerne, således at man sikrer sig mod, at produktionsfaktorer anvendes til produktion af de i økonomisk henseende forkerte varer; man opretholder et forholdsvis stort forbrug af landbrugsvarer i byerne. Uden virkning er det dog ikke. Den arbejdskraft, der modtager dette kontante beløb, bliver selvsagt snarere ved landbruget, end den vandrer bort fra det. Dersom man i nogen tid fortsætter med at udbetale sådanne kontante beløb til hver selvstændig landmand, og der herved skabes forventninger om, at dette vil fortsætte, vil det skete omsætte sig i højere ejendomspriser, og derigennem vil beløbet efterhånden sive ud gennem arv til den øvrige befolkning. Herved bliver det som social foranstaltning for landbrugerne af stadig mindre betydning, men for skatteyderne bliver det lige dyrt. Gennem den danske metode får man ganske

vist meget ringe påvirkning på prisrelationerne, men det er også klart, at man herigennem opmuntrer de unge til at gå ind i landbrug og de selvstændige landmænd til at forblive på landet.

Set ud fra en rent økonomisk synsvinkel må det danske system nok betegnes som det mest rationelle. Når det ikke har fundet større anvendelse andet sted, hænger det sikkert sammen med, at det stiller store krav til statskassen. Det glider ligesom lettere at få folk til at betale prisforhøjelser end skatter. Det danske system løser den sociale opgave og påvirker i mindste grad landbrugsproduktionens omfang, men opmuntrer dog de selvstændige til at blive på landet, hvilket medvirker til at forøge landbrugsproduktionen.

Inden for Rom-unionen må man imidlertid regne med, at det snarere bliver det kontinentale system, der kommer til at sejre. Dette sker ikke så meget ud fra teoretiske overvejelser, som det sker ud fra det rent praktiske, at det nu engang er det system, man har. Enhver overgang fra ét system til et andet system må nødvendigvis skabe en lang række økonomiske vanskeligheder og forstyrrelser. Det har vist sig at være overordentlig vanskeligt for de seks lande, der i dag er medlemmer af Rom-unionen, at komme frem til en entydig løsning. Det er nok for meget forlangt, at de skulle komme til noget andet end et kompromis mellem de former, de selv anvender i dag. Den landbrugsordning, som nu sandsynligvis bliver følgen af Rom-traktaten, vil virke med til at holde betydelige mængder af arbejdskraft på landet, arbejdskraft, som ud fra en økonomisk synsvinkel burde vandre til byerne.

Når man må acceptere dette, rejser der sig uvilkårligt spørgsmålet, hvad man kan gøre for så ad anden vej at gennemføre den vandring, som vel idag næsten alle finder ønskelig; thi det er jo såvel i landboeres som i byboeres interesse, at overførslen af arbejdskraft finder sted.

I øjeblikket hæmmes vandringen fra land til by i mange tilfælde af, at de vandrende må vandre fra et område, hvor de er veluddannede, til et område, hvor denne uddannelse ikke er af nogen værdi for dem. En ung landmand har normalt haft en landbrugsmæssig uddannelse; denne består i Danmark i, at han siden 15 års alderen har været rundt på forskellige gårde, og dér hos forskellige ejere er blevet oplært inden for landbruget. Mange vil have opholdt sig i en periode på landbrugsskole eller højskole, og er da, når de er nogle og tyve år gamle, som regel uddannet tilstrækkeligt til, at de kan overtage et landbrug.

Vælger denne mand imidlertid at vandre til byerne, kommer han hertil uden nogen uddannelse af værdi dér; han er i praksis for gammel til at gå i gang med en af de forskellige former for oplæring, som finder sted inden for byerne. Han er derfor i praksis dømt til enten at blive ufaglært arbejder, f. eks. beskæftiget ved jordarbejde, eller dersom han kan skaffe

sig lidt kapital, f. eks. ved arv hjemmefra, da til at erhverve sig en mindre handelsvirksomhed såsom grønthandel, mælkeudsalg e. lign. Han er næsten på forhånd dømt til at skulle erhverve sit levebrød ved en af byerhvervenes dårligste former for indkomsterhvervelse.

At han er veluddannet til landbrug, men dårligt uddannet til byerhverv, har utvivlsomt været medvirkende til, at flere er forblevet på landet; over for alternativet mellem at blive landmand eller at blive dårligt uddannet og dårligt lønnet byarbejder, foretrak mange landbruget, selv om det er slidsomt og giver et ringe udkomme. Når det er almindeligt, at landbrugsejendommenes priser er således, at man får en dårligere forrentning af en kapital på landet end i byerne, hænger det givetvis sammen med, at mange mennesker trods alt har foretrukket at blive inden for det landbrug, hvortil de er uddannet. De har så at sige købt sig en arbejdsplads, hvor de kan udnytte deres uddannelse i stedet for at gå til byerne, hvor de ingen muligheder har derfor.

Det er da også en ældgammel erfaring, at de unge piger vandrer mere end de unge mænd. Forklaringen herpå er sikkert først og fremmest, at de unge kvinder i højere grad kan anvende deres uddannelse i byerne. For en ung pige fra landet består uddannelsen normalt i, at hun har haft arbejde i forskellige gårdes køkkener. Den viden, hun herigennem har erhvervet sig, har hun god brug for, dersom hun vil have huslige pladser i byerne; endvidere er denne viden af betydning for flere forskellige gode kvindelige uddannelser, såsom sygeplejerske, økonoma o. lign. Der er således en række forholdsvis vellønnede stillinger, der står hende åbne. Hertil kommer så, at mange kvinder ender med at blive husmødre, hvortil det i alt fald ikke er nogen dårligere forberedelse at være vokset op i et landhjem end at være vokset op i et hjem i byerne.

Der har alle dage i Danmark været et underskud af kvinder i de egentlige landdistrikter; dette underskud er imidlertid meget stærkt voksende. Det er nu så stort, at det er ved at blive et problem for de unge landmænd at finde hustruer; et ret stort antal af Danmarks yngre landmænd er i dag ugifte. Dette må vel føre til, at mændene vil følge efter kvinderne i vandringen.

I det her beskrevne er der muligvis ved at ske en forandring. Uddannelsen på landet nærmer sig i disse år mere og mere til at svare til uddannelsen i byerne. I stedet for gammeldags landsbyskoler, hvor en lærer eller to underviste et sogns børn, får vi nu overalt i Danmark bygget centralskoler, hvori der gives en undervisning, der ret nøje svarer til den, der gives i købstæderne og i hovedstadens skoler. De bedre indkomster hos landmændene og forståelsen af, at kun en lille del af børnene kan formodes at skulle finde deres fremtid på landet, bevirker, at man inden for landbrugernes kredse i højere grad lader de unge forblive i skolen. Vi har ganske vist i Danmark

stadig kun 7 års skolepligt, men medens det tidligere var reglen, at de unge på landet kun gik disse 7 år i skole, er det nu ved at blive mere almindeligt, at landbrugets unge får en videregående skoleuddannelse, og mange slutter med en realeksamen, samme realeksamen som den, man kan få i byerne. Selv om en sådan ung et år eller to skulle tage arbejde ved landbruget, har han ikke forskertset mulighederne for at komme ind til de mange stillinger, hvortil en realeksamen giver adgang.

Denne udvikling af skolerne på landet, der jo endnu kun er i sin vorden, må formodes at føre til, at et meget stort antal unge simpelthen springer den praktiske landbrugsuddannelse helt eller delvis over. Fremover vil de gå direkte fra tiende skoleår ind i byerhvervene. Medens det tidligere var næsten utænkeligt, at en ung mand på landet f. eks. kunne blive funktionær i en bank eller et forsikringsselskab e. lign., er denne vej nu åbnet derigennem, at den unge bruger sin realeksamen som adgangsbevis til en sådan stilling.

Meget taler således for, at for den næste generation vil vandringsmulighederne fra land til by blive lige store for de to køn. Jeg anser det for overordentlig vigtigt, at man på denne måde sørger for, at de unge, der

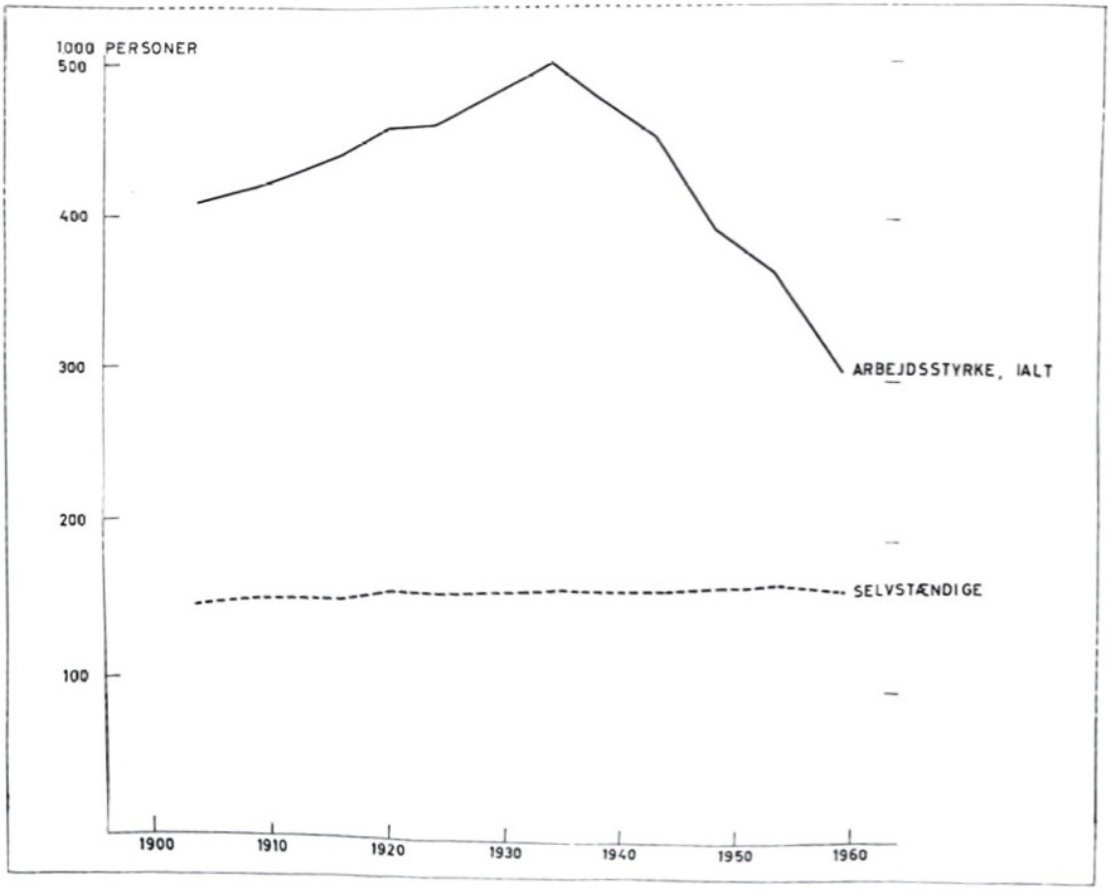

Fig. 2. Landbrugets arbejdskraft 1900–1960.

skal forlade landbruget, får en sådan uddannelse, mens de som børn lever i deres landbrugsmilieu, at de, når de forlader dette milieu kan gå direkte ind i et bymilieu og i dette bymilieu ikke være bundet til de dårligste, men kunne få en fair andel i de bedste stillinger.

Som det fremgår af figur 2, er bortvandringen fra landbruget så stærk, at hvis man ekstrapolerer kurven, vil landbrugslandet Danmark i ca. 1990 stå uden én landmand tilbage. Nedgangen i antallet af selvstændige er meget ringe. Skal imidlertid affolkningen af landbruget fortsætte, må også de selvstændiges tal snart reduceres. Det kræver sammenlægning af brug. Det rejser store lovgivningsmæssige og følelsesmæssige problemer, som jeg ikke her skal komme nærmere ind på.

I virkeligheden er reduktionen af de selvstændiges tal langt længere fremskreden, end figur 2 umiddelbart viser. Vi regner med, at 20–30 tusind selvstændige landbrugere i dag har deres egentlige erhverv som fabriksarbejdere. Landbruget driver de i deres fritid, eller det er naboen eller konen, der udfører arbejdet. At således 10–15 pct. af Danmarks landbrugere driver landbrug som bierhverv, er noget ganske nyt, praktisk taget ukendt for ti år siden.

Fra fortiden har vi arvet en teori, der går ud på, at kapitalen stadigvæk søger hen til de felter, hvor den kan opnå den største forrentning. Vi ved alle, at denne teori i praksis har sine begrænsninger; navnlig inden for landbruget sker tilpasningen trægt. Danmark er dog et eksempel på, at moderne kapitalisme kan trænge ind i landbruget og nærme investeringerne også i dette erhverv til at ske i overensstemmelse med dette økonomiske princip. Men selv her i landet er der langt igen. Og i det sydlige Europa synes vejen til at komme frem til målet såre lang.

Der er imidlertid ét område for investeringer, hvor endog de mest optimistiske mennesker må melde pas. Inden for vor traditionelle struktur kan man ikke nå frem til, at pengene placeres, hvor de kommer til at give den største forrentning: inden for uddannelsen.

Den traditionelle måde at investere i uddannelsen på, er, at det er den pågældende selv eller hans eller hendes forældre eller nærmeste familie, der foretager investeringen. Det følger heraf, at der på dette område ikke kan være noget almindeligt kapitalmarked; det ville jo forudsætte en eller anden form for slaveri. Takket være, at kredsen af mennesker, der kan investere i et ungt menneskes uddannelse, er så yderst begrænset, må investeringerne i uddannelse ske på en højst ujævn måde. Der er familier, hvor det er en selvfølgelighed, at man investerer i uddannelse, og hvor man måske nu og da investerer i uddannelser, som takket være den unges evner eller mangel på evner giver en yderst ringe forrentning. Omvendt er der familier, hvor det har været oplagt, at man ikke investerede i uddan-

nelse, måske ganske enkelt fordi man manglede kapital eller indsigt, men hvor det må antages, at en investering ville have givet en måske overordentlig høj rente. Takket være de institutionelle forhold kommer den almindelige investeringsteori om, at kapitalen søger derhen, hvor den kan få det største udbytte, ganske til kort.

Noget af det allervigtigste for at skaffe økonomisk fremgang i et land er imidlertid netop investeringerne i uddannelse. Det er derfor et meget stort handicap ved vort samfundssystem, – i modsætning til det kommunistiske – at der ikke på dette område foreligger bedre muligheder for at sørge for, at investeringerne bliver foretaget netop der, hvor de kan give det største udbytte.

Uden tvivl forekommer der under vort nuværende system et overordentlig stort spild, først og fremmest ved, at store dele af befolkningen, som ville kunne yde noget ganske andet, hvis de var uddannede, faktisk går uuddannede rundt. Det er imidlertid også et spild, at der findes uddannede mennesker, som takket være knapheden på sådanne folk får ledende stillinger, skønt deres evner i virkeligheden ikke gør dem egnede hertil.

Skal vi i fremtidens samfund komme frem til at få den bedste udnyttelse af arbejdsreserverne, må det være nødvendigt, at uddannelsen på en helt anden måde kommer til at stå åben for alle, at investeringerne i uddannelse nærmer sig mere til den klassiske økonomis principper.

I stedet for de mange små markeder for kapital til investering i uddannelse må vi derfor skabe ét stort. Det kan kun ske ved, at staten overtager uddannelsens finansiering.

For at nå målet må man utvivlsomt foretage afgørende reformer i hele vort uddannelsessystem.

Et led heri må det være at gøre alle former for uddannelse gratis. Man må frem til også at betale de unges omkostninger i form af kost og logi under uddannelsen; endelig må man sørge for at give ungdommen og ungdommens forældre oplysninger om de forskellige former for uddannelse, og om hvad disse forskellige uddannelser fører frem til.

Når man i Danmark i netop disse år er inde i reformarbejde, hvorved man gør den ene form for erhvervsmæssig uddannelse efter den anden gratis, og hvor man nu stiller overordentlig store midler til rådighed som stipendier og i et vist omfang som lån til de unge, der uddanner sig, er formålet ikke blot at hjælpe de unge, men også på dette område bedre at nærme sig de økonomiske principper.

At staten nu overtager omkostningerne ved uddannelse, vil føre frem til, at vi får en højere levefod i årene fremover.

I Danmark er udviklingen på dette område måske kommet forholdsvis sent, men under denne regering har den taget fart; der ofres i øjeblikket

store midler på at nå frem til at sikre, at ethvert velbegavet og egnet ungt menneske kan komme frem til de stillinger, der kræver en større uddannelse. Det er klart, at en sådan udvikling i det lange løb må få til følge, at man snarere får uddannet de folk, der har evner til det, til de højeste stillinger, end under det hidtidige system, hvor det er ret tilfældigt, hvem der kommer i gang med sådan uddannelse.

Der er for nylig blevet offentliggjort en betænkning om det fremtidige byggeri til undervisningsformål og det fremtidige lærerbehov. Man regner med at skulle anvende 6,4 milliarder kr. i de kommende 20 år alene på byggeri, og vi forudser inden 1980 at skulle have antallet af lærere fordoblet. Vi anser dette for noget, der for samfundet som helhed er en investering, der forrenter sig. Men den sker kun, hvis staten gennemfører den.

Selv om vi i disse år har stor knaphed på arbejdskraft, og særlig har det inden for byggefagene i Danmark, har vi ikke desto mindre givet bygningen af de forskellige former for skoler, læreanstalter o. lign. en meget høj prioritet.

Medens vi i almindelighed – og sikkert med rette – antager, at vi snarest når til det økonomiske princips opfyldelse, når vi lader det økonomiske livs mere materielle sider bestemmes af de enkelte private, der investerer, må vi erkende, at på uddannelsesområdet er den eneste vej til at nå frem til de økonomiske princippers opfyldelse, at vi overlader investeringerne til det offentlige.

Man kan i dag næppe gennemføre en sådan reform uden også på andre områder at måtte foretage en struktur-rationalisering af vort uddannelsessystem. I Danmark som i de fleste andre lande har man et system, hvorefter folk i stort omfang bliver sat i bås allerede ved 14 års alderen. Går man efter bestået studentereksamen i gang med en akademisk karriere, kan man ikke standse denne, uden at det bliver en menneskelig og ofte en økonomisk tragedie, før man har embedseksamen; men det er jo muligt, at de pågældende opdager, at de er gået i gang med en for dem for stor opgave. Hvad værre er, der er mange mennesker, der er kommet i gang med en lavere uddannelse, og som undervejs bliver klar over, at deres lyster og evner strækker til en højere uddannelse. Vi anser det for overordentligt vigtigt, at man kan komme frem til, at alle uddannelser bygger oven på hinanden, sådan at man begynder med de lavere og fortsætter med de højere. Der forekommer i øjeblikket et stort spild ved, at folk ikke gennemfører deres uddannelser. Mennesker, der ikke er i stand til eller ikke har lyst til at gennemføre en uddannelse, skal kunne springe fra undervejs og dog have glæde af den uddannelse, de allerede har fået.

Vi må gennem en struktur-rationalisering af hele vort undervisningsvæsen sikre, at vi i langt højere grad, end tilfældet er i dag, når frem til, at

den menneskelige arbejdskraft bliver uddannet på en sådan måde, at enhver glider ind på den plads i samfundet, hvor den pågældende kan gøre størst gavn.

Den tekniske udvikling vil utvivlsomt føre med sig, at i langt større omfang end før må menneskene have en uddannelse. Det er typisk for vor tids teknik, at den form for arbejde, som kan udføres af de uuddannede, bliver overflødig; maskinerne overtager netop dette arbejde.

Ligesom vi har en stor arbejdsreserve i landbruget, har vi en betydelig arbejdsreserve skjult i de ikke tilstrækkeligt uddannede mennesker. Ved at give mennesker en rigtigere og større uddannelse end den, de får nu, vil vi kunne få et langt større økonomisk udbytte af deres arbejdsindsats. Ingen kan måle det, men det er dog et spørgsmål, om ikke den arbejdsindsats, der er skjult i for ringe uddannelse af vor arbejdskraft, er lige så stor som den, der er skjult i forkert placering, derved at folk beskæftiges i landbrug i stedet for industri.

Jeg tør ikke sige, hvilken arbejdsreserve, der er størst: den der bestod i vor 10 pct.s arbejdsløshed, den der består i, at vi har for mange beskæftiget i landbrug, eller den der består i, at vi i alle erhverv takket være dårlig uddannelse udnytter de menneskelige evner for dårligt.

Selv om den tekniske udvikling ikke skulle betinge en vækst i vor økonomi på mere end måske 3 pct. om året, vil inddragelsen af disse tre store

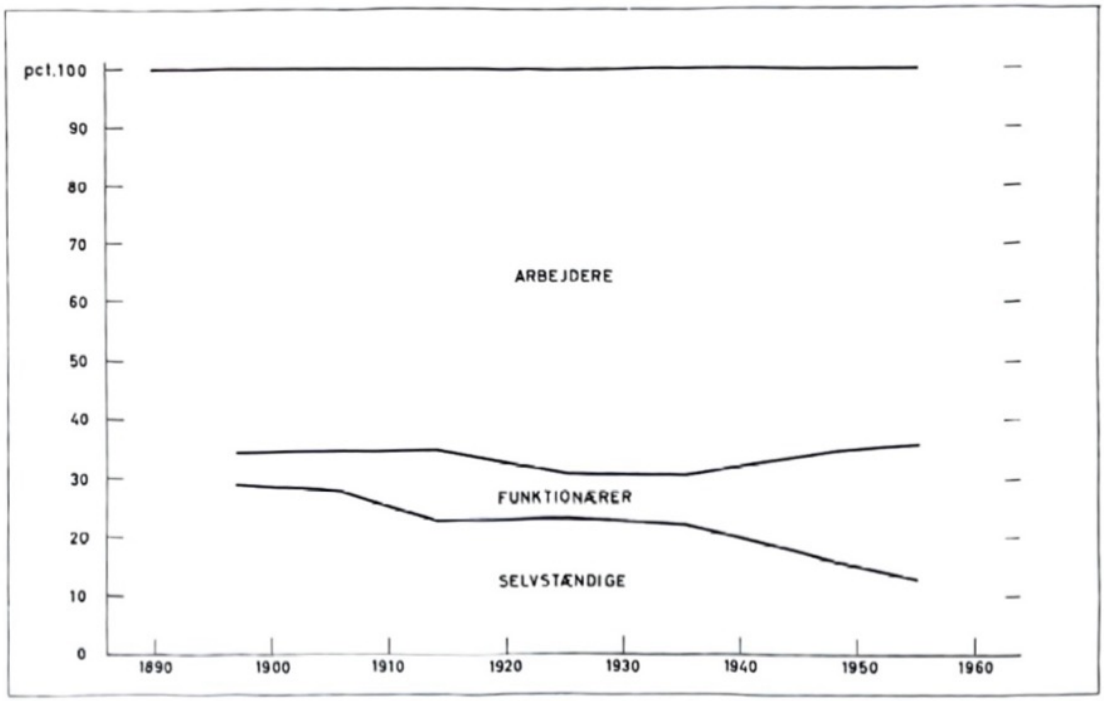

Fig. 3. Arbejdskraftens fordeling på arbejdere, funktionærer og selvstændige 1900–1960.

reserver i vort økonomiske liv gøre det muligt for os at forøge væksten i vor økonomi væsentligt stærkere end de nævnte 3 pct. i årene foran os.

På figur 3 er vist arbejdskraftens fordeling på arbejdere, funktionærer og selvstændige. Det vil heraf ses, at funktionærernes andel er i en stadig og stærk vækst, men det typiske for funktionærer er jo netop, at de er uddannede folk. Man vil endvidere se, at de selvstændiges andel er i tilbagegang. Små virksomheder erstattes nu af store virksomheder. Endog i et land som Danmark, der jo ellers så udpræget står som de små kvalitetsvirksomheders land. I de ledende stillinger her erstattes nu håndværkere med ingeniører, driftsøkonomer o. lign.

Lige meget hvordan vi vender og drejer spørgsmålet, bliver kravene til uddannelse større. Vi skal have flere uddannede folk i funktionærstillingerne, flere uddannede folk i lederstillingerne, og inden for arbejderkredsen erstattes det grove ufaglærte arbejde af maskinerne, og de resterende arbejdere skal først og fremmest foretage reparationer, nykonstruktioner, specialarbejde o. lign. Der bliver meget ringe plads i fremtidens samfund for den, der intet kan.

Et andet spørgsmål, vi uvilkårligt må rejse i denne forbindelse, er, hvordan fremtidens erhvervstruktur kommer til at se ud. De fleste mennesker har vist en vis opfattelse af, at den arbejdskraft, der inddrages fra arbejdsløsheden eller fra landbruget eller fra de dårligt uddannedes gruppe, vil gå over til industrien. Som det fremgår af figur 2, side 13, er det distributionen, der tager sin store og voksende del af arbejdskraften. Forlænger man udviklingstendenserne, der findes i den pågældende figur, synes man jo næsten at skulle havne i et samfund, hvor de distribuerende er flere end de primært producerende. Drager man sammenligning imellem landene, finder man en tendens til, at distributionen tager en større plads i de langt fremskredne landes økonomi end i de mere tilbageståendе landes.

Der kan nævnes mange årsager hertil, f. eks. at stordrift nødvendiggør fordeling, handel og transport til de befolkninger, der nu engang bor langt borte fra fabrik, at den moderne teknik, automatiseringen, egner sig bedre for produktion end for distribution, at en del af det moderne velstående menneskes forbrug består i at beslaglægge distributive kræfter; f. eks. består et moderne forbrug jo på en helt anden måde end før i, at man rejser, bor på hotel, går på restaurant, ja oser i butikker. Alt dette er noget, hvor selve forbruget beslaglægger distributive kræfter, medens så at sige ingen af industriens kræfter beslaglægges ved disse former for forbrug.

Man kan spørge, om denne udvikling mod, at distributionen kommer til at spille stadig større rolle, vil fortsætte. Man skulle forvente, at den moderne teknik i større omfang ville trænge ind i varedistributionen. Netop på dette område synes der i disse år at ske en hel del; det er som om, mangelen på arbejdskraft fører til rationaliseringer nu også på dette

område. Spørgsmålet er imidlertid, om ikke også en bedre uddannelse af arbejdskraften vil trække nogen arbejdskraft bort fra distributionsområdet. Handel byder nu engang på en helt anden måde end industrien på pæne stillinger for dårligt eller forkert uddannede folk. Mange sådanne mennesker, f. eks. landmænd, flokkes omkring den mindre, lidet effektive detailhandel såsom grønthandel, mælkeudsalg o. lign. Her kan de yderligere finde anvendelse for de småkapitaler, som mange folk, der forlader landbruget, medfører i form af arv. Ved at affinde sig med en dårlig indkomst klarer de sig i konkurrencen med de mere effektive distributionsmidler. Lykkes det os imidlertid at give næste generation en bedre uddannelse, vil tilgangen til disse dårligt betalte områder inden for distributionen blive mindre. En rationaliseringsbølge vil da sætte ind over for denne del af vort erhvervsliv. Her synes i virkeligheden at være ret store muligheder for at spare arbejdskraft.

Vor erhvervsstruktur er i dag langt fra tilpasset vor tids tekniske viden. Vi har derfor muligheder for udover den normale vækst at give os selv forskellige skub opad. Vi har givet os selv et sådant pænt skub opad ved at afskaffe arbejdsløsheden. Vi kan give os selv endnu et skub ved at få fjernet den overflødige arbejdskraft fra landbruget. I Sydeuropa kan vi ved uddannelse, oplysning og introduktion af moderne teknik antagelig fjerne over halvdelen af de nu beskæftigede, uden at produktionen går ned. Vi må endvidere frem til, at kapitalen anvendes i overensstemmelse med det økonomiske princip, altså hvor dens grænseafkast er størst; vi må imidlertid navnlig sørge for, at arbejdskraften uddannes således, at investeringerne i uddannelse kommer til at ske efter samme økonomiske principper; det forlanger, at staten overtager udgifterne ved uddannelsen.

Ved denne moderne strukturpolitik vil vi således ikke stile imod en eller anden vilkårlig politisk fastsat erhvervsstruktur. Vi vil overlade det til kræfternes frie spil at bestemme, hvilke varer folk ønsker at forbruge, men vi vil stile imod, at den tilpasning af produktionen til forbruget, som den klassiske nationaløkonomi fandt burde være resultatet af kræfternes frie spil, hurtigere og sikrere gennemføres derved, at staten bevidst driver en strukturpolitik, hvorved man sørger for, at arbejdskraften hjælpes til hurtigt at komme derhen, hvor den kan gøre størst nytte.

Vi mener, at vi igennem at føre en sådan politik er i stand til at forøge væksten i vor økonomiske velfærd ganske væsentligt.

DET FINSKE SOCIALDEMOKRATIS SPLITTELSE OG DEN POLITISKE BETYDNING HERAF

ADOLPH RASTÉN

Vanskelighederne ved regeringsdannelsen i Finland efter rigsdagsvalget den 4.–5. februar i år er betegnende for hovedskavanken i finsk politik i dag. Det er splittelsen inden for det finske venstre og da frem for alt inden for socialdemokratiet, som indtil midten af april hindrede dannelsen af en flertalsregering eller i det mindste en regering med solid støtte i parlamentet. Det er i det hele taget splittelsen inden for det finske venstre, som gennem længere tid har lagt sig på tværs af en fornuftig parlamentarisk arbejdsbasis i Rigsdagen. Men splittelsen i det finske socialdemokrati (og inden for landets faglige bevægelse) står selvsagt i forbindelse med Finlands udenrigspolitiske problemstilling, og den situation i både positiv og negativ henseende, som kom til udtryk ved rigsdagsvalget i februar, må vurderes som indrepolitisk følgevirkning af præsident Kekkonens møde med Nikita Khrustjev i Novosibirsk i slutningen af november i fjor.

PROBLEMET TANNER

Næppe noget andet vesteuropæisk land er i sin politiske hverdag præget af så mærkbare kædeinfiltrationer mellem de interne og de ydre omstændigheder og elementer som Finland. De er mærkbare praktisk talt overalt uden altid at være udtalte. Den politiske situation må i Finland som regel aflæses mellem linjerne i politikernes udtalelser og avisernes lederartikler. Det politiske sprog i Finland har sin egen tone, som direkte udspringer af landets placering i glashuset på korsvejen mellem øst og vest, en placering, som er fremgået ekstra eftertrykkeligt efter Sovjetunionens magtpolitiske og psykologiske fremstød mod de nordiske lande i løbet af efteråret 1961.

Men rytmen i finsk politik er også præget af fortidens voldsomme kampe mellem »de røde« og »de hvide« (eller måske snarere »de sorte«), som beherskede landet under borgerkrigens periode og i Lappo-bevægelsens tid. De såkaldte »30'ernes mænd«, det vil sige de personligheder, som var de toneangivende i samfundslivet, dengang arbejderbevægelserne forfulgtes og kommunistpartiet var forbudt, er ikke allesammen mortificeret i nutidens politiske liv, selv om den store situationsforandring efter den

finsk-russiske våbenstilstand i 1944 meget væsentligt har indsnævret den basis, fra hvilken de i dag kan påvirke den politiske udvikling.

Undertegnelsen af våbenstilstanden i september 1944 medførte en gennemgribende omkalfatring af Finlands indrepolitiske konstellationer. Våbenstilstanden var landets nye politiske grundlov, som stillede partier, politikere og samfundsgrupper over for at måtte indrette deres tilværelse efter den udenrigspolitiske nødvendighed. Konservatismen – eller reaktionen – i Finland var i 20'erne og 30'erne meget stærkere, end det fremgik af det konservative parti, Samlingspartiets, stemmetal og rigsdagsrepræsentationen. Den støttedes socialt og følelsesmæssigt af praktisk talt hele den borgerlige samfundsklasse med akademikerne som en slags avantgarde og var, trods sprogstriden, ikke mindst fremherskende inden for den svensksprogede befolkningsgruppe, hvor man i dag ejendommeligt nok kan finde nogle af de mest sejglivede levninger fra 30'ernes reaktionære indstilling.

Ved våbenstilstanden i 1944 blev reaktionen så at sige forbudt ved lov. Samlingspartiet mistede sin politiske legitimation som medbærer af ethvert regeringsansvar, efter at det i 20'erne og 30'erne og specielt under Finlands krigskoalition med Tyskland fra 1941 til 44 i så overvejende grad havde præget den politiske og åndelige udvikling. Det var frem for alt konservative politikere, som sad på anklagebænken under den såkaldte krigsansvarsproces i Helsingfors i 1946. Samlingspartiet stempledes som helt igennem kompromitteret og forsvandt fra aktiv politisk handlings gode selskab, selv om det ikke blev forbudt som parti. Kompromitteret og desuden forbudt var den nationalistisk-reaktionære IKL-bevægelse, »Fosterlandsrörelsen«, som havde udviklet sig til et fascistisk parti og nu forsvandt fra overfladen.

Chauvinist-bevægelserne gled ud i kulisserne til højre ved våbenstilstanden i 1944, og fra modsatte yderfront kom kommunistpartiet, som havde været forbudt siden 1930, nu tilbage på skuepladsen i form af »det folkedemokratiske forbund«. Det manifesterede ved det første efterkrigsvalg i 1945 en uventet styrke og erobrede 49 af rigsdagens 200 pladser – størsteparten af dem fra socialdemokraterne, som af sine 85 mandater ved det sidste førkrigs-valg i 1939 måtte afgive 35 til den nyopdukkede konkurrent på venstrefronten.

Også socialdemokratiets topledelse betragtedes som kompromitteret af Finlands politik under krigsalliancen med Tyskland. Som socialdemokraternes syndebuk for krigen og nederlaget sad partiformanden Väinö Tanner sammen med den tidligere præsident Ryti, udenrigsminister Linkomies og endnu en række personligheder på anklagebænken under krigsansvars-processen. Tanner idømtes 6½ års fængsel. Og havde han efter afsoningen af sin straf draget den konsekvens at trække sig tilbage fra politisk aktivitet, ville det finske socialdemokrati – og finsk politik i det hele

taget – i dag have været forskånet for et af de problemer, som er blevet en væsentlig årsag til splittelsen af landets politiske og faglige arbejderbevægelse.

Men Tanner trak sig ikke ud af finsk politik efter sin løsladelse fra fængslet. Tværtimod gik han med fornyet energi ind i det politiske arbejde og lod sig genopstille til posten som partiformand og blev valgt på ny under voldsom modstand fra partiets venstresocialister og centrum-elementer.

Med Väinö Tanners genindtræden i hvervet som partileder øgedes den interne uro og kamp, som allerede havde aftegnet sig i de sidste krigsår, og som ved rigsdagsvalget i februar i år har nået splittelsens hidtil dybeste punkt.

I den sidste del af krigens periode var det kommet til oprettelsen af en socialdemokratisk oppositionsgruppe, som bekæmpede landets officielle politik og arbejdede for Finlands udtræden af Tysklands-alliancen. Senere manifesterede denne opposition sig under betegnelsen »Sekslingerne« efter antallet af de politikere, som var gået til modstand mod regeringens linje i almindelighed og socialdemokratiets i særdeleshed. Men et åbent brud mellem den socialdemokratiske partiledelse og den venstresocialistiske opposition kom først senere.

DEN TUNGE VÅBENSTILSTAND

Ved krigens afslutning fremstod J. K. Paasikivi som den personlighed, der ansås for at være bedst egnet til at forene de politiske kræfter i en national samlingsregering. På dette tidspunkt var det endnu en udenrigspolitisk nødvendighed at have folkedemokraterne med i regeringen, og i to perioder var Paasikivi statsminister for en koalition bestående af samtlige partier med undtagelse af Samlingspartiet. Efter Paasikivis valg til Finlands præsident fortsatte regerings-samarbejdet mellem folkedemokraterne endnu to år, men efter rigsdagsvalget i 1948, som bragte kommunistpartiet en stor tilbagegang, gled folkedemokraterne ud af regeringen. Det var ikke længere muligt at få hverken socialdemokraterne eller de borgerlige partier til at acceptere Hertta Kuusinens folkedemokrater som regeringspartner, og forlydender om kommunistiske kupplaner i forbindelse med undertegnelsen af den finsk-russiske »samarbejds-, venskabs- og bistandspagt« i foråret 1948 samt frygten for en tjekoslovakisk udvikling i Finland fremkaldte det dybtgående skisma mellem folkedemokraterne på den ene side og alle de øvrige partier på den anden side, som fra da af har præget situationen.

Det var tunge våbenstilstands- og fredsvilkår, Finland måtte under-

tegne. Finnerne mistede omkring 10 pct. af deres landområde, og 450.000 mennesker brød op fra de tabte østlige provinser og drog på folkevandring til det indre af landet. Denne ny-kolonisering af en så stor del af det finske folk er en af de mest bemærkelsesværdige materielle og sociale præstationer i Finlands historie og krævede en kolossal anspændelse hos alle. En anden gennemgribende følge af våbenstilstands- og fredsbetingelserne var oprettelsen af nye industrier, som måtte skabes for at Finland kunne betale sine skadeserstatninger til Sovjetunionen. Skadeserstatningerne bestod af trævarer og skibe og maskiner. Nye fabrikker opstod rundt om i landet med det ene formål at fremstille de produkter, som finnerne skulle levere i erstatninger til Moskva. Dette indebar selvsagt en ændring af landets økonomiske struktur, og det er klart, at strukturforandringen og retningsændringen i landets udenrigshandel måtte fremkalde visse bekymringer for udviklingen. Her forelå en indlysende risiko for, at Finland ville komme i større økonomisk afhængighed af Sovjetunionen. Hvad skulle man stille op med de nye fabrikker og skibsværfter og stålværker, når skadeserstatningerne til Sovjetunionen var betalt? Efter betydelige startvanskeligheder har de stigende konjunkturer i Finlands næringsliv og handelsaftalerne med udlandet hidtil været i stand til nogenlunde at løse disse problemer. Den finske samhandel med landets store østlige nabo er fra mindre end 1 pct. før krigen steget til omkring 30 pct. i 1957, men er senere gået tilbage og androg i 1960 knap 20 pct. Der er med andre ord sket en handelsmæssig udjævning i vestlig retning, og Finlands største handelspartner er da også fremdeles England, som tegner sig for godt to femtedele af den finske træ- og papireksport.

Finlands handel med EFTA-landene var ved årsskiftet 1960–61 næsten dobbelt så stor som dets handel med Sovjetunionen, men inden for den finsk-russiske 5-års rammeaftale, som gælder for 1961–65, skete der for årsperioden 1962 en forøgelse på 25 pct., og specielt for den finske metalindustri er de russiske ordreplaceringer af afgørende betydning. Selv om den finske udenrigshandel med Sovjetunionen modsvares af stigning i handelssamkvemmet med de vestlige lande, indebærer mestbegunstigelsen en række særskilte finske forpligtelser over for den østlige partner, ligesom man i det hele taget må vurdere den finsk-russiske handel ud fra de bestemte forudsætninger, som skabtes i 1944 – og som i hvert fald ved en bestemt lejlighed, under den finske regeringskrise i efteråret 1958, kom til at spille en politisk rolle i forholdet mellem de to lande. Det var, da Moskva dels ved diplomatiske, dels ved handelspolitiske midler fremkaldte socialdemokraten Fagerholms tilbagetræden som statsminister til fordel for dannelsen af Sukselainens étparti-regering.

Men her har vi foregrebet begivenhedernes gang og genoptager kro-

nologien fra 1948 – det år, da krigens følger for anden gang stillede Finland over for en tung udenrigspolitisk nødvendighed i form af den finsk-russiske samarbejds-, venskabs- og bistandspagt.

Det er denne pagt, som forpligter Finland til i givet fald at komme Sovjetunionen til undsætning mod angrebstrusler fra Tyskland og de med dette allierede lande, en pagt, hvis betydning som politisk og psykologisk pressionsmiddel over for hele Norden fik sin demonstrative fremhævelse gennem Sovjet-noten til Finland og noterne til de skandinaviske lande i efteråret 1961.

PAASIKIVI-KEKKONEN-LINJEN

Ingen anden end Paasikivi kunne i 1948 have gennemført de finske partiers godkendelse af bistandspagten, og ingen anden end præsident Urho Kekkonen kunne i 1961 have afværget, at bistandspagtens formelle vilkår var kommet til anvendelse over for Finland. Der er en meget betydelig forskel i disse to mænds personligheder og politiske ambitioner, men der er samtidig den grundlæggende lighed mellem dem, at de begge henholdsvis var og er ubrydelige forkæmpere for den særskilte form for Finlands udenrigs- og neutralitetspolitik, som skabtes af nederlaget i 1944. Paasikivi var den, som måske kom lettest til sin overbevisning og havde vanskeligst ved at få sine landsmænd til at respektere våbenstilstandens politiske nødvendighed, medens Kekkonens baggrund oprindeligt var forbundet med den finsk-nationalistiske bevægelse, men senere – og første gang i al åbenhed under krigen i 1943 – gennemgik en radikal ændring.

Den gamle Ruslands-kender Paasikivi stod over for en meget betydelig psykologisk modstand, da han som statsminister og senere præsident havde til opgave at forklare den finske befolkning nødvendigheden af den både inden- og udenrigspolitiske kursændring. Der var unægtelig mange finner, som i 1944 og årene umiddelbart derefter sammenlignede Paasikivi med Bobrikov, den russiske generalguvernør i Zartiden ved århundredskiftet. Han måtte uafladeligt kæmpe for at fremtvinge en politisk omtænkning hos sine landsmænd, en ændring af den nationale og nationalistiske mentalitet, og han kæmpede under voldsom modstand fra »ægtfinnerne«, fra officers- og underofficerskorpset, fra de forskellige fædrelandsforbund og størsteparten af den borgerlige overklasse.

Men han havde også tilhængere i denne åndelige og politiske fornyelsesproces – de befandt sig på venstrefløjen i det socialdemokratiske parti og blandt en del intellektuelle i de finske og finlands-svenske hovedstadskredse samt hos det finske Fremskridtsparti. Allervigtigst for Finlands mentalitetsfornyelse var det dog, at netop en mand som Kekkonen stod i

spidsen for agrarpartiet og blev den ledende politiker for den retning, som allerede i 40'erne havde været modstander af den finske alliance med Hitlers Tyskland.

Man skal ikke glemme, at alliancen med Hitler efter vinterkrigens nederlag medførte og umiddelbart måtte medføre en kraftig stimulering af alle nationalistiske strømninger, og at disse strømninger ved nederlaget i 1944 havde forenet sig i en antirussisk og antikommunistisk mur, og at det i vide finske befolkningskredse blev betragtet som en slags forræderi at samarbejde og endda føre forståelsespolitik med Sovjetunionen. Det var en enorm opgave at ændre denne mentalitet. Det var et statsmands-arbejde at få finnerne til at forstå, at der med krigens afslutning og nazismens totale militære nederlag var opstået en fuldkommen ny situation for Finland, en situation, som ikke nødvendigvis krævede, at man pludselig skulle elske russerne, men som i hvert fald forlangte, at man satte sig ned og tænkte sig om og gjorde op om det ubetinget nødvendige i at forstå de nye realiteter.

Næst efter våbenstilstandens og fredsaftalens tyngende vilkår var bistandspagten i 1948 en del af denne nye nødvendighed. På den ene side er Finlands militære styrker begrænset til godt 40.000 mand i henhold til fredsaftalen af 1947 – på den anden side skal Finland ifølge bistandspagten være med til – vel at mærke inden for sit eget territorium – at forsvare Sovjetunionen, dersom det skulle komme til et angreb på Rusland.

Det var bistandspagtens artikel to – fortolknings-paragraffen –, som fremkaldte ængstelse og frygt, da Sovjetunionen i oktober i fjor pludselig gjorde 1948-pagten aktuel, thi denne paragraf siger, at der i tilfælde af angrebstrussel skal optages konsultationer mellem Finland og Sovjetunionen om fælles militære foranstaltninger imod den formentlige angriber.

Allerede i 1948 havde finnerne givet pagten den fortolkning, at konstateringen af en foreliggende angrebstrussel selvsagt måtte foregå i fællesskab mellem pagtens to partnere, og at en ensidig sovjetrussisk konstatering af en formentlig angrebstrussel ikke var nok til at kunne forpligte Finland til at opfylde kravet om militærpolitiske rådslagninger. Da Moskva i oktober 1961 mente at »konstatere«, at der forelå en angrebstrussel fra Vesttyskland og dettes allierede mod Sovjetunionen via Østersøen, var dette en ensidig konstatering, som Finland ikke kunne tilslutte sig. Heri lå selvsagt også det politiske udspil fra Sovjetunionen over for Finland og indirekte vestmagterne og de nordiske lande, heri lå selve krisemomentet i forholdet mellem Moskva og Finland. Hvis Sovjetunionen ville tvinge den finske regering til at »konstatere« en angrebstrussel, som efter Finlands mening ikke var til stede, så måtte det få dybtgående følger for situationen mellem de to lande, for så var der tale om en åbenlys pressionspolitik over

for et lille naboland, hvis selvstændighed er garanteret i fredstraktaten, og med hvem Moskva så ofte har hævdet at stå i det bedste sameksistens-forhold.

Det viste sig under Kekkonens forhandlinger med Khrustjev i Novosibirsk, at den sovjetiske fremgangsmåde var en elastisk demonstration, som i første omgang havde til hensigt at bringe finnerne i psykologisk alarmtilstand og skabe uro i Norden over Danmarks og Norges NATO-samarbejde med Vesttyskland. Men Sovjetnoten havde – eller fik – også en indrepolitisk virkning i Finland, som greb dybt ind i konstellationen mellem partierne og bidrog til yderligere svækkelse af det finske socialdemokrati. Og til at sikre Kekkonens genvalg som landets præsident og styrkelsen af agrarpartiet.

Paasikivi-Kekkonens specielle neutralitetspolitik over for Sovjetunionen har efter Tanners genvalg til posten som socialdemokratiets partiformand i 1957 været ude for en tvetydig modstand fra partiets højrefløj. Det siges nok i almindelighed, at alle ansvarlige finske politikere og alle partier støtter den af Kekkonen dirigerede finsk-russiske nabopolitik, men dette er en udtalelse med forbehold. Der findes selvsagt kredse, som er mindre positivt indstillet over for Kekkonen som præsident og politiker end andre kredse, og der er personer og grupper, som har sværere ved at affinde sig med de udenrigs- og magtpolitiske realiteter end statsledelsen.

Tanner siger i sine erindringer, at »Sovjetunionen har sluttet fred med Finland, men ikke med mig«, og det sidstnævnte har sin absolutte rigtighed, for ikke alene er det for mændene i Kreml ubegribeligt, at der i Finland kan eksistere andre meninger og følelser end den, som repræsenteres af den officielle politik, men Moskva har også uafbrudt siden 1944 benyttet Tanner og dennes nærmeste partipolitiske meningsfæller som skældsord og skræmmebilleder i polemikken mod de finske anderledestænkende. Samtidig er det psykologisk forståeligt, at en gammel mand som Tanner i sin holdning og politik stadig præges af den efter hans egen mening uretfærdige behandling, som blev ham til del efter krigen, og psykologisk er det også forståeligt, at hans nærmeste medarbejdere sluttede demonstrativt op omkring ham og sammen med ham i deres politik kom til at repræsentere en reaktion mod statsledelsens officielle kurs.

Disse og endnu en række komponenter medførte, at der inden for den socialdemokratiske partiledelse udkrystalliserede sig en slags hård kerne, som udenrigspolitisk indtog en mere og mere anti-sovjetisk holdning og følgelig også indenrigspolitisk blev et stadigt større problem for partiet selv og den finske ledelse. Skismaet blev yderligere skærpet ved Urho Kekkonens politiske taktik over for den socialdemokratiske modstander.

FAGERHOLMKRISEN

En stor del af perioden mellem 1948 og 1957 prægedes af lovende regeringspolitisk samarbejde mellem socialdemokraterne og agrarpartiet, og »den rød-grønne koalition« blev et finsk begreb, som fik en positiv klang og bidrog til løsningen af mangen krisesituation i Helsingfors. Men gradvis forværredes forholdet mellem de to store demokratiske partier, og efter Tanners genopstigen til magt og ære i det finske socialdemokrati blev situationen ufordragelig. Samtidig var Kekkonen i 1956 valgt til Finlands præsident efter Paasikivi og med den moderate socialdemokrat Karl August Fagerholm som modkandidat. Kekkonen valgtes med lige akkurat én stemmes majoritet, og valget sikredes af folkedemokraterne, som ikke kun ved denne, men også tidligere og navnlig senere lejligheder har demonstreret, at de – ligesom Moskva – foretrækker den borgerlige Kekkonen frem for en hvilken som helst socialdemokrat. Omvendt har Kekkonen ikke kunnet undgå beskyldninger og anklager for bevidst og måske i en alt for partipolitisk grad at udnytte vanskelighederne inden for socialdemokratiet til at spille på de i Moskva fremherskende stemninger mod Tanner og bebyrde socialdemokraterne med et odium, som de i hvert fald ikke alle har fortjent.

Tanners genvalg til partiformand i 1957 fremkaldte det længe ventede åbne brud inden for det socialdemokratiske parti. Venstresocialisterne besluttede under ledelse af Aaro Simonen at danne deres eget socialdemokratiske oppositionsparti, og ved rigsdagsvalget i 1958 fik »Simonen-socialisterne« indvalgt tre mand i parlamentet. Det socialdemokratiske moderparti gik tilbage fra 54 til 48 mandater – men nemesis kom først for alvor, da elleve af disse 48 socialdemokratiske rigsdagsmænd, som officielt og højtideligt var valgt på partiets lister, efter valget »hoppede af« og forenede sig med »den socialdemokratiske opposition« under Simonens førerskab. Dette var et slag, som socialdemokratiet hidtil ikke har forvundet, og som også kom til at påvirke og fremskynde den allerede dengang stedfindende splittelse af Finlands faglige arbejderbevægelse.

Rigsdagsvalget i 1958 havde imidlertid også bragt tilbagegang for agrarpartiet, og det blev for tredje gang efter krigen Fagerholms tur til at danne en koalitionsregering, dog selvsagt uden folkedemokraterne, der, skønt de var gået styrket ud af valget og med 50 mandater ikke kun var større end nogensinde efter krigen, men nu også udgjorde rigsdagens største parti, stadig blev betragtet som en quantité négligeable.

Fagerholms koalitionsregering fungerede fra 29. august 1958 til 13. januar 1959. Næsten straks efter dens tiltræden begyndte den indtil da alvorligste krise i forholdet mellem Finland og Sovjetunionen. Der var sket den i russernes øjne utilgivelige ting, at Fagerholm havde optaget det ellers forkætrede konservative Samlingsparti i regeringen. Men der var navn-

lig sket det, at Fagerholm havde været nødsaget til at optage socialdemokratiske ministre, som ikke var udpeget af ham selv, men tilforordnet ham af den socialdemokratiske partiledelse, det vil sige Väinö Tanner og dennes åndelige våbendrager, partisekretæren Väinö Leskinen.

Det mærkedes, at der inden for socialdemokratiets »hårde kerne« skete en tilstramning af den kurs, som var misfornøjet med præsident Kekkonens officielle politik og på forskellig måde udtrykte sin utilfredshed over præsidentens påståede ensidige udenrigspolitik. Samtidig indtraf forskellige andre ting, som gav de finske folkedemokrater og venstresocialisterne argumenter i hænde mod socialdemokratiet. Psykologisk medvirkende til krisestemningen var således offentliggørelsen af en række finske politikeres memoirebøger, hvis samlede tilsynekomst nok mere var en forlagsmæssig tilfældighed, men i Moskvas øjne kom til at fremstå som nye tegn på en stemningsmæssig fravigelse fra den officielle finske neutralitetspolitik.

Fagerholm blev syndebuk for den russiske mistænksomhed, skønt han gjorde, hvad der stod i hans magt for at manifestere sin regerings fastholden ved det gode finsk-russiske naboforhold. Det var således Fagerholm, som greb ind for at standse udbredelsen af den tidligere finske indenrigsminister Yrjö Leinos memoirebog, i hvilken Leino skildrer sit brud med Moskva og det finske kommunistparti (og med hustruen Hertta Kuusinen) og antyder visse kommunistiske planer om en magtovertagelse i forbindelse med den af Stalin begærede bistandspagt i 1948. Leino-bogens samlede oplag blev på Fagerholms initiativ, men uden russisk påtrykning, trukket tilbage fra landets boghandeler, men nogle få eksemplarer af værket eksisterer stadig, og ved et mærkværdigt spil af mere eller mindre arrangerede tilfældigheder blev et kapitel omhandlende 1948-krisen bragt til offentliggørelse i et dansk dagblad umiddelbart før rigsdagsvalget i februar i år.

Moskvas holdning over for Fagerholm-regeringen gav sig udtryk på blandt andet den måde, at den sovjetiske ambassadør i Helsingfors blev hjemkaldt, ligesom man ved manøvrering med den finsk-russiske handelsaftale lod forstå, at visse personer i Fagerholms kabinet var uacceptable, og at forholdet mellem Sovjetunionen og Finland ikke ville blive godt igen, før Helsingfors fik en regering, som var mere efter Kremls smag.

En sådan regering etableredes efter Fagerholms tilbagetræden i januar 1959 under ledelse af agrarpartiets formand Sukselainen, som ved sin udnævnelse betonede, at der var tale om en midlertidig etparti-regering, og at det var hans mål snarest at finde grundlag for en koalitionsregering.

Men dette forehavende lykkedes aldrig, skønt flere forsøg blev gjort i perioden mellem regeringsdannelsen i januar 1959 og indtil krisen omkring den sovjetiske note i oktober 1961 – og muligvis spiller noten fra sovjetisk

side også en rolle som et udtryk for utålmodigheden over den langvarige udeblivelse af en flertalsregering med bred udenrigspolitisk tilslutning blandt de finske partier.

FAGBEVÆGELSENS SPLITTELSE

Efter Fagerholms demission i begyndelsen af 1959 gik der yderligere skred i den socialdemokratiske splittelse, og nu fulgte også den definitive deling inden for den finske arbejderbevægelse. Ved socialdemokratiets påskekongres samme år oprulledes skismaet i hele sin udstrækning. To år tidligere var Tanners genvalg til partiformand foregået med 95 stemmer mod 94 for Fagerholm – sidstnævnte er blevet kaldt den politiker, som altid taber et vigtigt valg med lige akkurat én stemme –, men nu i foråret 1959 sejrede partiets »hårde kerne« med hele 107 stemmer mod 50, hvilket resulterede i, at Fagerholm og partiets gruppeformand i rigsdagen, Gunnar Hendriksson drog den usædvanlige konsekvens at frabede sig valg til partibestyrelsen.

Nu havde man tre grupper inden for det finske socialdemokrati – flertalslinjen omkring Tanner og Leskinen, den moderate fløj omkring Fagerholm og Hendriksson, som dog for partiets skyld besluttede fremdeles at holde deres oppositionspolitik inden for partiets rammer, og Simoneniterne, som åbent havde tilkastet Tanner-ledelsen stridshandsken og med deres 14 mand i rigsdagen dels parlamentarisk støttede Sukselainens etparti-regering og dels i en række socialpolitiske og først og fremmest de udenrigspolitiske spørgsmål stillede sig solidarisk med folkedemokraterne.

Socialdemokratiets påskekongres 1959 brød dæmningerne til den store broderstrid inden for Finlands Faglige Centralorganisation, de samvirkende fagforeninger, der allerede siden 1952 havde været præget af en lignende udvikling som den, der foregik inden for socialdemokratiet. Men i fagbevægelsen var det de venstresocialistiske kræfter, som blev de stærkeste. Venstresocialisterne omkring Skog gennemførte en magtovertagelse inden for ledelsen af hele apparatet. I protest mod den påståede kommunistiske underminering af FFC besluttede organisationens Tanner-socialdemokratiske ledere nu at danne deres egen fagbevægelse under navnet Finlands Landsorganisation, og efter den definitive sprængning i november 1960 udvandrede 84.000 af FFC's i alt 300.000 medlemmer.

På en lang række faglige områder dannedes parallel-organisationer, som ihærdigt søgte at få arbejderne til at udmelde sig af det socialistiske FFC og indmelde sig i det socialdemokratiske LO. Det så en overgang ud til, at sprængningen ville få ødelæggende virkninger for Centralforbundet, men af de 84.000, som udvandrede, er henved 23.000 senere kommet tilbage til FFC, hvis totale medlemstab således har kunnet holdes nede på

omkring 60.000. Den nye Landsorganisations medlemstal var imidlertid ved årsskiftet kun godt 40.000. Virkningen af den faglige sprængning har altså indtil nu været den, at der i dag er færre fagligt organiserede arbejdere i Finland end tidligere. En betydelig del af de arbejdere, som fulgte opfordringen til at udmelde sig af FFC, har foretrukket helt at blive uden for i stedet for at gå ind i den nydannede Landsorganisation. Efter landets struktur og antallet af fagarbejdere skulle FFC og LO tilsammen have henimod en million medlemmer, men den finske fagbevægelse har fra gammel tid haft en anden og svagere karakter end Landsorganisationerne i de øvrige nordiske lande og bærer præg af virkningerne fra de borgerlige partiers voldsomme kamp mod fagbevægelsen i den urolige tid i 20'erne og 30'erne.

Den venstresocialistiske ledelse af FFC frabeder sig energisk de socialdemokratiske påstande om, at organisationen er undermineret af kommunisterne. Som argument anføres det, at af de femten medlemmer, som udgør organisationens øverste ledelse, er kun de tre kommunister, og at der ikke er en eneste kommunist i organisationens interne apparat. Man modsætter sig også at blive politisk identificeret med folkedemokraterne og erklærer, at hele problemet i den finske arbejderbevægelse vil være løst i samme øjeblik, det socialdemokratiske parti skiller sig af med sin nuværende ledelse og vælger andre personer ind i bestyrelsen.

Medens det finske socialdemokrati således er gået fra krise til krise og i dag befinder sig i sin mest prekære situation siden krigens afslutning, har det folkedemokratiske parti så nogenlunde kunnet beholde grebet over sine vælgere.

Efter det store spring fremad i 1945, da partiet erobrede 49 mandater i rigsdagen og kom med ind i regeringen, fulgte en tilbagegang tre år senere som en virkning af den finsk-russiske bistandspagt, men senere rettedes stemmetallet op igen, og det mest bemærkelsesværdige ved valgresultatet i februar i år er nok dette, at folkedemokraterne trods en forenet trommeild fra alle de øvrige partier kun mistede tre mandater og indtager stillingen som Finlands næststørste parti med 47 af rigsdagens 200 pladser. Det var ventet, at folkedemokraterne som følge af den stærkt øgede valgdeltagelse ville gå procentvis tilbage, men frafaldet var kun en enkelt procent, og partiets stemmetal øgedes fra 450.000 til næsten 500.000. Af samtlige partier var det kun socialdemokraterne, som gik tilbage i stemmer.

Hvad er det for politiske og sociale komponenter, som gør folkedemokraterne til et så stort parti, til Finlands største arbejder- og venstreparti? Man bør nok ved en vurdering af det finske kommunistparti være forsigtig med at sammenligne folkedemokraterne med kommunistpartierne i andre vestlige lande. Skal man endelig sammenligne, må det være med kommunistpartiet i Italien.

DEN FINSKE KOMMUNISME

Den finske folkedemokratisme er i udpræget grad en social kommunisme, en politisk reaktion blandt landets fattigste og socialt mest tilbagestående befolkningsgrupper, en slags »ødemarks-kommunisme«, som tiltrækker de hårdt arbejdende og slet lønnede mennesker i de ensomme, nordlige, isolerede provinser, der lever under forhold, som gør dem modtagelige for folkedemokraternes paroler og åbenbaringer. Til ødemarkskommunisterne kommer selvsagt industri-kommunismen i de udviklede, industrialiserede områder omkring Tammerfors og andre store industribyer, den mere ideologisk betonede kommunisme. Folkedemokraternes stærke fremgang efter krigen må også ses på den baggrund, at det kommunistiske parti var forbudt i Finland fra 1930 til 1944. Der er med andre ord også tale om en psykologisk modreaktion, som kommer det folkedemokratiske parti til gode.

Men trods sin betydelige styrke blandt vælgerne og i rigsdagen har det folkedemokratiske parti været ude af det regeringspolitiske spil siden 1948. Ikke desto mindre har det ved forskellige lejligheder kunnet optræde som tungen på vægtskålen, og de skiftende statsministre og koalitionspartier har i den praktiske politik været nødsaget til at tage hensyn til folkedemokraterne som en foreteelse, man nok officielt ignorerede, men i realiteten måtte regne med og give indrømmelser.

Udelukkelsen af folkedemokraterne fra alle regeringer siden 1948 svarer nogenlunde til situationen i Italien, hvor de kristelige demokrater som landets største parti har måttet søge koalitioner med de øvrige centrumpartier eller lejlighedsvis tilmed højrepartier for at undgå samarbejde med kommunisterne. Næst efter splittelsen af det socialdemokratiske parti er det denne indrepolitiske og psykologiske balancegang over for folkedemokraterne, som har kendetegnet de regerings- og koalitionspolitiske vanskeligheder i Finland i de seneste 14 år.

For at kunne motivere udelukkelsen af det kommunistiske parti har alle statsministre været nødsaget til også at holde sig på afstand fra det konservative Samlingsparti. Da man ikke ville skabe flertalsregeringer på basis af samarbejde med folkedemokraterne, måtte man også give afkald på det yderste højre, men samtidig var det klart, at man ikke kunne regere ganske imod folkedemokraterne, og specielt er denne nødvendighed kommet til udtryk under Sukselainens regering i tiden mellem januar 1959 og februar 1962.

Som etparti-regering rådede agrarpartiet kun over 48 af rigsdagens pladser, men med folkedemokraternes 50 (og Simonen-socialisternes tre, senere 14) kunne agrarpartiet manøvrere med en parlamentarisk støtte, som bragte det i en stærkere position over for såvel socialdemokraterne som de borgerlige oppositionspartier. Det var en støtte, Sukselainen og

Kekkonen næppe altid brød sig om, og som de gerne så afløst af en bredere regeringsdannelse – men skismaet over for den ene side Samlingspartiet og folkedemokraterne (udelukkelses-balancen) og den anden side Tanner-socialdemokraterne gjorde enhver løsning umulig. Da Kekkonen efter den sovjetiske note i oktober i fjor besluttede at opløse rigsdagen og udskrive nyvalg, var det formelt for at manifestere en bred tilslutning til regeringens udenrigspolitik, men selvsagt også i forhåbningen om, at agrarpartiet ville gå tilstrækkelig meget frem til at kunne skabe sig større bevægelsesfrihed med henblik på en mere handledygtig regeringskoalition.

Det finske agrarparti er småbøndernes, landsby-almuens parti, og i social henseende henvender partiet sig på mange måder til det samme klientel, som folkedemokraterne har vundet. Det ejendommelige er, at agrarpartiet trods den øgede tilvandring fra landet til byerne i forbindelse med den øgede industrialisering ved det seneste valg kunne notere sin betydeligste fremgang netop i de valgkredse, hvor det først og fremmest havde folkedemokraterne som konkurrent. Partiet hævdede også sin stilling i de mindre byer. Men selvsagt må agrarpartiets gevinst hovedsagelig vurderes på baggrund af præsident Kekkonens eget tilhørsforhold til partiet og den popularitet og respekt, Kekkonen nyder specielt i de brede kredse ude på landet.

Præsidentens nimbus er selvsagt øget af to så vigtige politiske resultater som Finlands optagelse i Nordisk Råd og dets associering med EFTA, resultater, som må tilskrives Kekkonens evne til at forhandle med russerne.

Rigsdagsvalget den 4.–5. februar var jo i det hele taget først og fremmest et Kekkonen-valg. Det var agrarpartiet og de partier, hvis kandidater tydeligst gik ind for Kekkonens udenrigspolitik, som vandt frem ved valget, og der skete det interessante, at typiske højre-reaktionære inden for Samlingspartiet, som heftigst havde modarbejdet Kekkonens kurs, tabte deres rigsdagsmandater, medens andre kandidater, som anbefalede præsidentens politik, blev valgt i stedet. Denne tendens prægede ikke kun valgresultatet for Samlingspartiets vedkommende, men også udfaldet af den personlige stemmeafgivning inden for både det finske folkeparti (tidligere fremskridtspartiet) og delvis også det svenske folkeparti.

KEKKONENS SEJR

Endnu kraftigere end rigsdagsvalget blev præsidentvalget en personlig sejr for præsident Kekkonen. Begge valg udspilledes på baggrund af den ængstelsens stemning, som var opstået i forbindelse med Sovjetunionens note og oprindelige krav om militærpolitiske konsultationer mellem Moskva og Finland.

Blandt de elementer, som udgør forklaringen på Sovjetunionens udspil, indtager dannelsen af den såkaldte Honka-front en fremtrædende

plads. Allerede tidligt på året 1961 begyndte forberedelserne til præsidentvalget, og der indtraf det påfaldende, at socialdemokratiet indgik samarbejde med det konservative Samlingsparti – hvortil senere også det finske og det svenske folkeparti sluttede sig – om opstilling af en fælles kandidat i et forsøg på at vælte præsident Kekkonen.

Til samlingsperson valgte man temmelig overraskende den 67-årige justitskansler Olavi Honka, en partipolitisk neutral embedsmand, som officielt gik ind for bevarelse og fortsættelse af Finlands hidtidige udenrigspolitiske kurs, men bag hvis nominering den socialdemokratiske Tannerledelse utvivlsomt (og til dels åbenlyst) har regnet med en mere vestligt betonet neutralitetspolitik. Nomineringen af Honka skete under modstand fra den moderate gruppe inden for socialdemokratiet, som ville have foretrukket en politisk personlighed med en mere udpræget forpligtelse over for Kekkonenlinjen.

Kekkonen engagerede sig med stor personlig kraft imod »Honka-fronten« og støttedes i denne henseende af folkedemokraterne og – som det skulle vise sig – af Moskva, der i Honka-frontens tilstedeværelse øjnede en »gruppering«, som modarbejdede Finlands neutralitetspolitik og det gode finsk-sovjetiske naboforhold. Sovjet-notens fremkomst evnede mere end alle agrarpartiets og Kekkonens egne forsøg at splitte Honka-fronten.

Som en direkte følge af den finsk-russiske krise besluttede Honka at træde tilbage fra sin kandidatur. Ved at kombinere nyvalget til rigsdagen tidsmæssigt med præsidentvalget havde Kekkonen opnået at tvinge socialdemokraterne til at udpege en anden præsidentkandidat, thi Tannerledelsen var jo nu kommet i den umulige situation at skulle samarbejde med et parti, som det af alle andre grunde end lige netop modstanden mod Kekkonens person måtte stå i opposition til. Dermed splintredes den besynderlige koalition mellem det socialdemokratiske arbejderparti og det finske højre, og samtidig blev koalitionens øvrige partier nødsaget til at gå hver sin vej. De modkandidater, som nu opstilledes til præsidentvalget, havde ikke mindste chance for at true Kekkonens kandidatur. Den ydre situations tyngde og Kekkonens egen taktik samt agrarpartiets betydelige prestigesejr ved rigsdagsvalget stillede næsten på forhånd de 300 medlemmer af valgmandsforsamlingen over for en fuldbyrdet kendsgerning.

Allerede valgmandsvalget i midten af januar havde afsløret, at Simonen-socialisterne – »det socialdemokratiske oppositionsparti« – ikke havde den vælgermæssige styrke bag sig, som de havde hævdet, og rigsdagsvalget blev bekræftelsen på, at Simonen-socialisterne ikke kan regnes for andet end et splittelsesparti. Af de tre mandater, de havde vundet i 1958, beholdt kun to deres pladser i parlamentet, og de elleve, som var gået over fra socialdemokratiet til Simonen-gruppen, forsvandt ganske.

Hvis man kan tale om en finsk arbejderfront – hvilket i betragtning af fjendskabet mellem folkedemokraterne, socialdemokraterne og Simonen-socialisterne er politisk meget vanskeligt –, fik rigsdagsvalget til resultat, at denne front svækkedes gennem tabet af i alt femten mandater, et karakteristisk eksempel på, at splittelse i den politiske arbejderbevægelse er værst for denne selv. Arbejderpartiernes samlede styrke gik tilbage fra 48,5 pct. af stemmerne til 46 pct., og et samlet parlamentarisk flertal på 101 vendte sig til et mindretal på 87 mod før 99 og nu 113 borgerlige mandater.

Kekkonen har indenrigspolitisk opnået, at hans agrarparti ikke længere er afhængig af folkedemokraternes parlamentariske støtte, og at socialdemokraterne er trængt op i en krog, hvorfra de ikke har nogen indflydelse på regeringsdannelsen.

Denne side af situationen fremgår måske tydeligst af en udtalelse, som »Finlands svenske arbejderforbund« – den svensksprogede kredsorganisation inden for Finlands socialdemokrati – udsendte i begyndelsen af april, og i hvilken de finlands-svenske socialdemokrater endnu en gang indstændigt opfordrer partiets forskellige grupperinger til at søge sammen igen.

»Den almene respekt og den store anseelse, socialdemokratiet tidligere nød, er forsvundet« hedder det i erklæringen. »Man betragter ikke mere vort parti som en alvorlig faktor i dagens politik. I spørgsmålet om regeringsdannelsen regner man overhovedet ikke længere med os. Det socialdemokratiske parti er gledet mere og mere til siden. Det er blevet et andet eller tredje rangs parti . . . Socialdemokratiets svækkelse og isolering begynder at få stadigt mere bemærkelsesværdige konsekvenser. Splittelsen har svækket hele vor demokratiske arbejderbevægelse. Det er ikke kun selve partiet, som er delt op i to, dette gælder også fagforenings-bevægelsen, idrætsbevægelsen, ungdomsbevægelsen og kvindebevægelsen. En sådan splittelse har vor arbejderbevægelse aldrig tidligere oplevet. Man har sønderslået det, som det har taget generationer at bygge op . . .«

Dette er usædvanligt åbenhjertige og bitre ord, men, erklæres det videre, »det vil være urigtigt at se bort fra kendsgerningerne i den situation, som nu er opstået. Her står alt for store værdier på spil. Det drejer sig om socialdemokratiets fremtid i vort land, ja, ikke kun socialdemokratiets – vi hævder, at en svag socialdemokratisk arbejderbevægelse indebærer en fare for hele demokratiets fremtid. Dette fremgår allerede nu, idet man er begyndt at manipulere med gældende demokratiske spilleregler i vort samfund . . .«.

Tanners navn er ikke nævnt et eneste sted i denne bemærkelsesværdige resolution. I opfordringen om at indlede forhandlinger til bilæggelse af partistriden – eventuelt ved indkaldelse af en ekstraordinær partikongres – fremgår det (som sædvanligt) kun mellem linjerne, hvad der er på færde

i socialdemokratiet. Men hele landet ved naturligvis, hvad sagen drejer sig om, og hele landet forstår, hvad det betyder, når partiformanden Väinö Tanner som svar på opfordringen erklærede, at der ikke er grund for partiledelsen til at indlade sig på »unødigt hastværk«, eftersom der alligevel skal være partikongres til næste år. Dermed har partiledelsen tilkendegivet, at den ikke for sit vedkommende agter at drage konsekvenser af den situation, som er opstået efter rigsdagsvalget, og som rummer den hidtil alvorligste risiko for Finlands socialdemokrati.

DEN NYE REGERING

Men det er et spørgsmål, om agrarpartiet statspolitisk har grund til at være helt tilfreds med denne vidtgående svækkelse af det socialdemokratiske parti. Trods den borgerlige majoritet i rigsdagen har det været meget vanskeligt for Kekkonens statsministerkandidater at finde løsningen på regeringsspørgsmålet.

Nok er folkedemokraterne og socialdemokraterne regeringspolitisk ude af billedet, men statsledelsen har fundet det nødvendigt at skabe en slags indirekte rød-grøn koalition, hvilket har medført de »manipulationer med gældende demokratiske spilleregler«, som omtales i den ovenfor citerede socialdemokratiske resolution. For at give arbejderbefolkningen andel i regeringsansvaret og ikke udsætte sig for den risiko at skulle »regere imod arbejderne« har Kekkonen ønsket landets faglige bevægelse, repræsenteret af det venstresocialistiske FFC, optaget i regeringen. FFC har imidlertid kun ønsket at være med i en sådan parlamentarisk usædvanlig regeringsdannelse, dersom også arbejdsgivernes organisation går ind i regeringen, og dette har arbejdsgiverne vægret sig ved, omend de erklærer, at de ikke vil modsætte sig, at »privatpersoner« tager sæde i regeringen.

En anden betingelse for FFC's medvirken er opfyldelsen af en række socialpolitiske krav, deriblandt indførelsen af 40 timers arbejdsugen, ligesom også antallet af ministertaburetter er blevet et skisma under regeringsforhandlingerne. De borgerlige partier har med stor tøven deltaget i disse drøftelser, og specielt har Samlingspartiet udvist stort forbehold, fordi den eventuelle optagelse af ministre fra arbejdsgivernes side ville medføre, at dette parti måtte give afkald på et vist antal af sine porteføljer.

Først i midten af april lykkedes det den hidtidige udenrigsminister Ahti Karjalainen at danne den af Kekkonen ønskede regeringskoalition, bestående af fem ministre fra Agrarpartiet, tre fra Samlingspartiet, tre fra FFC, to fra Det finske folkeparti og to fra Det svenske folkeparti. Det konservative Samlingsparti er altså inde igen, men med modvægt fra den venstresocialistiske fagbevægelse. Den nye udenrigsminister er professor Verli Merikoski (Det finske folkeparti), som stærkt gik ind for præsident Kekkonens genvalg og derved kom i modsætning til en del af sit eget parti.

Man har i de senere år i Finland talt en hel del om »præsidentdemokratiet« og svækkelsen af de parlamentariske institutioner. Landets forfatning giver i forvejen præsidenten en betydelig politisk magtstilling og lægger i praksis hele varetagelsen af de udenrigspolitiske anliggender i præsidentens hænder. Derudover har det selvsagt ikke kunnet undgå at give anledning til betragtninger, at den af situationen opståede balance-politik til udelukkelse af de yderligtgående venstre- og højrepartier ved regeringsdannelsen fremhæver en parlamentarisk svækkelse i landets politiske liv. De problemer, rigsdagsvalget – trods den store fremgang for de borgerlige partier – har skabt omkring regeringsspørgsmålet er et yderligere eksempel på Finlands særlige vilkår.

Udenrigspolitisk turde mødet i Novosibirsk og Kekkonens store sejr ved rigsdags- og præsidentvalget have skabt en vis ro på fronterne, skønt den uro, som var fremkaldt af Sovjetunionens oktobernote, resulterede i fremgang for de borgerlige, antikommunistiske partier på de socialistiske partiers bekostning. I øvrigt er det jo også et spørgsmål, om teorien om »Finland som Nordens lænkehund« – det vil sige som den part, der skal overvåge udviklingen i Nordeuropa og Skandinavien og slå alarm i Moskva, hvis en »angrebstrussel« mod Sovjetunionen og Finland på disse breddegrader bliver akut – har nogen virkelig relevans til den faktiske udenrigs- og militær-politiske situation. Det vil altid være forbeholdt Moskva at gøre nye politiske og psykologiske fremstød mod Finland, og sådanne fremstød vil til syvende og sidst altid i første række være synkroniseret med postulater og behov i den internationale udvikling. Ind imellem og til tider samtidig er de brugbare som skræmmeskud mod reelle eller indbildte foreteelser i Finlands interne politik.

Men er Finlands situation udenrigspolitisk i øjeblikket inde i et roligere stadium (som altså altid pludselig igen kan afløses af østligt stormvejr), så tegner den indre- og socialpolitiske udvikling knap så roligt, som man skulle tro efter rigsdagsvalgets stabilisering af kræfterne. Alene den omstændighed, at en udenparlamentarisk institution som Finlands faglige Centralorganisation af statsledelsen føles påkrævet som et korrektiv til vælgernes partipolitiske afgørelse, er et tegn på, at tilstanden er knap så beroligende som ønsket og ønskelig.

Og på det økonomiske område tårner der sig en række vanskeligheder op, som kan komme til fornyet udbrud, når arbejdsoverenskomstens treårsperiode udløber til efteråret. Også problemet om Finlands forhold til det europæiske fællesmarked rummer komplikationer.

Finland søger stadig den indrepolitiske stabilitet, som næppe kommer igen, før vilkårene på ny en dag er til stede for en rød-grøn koalition på parlamentarisk basis. Og hertil kræves frem for alt, at socialdemokratiet finder sin vej.

DEN INTERNATIONALE ØKONOMISKE SITUATION

KONJUNKTURUDVIKLINGEN OG DEN ØKONOMISKE POLITIK I STORBRITANNIEN OG DEN TYSKE FORBUNDSREPUBLIK

Såvel i Storbritannien som i Den tyske Forbundsrepublik har der i de seneste måneder været intensiv debat om den økonomiske politik. I begge lande har de ledende politikere kun yderst modvilligt erkendt, at en fortsættelse af den hidtidige politik – eller eventuelle mangel på en sådan – ikke er forsvarlig. Alligevel synes der at være sket tilstrækkeligt til at gøre det berettiget at tale om en nyorientering af den økonomiske politik i de to lande.

Debatten i Storbritannien har taget sit udgangspunkt i strukturproblemerne. I UK har den økonomiske udvikling i størstedelen af 50'erne formet sig væsentligt mindre gunstigt end de fleste andre steder i Vesteuropa. Den økonomiske vækst har været relativt beskeden, selv om man stort set uafbrudt har haft fuld beskæftigelse. Prisniveauet er nærmest steget hastigere end det vesteuropæiske gennemsnit, og vanskelighederne ved at opretholde nogenlunde ligevægt på betalingsbalancen har motiveret en periodevis særdeles restriktiv politik. Først i 1961 er man begyndt at diskutere, hvorledes disse strukturelle svagheder i den britiske økonomi kan afhjælpes, men den økonomiske politik er fortsat præget af betydelig forsigtighed, således som det senest kom til udtryk ved fremlæggelsen af budgettet for finansåret 1962/63.

I Forbundsrepublikken har problemstillingen i betydelig udstrækning modsat fortegn. Den vesttyske økonomi har i en årrække været blandt de stærkest ekspanderende i Vesteuropa. Hjulpet af en betydelig tilvækst til arbejdsstyrken og en høj investeringskvote har produktivitetsstigningerne år efter år været store. Overskuddet på vare- og tjenestebalancen har i forening med den private kapitalimport været en vigtig årsag til uligevægten i det internationale betalingssystem, men i Forbundsrepublikken synes udviklingen i valutareserverne ikke at have givet anledning til videre bekymring, når bortses fra enkelte ubehagelige virkninger af spekulative kapitalbevægelser. Men Forbundsrepublikken er – frivilligt eller ufrivilligt – begyndt at blive mere lydhør over for sine handelspartneres og allieredes ønsker om en udvidelse af det valutariske og pengepolitiske samarbejde. Samtidigt hermed er presset på det tyske arbejdsmarked efterhånden ble-

vet så voldsomt, at regeringen er begyndt at slå ind på en mere restriktiv linie i sin økonomiske politik. Økonomiminister Ludwig Erhards kraftige formaninger i den seneste tid har søgt at skabe forståelse for nødvendigheden af denne nye linie.

De følgende afsnit forsøger at give baggrunden for den nyorientering af den økonomiske politik, som er ved at komme til syne i de to lande.

STRUKTURPROBLEMER I DEN BRITISKE ØKONOMI

Der har igennem en årrække været en markant forskel mellem den økonomiske vækst i Storbritannien og i de kontinentaleuropæiske lande, som det falder naturligt at sammenligne landet med. Det er imidlertid først i løbet af det sidste par år, at man virkelig er begyndt at analysere denne forskel og dens årsager. Grunden til, at man først med stor forsinkelse er gået i gang hermed såvel i UK som andetsteds, er ikke vanskelig at få øje på. Det er først i de seneste år efter indførelsen af konvertibiliteten i Vesteuropa og den deraf følgende udvidelse af bevægelsesfriheden i de internationale kapitaltransaktioner, at man for alvor har mærket et nært indbyrdes afhængighedsforhold mellem de ledende valutaer. Tilbagevendende tvivl om pundets stilling i forbindelse med underskud på den britiske betalingsbalance bliver efterhånden utålelig også for Storbritanniens handelspartnere og for andre internationale finanscentre. Der opstår derfor naturligt en stærk lyst til at forstå årsagerne til vanskelighederne med at få den britiske betalingsbalance til at balancere på betryggende vis og hjælpe landet til at tage de bedst mulige korrektive foranstaltninger i brug. Denne lyst er yderligere blevet bestyrket af det nærmere samarbejde inden for de internationale organisationer. Her har drøftelserne i Organisationen for økonomiske Samarbejde og Udvikling (OECD) virket særligt inspirerende. OECD har interesseret sig stærkt for medlemslandenes økonomiske vækst og for den rolle, som udviklingen på betalingsbalancen spiller i væksten. OECD's ministerråd fastlagde på et møde i november 1961 et kollektivt vækstmål for medlemslandene på 50 pct. for årene 1960–1970, svarende til en årlig vækstrate på godt 4 pct. Dette har ført til indgående diskussion af prognoser for de enkelte lande for at få fordelt den kollektive vækst, og udgangspunktet har været erfaringerne fra 1950'erne. Man har interesseret sig særligt for at undersøge, hvilke faktorer, der har virket hæmmende på den økonomiske vækst i det forløbne tiår, og der er derved såvel fra britisk som fra anden side fremkommet meget interessant materiale for en sammenligning.

Ser man på tallene fra 50'erne er det slående, at såvel i tiårets første halvdel, der endnu var præget af efterkrigstidens genopbygning af produktionsapparatet på kontinentet, som i det sidste femår har UK haft en

væsentligt langsommere vækst end de nuværende seks medlemslande i Det europæiske økonomiske Fællesskab. OECD's nylige årsrapport om den britiske økonomi bringer følgende sammenligning[1]):

Tabel 1.

Procentvise ændringer i de vigtigste realøkonomiske størrelser 1950–60.

	1950–1955		1955–1960	
	UK	EEC	UK	EEC
Bruttonationalprodukt	15	34	13	27
Beskæftigelse	4,5	5,9	1,7	6,1
BNP pr. beskæftiget	10	27	11	20
Industriproduktion	21	52[1])	14	40[1])
do. pr. arbejdstime	13	37[1])	16	37[1])
Impormtængde	26	56	26	66
Eksportmængde	6	76	13	63

[1]) Eksklusive Belgien-Luxembourg.

Konklusionen af denne for UK så lidet flatterende sammenligning er klar: væksten i de størrelser, hvormed man normalt måler den realøkonomiske vækst, har været mellem to og tre gange så hurtig i EEC-landene, og der har ikke været nogen tendens til, at UK har klaret sig bedre i konkurrencen henimod slutningen af tiåret. Det mest frapperende ved sammenligningen er dog den store forskel i eksportudviklingen.

Opstillingen kunne suppleres af serier for priser og lønninger, der viser, at UK ikke for sin langsommere vækst har tilkøbt sig større stabilitet i pris- og omkostningsniveau. Når bortses fra Frankrig, som gennemførte to devalueringer i 1957 og 1958 på tilsammen henved 40 pct., er prisniveauet – udtrykt som forholdet mellem bruttonationalproduktet i løbende og i faste priser – såvel i første som i sidste halvdel af 50'erne steget mere i UK end i EEC-landene. Internationale sammenligninger af arbejdslønninger er desværre oftest ret suspekte, men alt tyder på, at stigningen i timefortjenesterne i britisk industri har ligget i underkanten af det vesteuropæiske gennemsnit. Denne forskel i relativ pris- og lønudvikling var umiddelbart at vente på baggrund af den store forskel i produktivitetsudviklingen, der er vist i tabel 1. Den langsommere vækst i produktiviteten har imidlertid ikke alene i ringere grad end i EEC-landene været i stand til at forhindre omkostningsstigninger i at slå igennem i priserne, men den har også medført, at profitterne i britisk erhvervsliv har været faldende i den pågældende periode[2]).

Enhver forklaring på disse markante forskelle i økonomiske udvikling må tage sit udgangspunkt i en analyse af betalingsbalancen. Medens under-

[1]) Economic Surveys by the OECD: United Kingdom, March 1962.

[2]) se især oversigt i Economist af 21/4 1962 pp. 264–67.

skuddet på den britiske handelsbalance fra 1950–60 voksede med næsten 700 mill. dollars, voksede EEC-landenes overskud på handelsbalancen med 2750 mill. dollars. UK's officielle reserver af guld og valuta voksede med 400 mill., EEC-landenes med 11.000 mill. dollars[3]). Hvorledes har disse forskelle kunnet opstå?

Der har været en tilbøjelighed til at understrege manglende britisk konkurrenceevne på eksportmarkederne som det væsentlige, forklarende moment. Den nuværende regering har gentagne gange fremhævet, at det britiske omkostningsniveau er for højt, og at eksportørerne måtte indstille sig på en langt mere aktiv salgsindsats, hvis de ikke skulle se deres markedsandel skrumpe yderligere ind. Dette indtryk af en dyrt arbejdende industri, der ikke evner at tilpasse sig til efterkrigstidens skarpe konkurrence, harmonerer imidlertid mere med traditionelle forestillinger om britisk erhvervsliv som selvtilfreds og konservativt end med den faktiske udvikling i de senere år.

Et mere præcist indtryk af de britiske eksportproblemer kan man kun få ved at betragte eksportens regionale fordeling. OECD-rapporten bringer følgende oversigt over fordeling i 1960 og forskydningerne i perioden 1954–60[4]):

Tabel 2.

UK's eksport af forarbejdede industrivarer sammenlignet med de nærmeste konkurrenters i 1960 (mia. $) og procentvise forskydninger i 1954–60.

Eksport til / fra	Ydre sterlingområde i 1960	% stigning	OEEC inkl. Spanien i 1960	% stigning	USA og Canada i 1960	% stigning	Latinamerika i 1960	% stigning
UK	3,3	12	2,3	39	1,2	105	0,4	52
USA	1,2	95	3,3	158	2,6	35	2,6	3
EEC	1,6	88	12,7	124	2,2	174	1,4	29
Japan	0,9	136	0,3	240	1,1	410	0,3	42
I alt	7,0	46	18,6	114	7,1	100	4,7	15

Når der undtages fra det lidet betydningsfulde marked i Latinamerika har UK tabt andele af markederne til EEC og Japan, og særligt skarp er kontrasten inden for det ydre sterlingområde og OEEC-området. Endnu i 1960 udgjorde den britiske eksport til sterlingområdet – nogenlunde sammenfaldende med det britiske statssamfunds medlemslande i Asien, Afrika og Oceanien – 40 pct. af den samlede britiske eksport. Den meget beskedne fremgang på dette meget betydningsfulde marked skyldes dels en erosion af den præferencestilling, som statssamfundet havde opbygget for den indbyrdes samhandel, især derved, at diskriminationen mod dollarimporten

[3]) ifølge OECD-rapporten p. 11.
[4]) sammesteds p. 21.

elimineredes, dels udviklingshjælpen fra USA og andre industrialiserede lande, der har været nært knyttet til import fra de ydende lande. Disse faktorer har vist sig stærkere end traditionelle handelsforbindelser, og britiske eksportører har utvivlsomt i for høj grad betragtet de gamle markeder som sikre og undladt at gøre den særlige salgsindsats, som måske kunne have bremset udviklingen.

Eksporten til Nordamerika har stort set udviklet sig tilfredsstillende, omend den har vist sig overordentlig følsom over for konjunkturtilbageslagene i USA og derved har bidraget til at gøre den britiske betalingsbalance mere sårbar. Eksporten til OEEC-landene er ikke steget nær stærkt nok til at kompensere effektivt for tabet af markedsandel andetsteds, men det har dog her været et opmuntrende træk, at stigningen i afsætningen har været voksende i det sidste par år. Erkendelsen af, at forhåbninger om en så betydelig vækst i den britiske eksport, at den økonomiske politiks snærende afhængighedsforhold af betalingsbalancen løsnes, er knyttet til afsætningsmulighederne i det øvrige Vesteuropa snarere end til samhandelen med Commonwealth-partnerne, må have spillet en meget tungtvejende rolle i den engelske regerings overvejelser om at ansøge om medlemskab i EEC.

Sammenfattende må man derfor sige, at man ikke har givet nogen dybtgående forklaring på UK's problemer ved blot at henvise til manglende konkurrenceevne. Den britiske eksports markedsfordeling ved periodens begyndelse var under alle omstændigheder en sådan, at man ikke kunne vente, at den skulle holde trit med stigningen i de kontinentaleuropæiske landes.

Samtidig med den utilfredsstillende stigningstakt i eksporten har også de usynlige poster på vare- og tjenestebalancen – især skibsfartsindtægterne og rente- og dividendebetalingerne – udviklet sig i uheldig retning. UK har ikke kunnet forvinde virkningerne af 30'ernes restriktionspolitik og krigsårenes delvise isolation. Disse femten års udvikling synes for bestandig at have gjort det af med det traditionelle store britiske overskud på de usynlige poster, som tidligere kunne finansiere en betydelig merimport. Men nettostillingen på disse poster blev yderligere forringet i 50'ernes sidste år, så vidt den højst usikre opgørelse gør det muligt at skønne.

Selv det samlede underskud på vare- og tjenestebalancen har ikke i sig selv været af en sådan størrelsesorden, at det indebar nogen fare for hastig udtømning af UK's valutareserver. Men når der til det lægges forpligtelserne som langfristet kapitaleksportør – især til udviklingshjælp i andre Commonwealth-lande – og periodevis meget uberegnelige ind- og udstrømninger af kortfristet kapital, forekommer UK's reserver på godt 1 mia. £ beskedne. De har i de seneste år kun udgjort en trediedel af udlandets kortfristede sterlingtilgodehavender (uden for internationale orga-

nisationer). Når man tænker på den amerikanske regerings ængstelse over at se udlandets kortfristede dollartilgodehavender vokse op over USA's guldbeholdning, må man påskønne den relative koldblodighed, hvormed briterne har affundet sig med den risiko, som det indebærer at være en nøglevaluta. Under normale omstændigheder har UK kunnet regne med et mindre overskud på de kortfristede kapitalbevægelser, men en særligt ugunstig udvikling på vare- og tjenestebalancen har undertiden svækket de internationale finanskredses tillid til sterlingkursens fastholdelse i en sådan grad, at et betydeligt underskud er trådt i stedet. I en sådan situation har den britiske regering ikke haft noget valg; uanset hvad den indenlandske konjunktursituation tilsagde, har den måttet stramme den økonomiske politik for udadtil at demonstrere den form for beslutsom restriktionspolitik, som nyder yndest i centralbankkredse og betydeligt mindre popularitet andetsteds. Den britiske valutareserve har været for lille til at vinde tid for virkeligt hensigtsmæssige indgreb.

Betalingsbalancens diktatur har forhindret UK i at tage fuldt del i den almindelige vesteuropæiske højkonjunktur. Man kan diskutere, om det virkelig i så høj grad har været nødvendigt at acceptere en sådan stop-go politik, der i lange perioder har været præget langt mere af stop end af go, og dermed en bremse på den økonomiske vækst. Selv om ingen har villet benægte, at sterlingkriser af den alvor, som man oplevede det i 1957 og igen i 1961, nødvendiggjorde aktivitetsdæmpende foranstaltninger af et vist omfang, mener regeringens kritikere, at disse foranstaltninger har varet for længe, og at man ikke har udnyttet det indvundne pusterum til at skabe grundlaget for en mere varig bedring af betalingsbalancen.

Den britiske konjunkturudvikling er, som fremhævet af OECD, særdeles interessant derved, at den tydeligt viser, at en høj efterspørgsel ikke er en tilstrækkelig betingelse for hastig økonomisk vækst. Beskæftigelsen har hele tiden ligget meget højt, og også udviklingen i andre vigtige konjunkturindikatorer gør det vanskeligt at underbygge en anklage mod den britiske regering for at have fremkaldt økonomiske tilbageslag af den type, som man kender det fra de amerikanske recessions af 1953/54 og 1957/58. Men den økonomiske politik har skåret tilstrækkeligt meget af højkonjunkturen til at forhindre UK i at komme ind i den selvforstærkende vækstproces, som har givet så opsigtsvækkende resultater i andre vesteuropæiske lande.

Filosofien i de mange penge- og finanspolitiske indgreb i 50'erne har været kortsigtet: effektivt og stort set uden tilløb til panik har man forhindret et svind i valutareserverne i at fortsætte. Ud over de mere psykologiske aspekter, der skulle afstive tilliden til pundet, har man flere gange givet den forklaring, at man ved at dæmpe den indenlandske efterspørgsel skabte plads for et eksportfremstød. Hvis det, der holdt den britiske

eksport tilbage, var mangel på arbejdskraft, så kunne selvsagt en afdæmpning af højkonjunkturen i overophedede hjemmemarkedsindustrier gøre god nytte. Men hvis årsagen til den utilfredsstillende eksportudvikling var at finde i manglende konkurrenceevne, uheldig markedsfordeling eller lavkonjunktur i de vigtigste aftagerlande snarere end i det indenlandske efterspørgselspres, kommer den første økonomiske politik til at stå i et noget ejendommeligt lys: man bremser konjunkturudviklingen ved at anvende svigtende udenlandsk efterspørgsel som motivering for at dæmpe også den indenlandske efterspørgsel. En sådan fremgangsmåde harmonerer dårligt med de siden Keynes almindeligt accepterede forskrifter for en stabiliseringspolitik, og prisen for at opnå en eksportfremgang ad denne vej kan let blive ubehageligt høj.

Det er først ved de økonomisk-politiske indgreb under sterlingkrisen i sommeren 1961, at regeringen har skitseret, hvorledes den økonomiske politik på længere sigt kan mindske afhængigheden af betalingsbalancen.

KONJUNKTURUDVIKLINGEN OG DEN ØKONOMISKE POLITIK I 1961 OG 1962

Allerede tidligt i 1960 var en kortvarig opgangskonjunktur blevet afbrudt. Eksporten stagnerede, og importen var kraftigt stigende, således at underskuddet på vare- og tjenestebalancen nåede op på næsten 300 mill. £. Ved årets udgang lå bruttonationalproduktet i faste priser kun godt 2 pct. højere end et år tidligere, og der var fortsat et betydeligt pres på arbejdsmarkedet. I løbet af foråret 1961 syntes der for alvor at komme gang i en ny ekspansion, og ledighedsprocenten faldt til under 1,5 – det laveste niveau i seks år. Men den vedvarende høje beskæftigelse havde sat lønniveauet i bevægelse; timefortjenesterne i industrien lå medio 1961 8 pct. over niveauet et år tidligere. Selv om dette ikke i vesteuropæisk målestok syntes at være nogen urovækkende stigningstakt, medførte den langsomme vækst i produktiviteten dels et tryk på profitterne, dels begyndende prisstigninger efter næsten tre års tilnærmelsesvise stabilitet. De private investeringer var fortsat stigende, omend i et afsvækket tempo, og de voksende pengeindkomster trak en jævn forbrugsstigning med sig. Eksporten lå for første halvår 2–3 pct. højere end for tilsvarende periode af 1960, udelukkende takket være stærke stigninger i afsætningen til Vesteuropa. Da importen samtidig var nærmest stagnerende, forbedredes handelsbalancen mærkbart i forhold til det betydelige underskud i andet halvår af 1960, men forbedringen var til dels af midlertidig karakter, idet lageropbygningen, som havde vejet tungt i 1960, var blevet afsluttet.

Den indenlandske konjunktursituation kunne således næppe i sig selv begrunde den væsentlige skærpelse af den økonomiske politik, der fandt

sted sidst i juli. Den tyske og hollandske revaluering i marts 1961 havde skabt forventninger om yderligere kursforskydninger, og kortfristet kapital strømmede fra UK til de kontinentaleuropæiske lande. En midlertidig samarbejdsaftale mellem en række centralbanker – det såkaldte Basel-arrangement – havde ikke haft held til at bremse de spekulative kapitalbevægelser, og den britiske regering følte sig tvunget til at demonstrere, at den for enhver pris ville fastholde pundets stilling. Man fandt dog også, at presset på arbejdsmarkedet var blevet for stærkt, og benyttede lejligheden til at lufte den velkendte teori om de eksportfremmende virkninger af en afdæmpning af »the pressure of demand upon home resources«.

Kriseindgrebene var både af finans- og pengepolitisk samt mere utraditionel art. Finansminister Selwyn Lloyd udnyttede en bemyndigelse, som parlamentet få måneder før havde udrustet ham med, til at forhøje forbrugsafgifterne med 10 pct., svarende til ca. 2 pct. af det samlede private forbrug. Finansministeren lovede samtidig stærk tilbageholdenhed med offentlige udgifter. Den vigtigste pengepolitiske foranstaltning var en voldsom forhøjelse af diskontoen fra 5 til 7 pct.; den blev ledsaget yderligere af »special deposits«, den særlige britiske form for en stramning af kassebindingsreglerne.

Det utraditionelle element i kriseprogrammet var forsøget på at indføre en lønpause. Regeringen understregede nødvendigheden af at undgå nævneværdige lønforhøjelser, hvis den svækkede britiske konkurrenceevne ikke skulle yderligere forringes, i en overgangsperiode og lovede selv at gå i spidsen eller rettere bagtroppen på de områder, hvor den havde en mere direkte indflydelse. Medens lønpausen var i kraft, ville regeringen søge at etablere et samarbejde med arbejdsmarkedets parter om en indkomstpolitik på langt sigt.

Som kriseprogram betragtet må juli-indgrebene siges at have været en succes. Presset på arbejdsmarkedet er lettet noget, men der er stadig en meget høj beskæftigelsesgrad. Lønpausen har utvivlsomt også haft en virkning, selv om det nødvendigvis må blive gætteri at skønne over dens størrelse. De engelske lønforhandlinger foregår decentraliseret og i en nogenlunde jævn strøm året igennem, og man måtte derfor imødese betydelige vanskeligheder ved at gribe ind i lønrunden. I efteråret kom lønpausen ikke på virkeligt alvorlig prøve, da ingen af de strategiske, store lønforhandlinger foregår på denne årstid. I årets første måneder har imidlertid vigtige grupper af offentligt ansatte, såvel tjenestemænd som ansatte i de store nationaliserede industrier, aftalt lønforbedringer, der synes at ligge i underkanten af det sandsynlige uden lønpause. Denne er nu formelt ophørt pr. 1. april 1962, men regeringen følger fortsat lønudviklingen opmærksomt som nærmere omtalt nedenfor.

Virkningen på produktionen af den kraftige dosis eftespørgselsbegræns-

ning har utvivlsomt været lidt stærkere end ventet. I løbet af andet halvår 1961 er industriproduktionen faldet omtrent lige så meget, som den steg i første halvår. I faste priser er såvel det private forbrug – udelukkende de varige forbrugsgoder – som eksporten faldet svagt, medens de offentlige udgifter og investeringer – bortset fra lagrene – er steget. Finansministeren må siges at have haft mindst held med sine sparebestræbelser inden for den offentlige sektor.

Udviklingen på betalingsbalancen har stort set været lidt gunstigere end ventet. Tilliden til pundet synes at være blevet genoprettet gennem kriseprogrammet og optagelsen af et lån hos Valutafonden på 536 mill. £. Kort efter den 25. juli vendte de korte kapitalbevægelser, og UK har frem til forårsmånederne været bestemmelsesstedet for en betydelig andel af den bevægelige internationale kapital – formentlig ikke under 500 mill. £. – der har ønsket at drage fordel af det højere renteniveau i UK. Det er herved blevet muligt for de britiske myndigheder allerede i løbet af efteråret og vinteren at tilbageholde 250 mill. £ af lånet fra Valutafonden, og man har ikke mindre end fem gange kunnet nedsætte diskontoen, der herved er kommet ned på 4,5 pct. Endnu synes dette ikke at have haft større virkning på kapitalimporten, der efterhånden har fundet frem til anbringelsesformer, der ikke er så følsomme for ændringer i diskontoen som Treasury Bills og andre traditionelle objekter, f. eks. kommuneobligationer og finansiering af forbrugerkredit.

Selv om betalingsbalancen på overfladen viser en smuk forbedring, giver et nærmere eftersyn mindre grund til tilfredshed. Eksporten har på det nærmeste været uændret igennem hele 1961, og stramningen af den økonomiske politik har måske skabt plads for et eksportfremstød, men har ikke kunnet inspirere virksomhederne til at udnytte den. Importen har været langsomt vigende, medens lagrene formindskedes, men det er selvsagt kun en kortfristet forbedring. Forbedringen i handelsbalancen har dog været stor nok til at reducere underskuddet på vare- og tjenestebalancen fra 288 mill. £ i 1960 til kun 70 mill. £ i 1961. Mindst lige så overraskende er det imidlertid at finde i den nyligt udsendte reviderede opgørelse af betalingsbalancen[5]), at UK i 1961 for første gang i umindelige tider har haft en langfristet nettokapitalimport (8 mill. £). Den væsentlige del af forklaringen herpå ligger i virksomhedernes fremskyndede hjemtagelse af profitter fra udlandet og – navnlig – i kapitaltilførsler til udenlandske datterselskaber i UK.

Den økonomiske udvikling i 1961 blev i flere henseender typisk for de britiske efterkrigserfaringer. En tilsyneladende lovende ekspansion måtte bremses for at forhindre en sterlingkrise; krisen blev afværget uden store

[5]) se White Paper on United Kingdom Balance of Payments 1959 to 1961 (Cmnd. 1671).

afsavn, men med mange måneders stagnation som resultat. Tilliden til sterling blev genoprettet, men dens rationelle begrundelse: en styrkelse af den britiske konkurrenceevne gennem en kraftig økonomisk ekspansion, udeblev.

Heri ligner udviklingen ganske erfaringerne fra sterlingkrisen i 1957, hvor tilsvarende midler blev taget i brug. Men historien har ikke gentaget sig fuldstændigt. Regeringen har denne gang tilkendegivet, at den ikke agter at lade det blive ved kriseforanstaltningerne, men at den vil søge at komme en løsning på den britiske økonomis strukturproblemer nærmere gennem en langsigtet indkomstpolitik. Regeringen har i foråret oprettet et nationalt udviklingsråd (National Economic Development Council, NEDC), hvori arbejdsmarkedets parter og enkelte fremtrædende økonomer og andre eksperter har sæde, og dette nye organ, der får et sekretariat på halvtreds medarbejdere, skal følge produktivitetsudviklingen i britisk industri og udforme sådanne kriterier for stigninger i pengeindkomsterne, at disse hverken løber langt forud for den indenlandske produktivitet eller for udenlandske omkostningsstigninger. Selv om det udpræget var ønsket om at skabe forståelse for en langsigtet indkomstpolitik, der motiverede oprettelsen af NEDC – og dermed gjorde det pinagtigt vanskeligt for Trade Unions' Congress at udpege medlemmer dertil – har rådet også fået en vis uformel planlægningsopgave, omend i langt mindre ambitiøs målestok end organer af tilsvarende sammensætning i enkelte kontinentaleuropæiske lande, der har virket inspirerende på den britiske regering, især Frankrig og Holland[6]). På sit møde i maj diskuterede NEDC et foreløbigt vækstmål for den britiske økonomi i perioden 1962–66. Rådet pålagde sekretariatet at udrede, hvorledes en vækst på 22 pct. i bruttonationalproduktet i femåret kunne opnås.

Regeringen har ikke afventet NEDC's overvejelser – rådet har kun holdt to korte møder foreløbig – men har selv i februar fremsat sit syn på principperne for indkomstudviklingen[7]). Den har tilkendegivet, at den periodevis vil udsende detaillerede oplysninger om lønudviklingen i enkelte industrigrene; disse oplysninger med kommentarer skal være »guiding light« for forligsmændene ved overenskomstforhandlinger og mobilisere den offentlige mening mod overdrevne lønstigninger. I kommentarerne bliver der taget hensyn til eventuelle vanskeligheder ved at rekruttere arbejdskraft i den pågældende sektor og til særligt kraftige produktivitetsstigninger, omend det indskærpes, at disse sidste ikke helt må sluges af lønstigninger.

[6]) Der har været interessante paralleller mellem oprettelsen af NEDC og den danske diskussion om et samfundsøkonomisk råd. Arbejdsopgaverne synes nært beslægtede; i UK synes man dog indstillet på at tage den analytiske side af organets virksomhed mere alvorligt, idet man ansætter 50 medarbejdere til at studere strukturproblemerne, medens det danske lovforslag forestiller sig, at en tiendedel heraf skulle være tilstrækkeligt.

[7]) Incomes Policy: The Next Steps, Cmnd. 1626, February 1962.

I april fremkom den første publikation med sådanne detaillerede lønoplysninger, men det er endnu for tidligt at dømme om resultaterne.

Hvad man end kan mene om regeringens fremgangsmåde, må man indrømme, at der i selve det at have erkendt den nøglestilling, som konkurrenceevnen kommer til at spille for de britiske økonomi i de nærmest forestående år, ligger noget værdifuldt. Man kan heller ikke frakende regeringen en vis konsekvens i de bestræbelser, den har valgt. Der bestod stort set to mulige veje til en styrkelse af konkurrenceevnen: enten en devaluering ledsaget af kraftig opmuntring til eksporten eller aktivitetsdæmpning og kontrol med indkomstudviklingen, i al fald indtil omkostningsniveauet i udlandet var løbet noget forud. Den britiske regering valgte den sidste, langsommere og mindre dramatiske, udvej og har foreløbig skabt sig et pusterum; i mellemtiden stiger lønningerne væsentligt mere andetsteds.

Den kritik, der rejses mod regeringens politik, vender sig mindre mod selve filosofien bag bestræbelserne end mod den konkrete udformning, disse har fået på baggrund af den fortsat meget forsigtige finanspolitik. Det er ikke så vanskeligt at se det berettigede i at holde indkomststigningerne inden for produktivitetsstigningerne, når disse er 4 eller 5 pct. årligt. Men når regeringen fører en så restriktiv finanspolitik, at en vækst i produktiviteten på 3 pct. forekommer et optimistisk skøn, bliver det vanskeligere.

Der er ingen tegn på livskraftig ekspansion i den britiske økonomi; nedenstående tal hentet fra det uafhængige National Institute for Economic and Social Research's Review fra februar giver et klart billede heraf:

Tabel 3[8]).

Efterspørgslens sammensætning i UK 1960–1961 og skøn for 4. kvartal 1962 (sæsonudjævnede kvartalstal).

Mill. £ (1954-priser)	1960	1961		1962	Procentvis ændring	
	4. kvt.	2 kvt.	4. kvt.	4. kvt.	61^2–62^4	61^4–62^4
Privat forbrug	3586	3694	3630	3695	0	$1^3/_4$
heraf varige goder	252	336	250	275	÷18	10
Offentligt forbrug .	794	793	815	835	$5^1/_4$	$2^1/_2$
Bruttoinvesteringer	887	931	965	975	$4^1/_4$	1
heraf private ...	428	435	465	455	$4^1/_2$	÷$2^1/_4$
offentlige .	289	318	325	340	7	$4^1/_2$
boliger ...	170	178	175	180	1	3
Lagre	148	71	÷10	40	–	–
Eksport	1150	1195	1175	1245	$4^1/_2$	6
Samlet efterspørgsel	6565	6684	6575	6790	$1^1/_2$	$3^1/_4$
Modsvaret af						
Import	1409	1385	1380	1435	3	4
BNP	5156	5299	5195	5355	1	3

[8]) National Institute Review February 1962 p. 15.

Først efter midten af 1962 vil bruttonationalproduktet og den samlede efterspørgsel begynde at stige op over niveauet inden kriseindgrebene i sommeren 1961. Særlig bemærkelsesværdigt er det, at de private investeringer, der hidtil har været ret upåvirkede af den restriktive økonomiske politik, forudses at ville falde i løbet af 1962.

Der er siden februar ikke sket meget, der kan forrykke dette billede. Renteniveauet har – opmuntret af diskontopolitikken – været på vej ned mod normal højde, medens finanspolitikken ikke er blevet ændret. Vi ved dog nu fra finansministerens budget, at det ikke vil være muligt at holde stigningen i det offentlige forbrug inden for de 2½ pct., som han stillede i udsigt i juli 1961 ud fra den betragtning, at de offentlige udgifter ikke burde udgøre en voksende andel af bruttonationalproduktet. Af den samlede stigning i »above the line expenditures«, der nogenlunde svarer til drifts- og anlægsbudgettet i danske opstillinger, på 384 mill. £ kan kun en trediedel tilskrives prisstigninger, således at den reale stigning fra 1961/62 til 1962/63 bliver mindst 4½ pct.

Fremlæggelsen af budgettet i begyndelsen af april synes at have været et antiklimaks efter den voldsomme forhåndsinteresse. En række omlægninger af den indirekte beskatning gav ingen klar nettovirkning, men nok en ønskelig jævnere fordeling af afgiftsbyrden på de enkelte varer. Finansministeren baserede sit budget på en lidt mere optimistisk vurdering af konjunkturudsigterne end den, der kom til udtryk i tabellen ovenfor, men der er blevet rejst stærk tvivl om det berettigede heri. Under alle omstændigheder må det virke overraskende, at budgettet ikke kom til at indeholde flere ekspansionsfremmende aspekter. De fleste kommentatorer har betegnet det som neutralt, men det synes mere i overensstemmelse med sandheden at kalde det restriktivt; et overskud på drifts- og anlægsbudgettet på 433 mill. £ – omtrent det samme som i 1961/62 – må kvalificere det til denne betegnelse, selv om nettoudgifterne på kapitalbudgettet – især som følge af lån til de nationaliserede industrier – er en smule større, således at der er et lille finansieringsbehov.

Der er således også efter budgettet udsigt til en langsom og udramatisk vækst i de vigtigste realøkonomiske størrelser gennem 1962. Viser selv de beskedne forudsigelser sig for optimistiske, og bliver væksten i eksporten mindre end anført, må en omlægning af finanspolitikken komme på tale. Formentlig vil man på dette tidspunkt have mere overblik over det store spørgsmål i britisk politik i 1962: om UK vil nå til enighed med EEC om vilkårene for medlemskab. At udsigten til nemmere adgang til det hastigst ekspanderende stormarked i verden og frygten for skærpet konkurrence på hjemmemarkedet vil styrke investeringslysten og dermed på længere sigt konkurrenceevnen i britisk erhvervsliv er givet. Men den kendsgerning, at landet foretager det betydningsfulde skridt efter næsten tre års

yderst beskeden økonomisk vækst kan nok på ny så farlig tvivl om pundets stabilitet i internationale finanskredse og dermed yderligere vanskeliggøre den besværlige opgave at igangsætte en virkelig ekspansion i den britiske økonomi.

KONJUNKTURUDVIKLINGEN I DEN TYSKE FORBUNDSREPUBLIK I 1961 OG 1962

Den vesttyske økonomi har ikke i det forløbne tiår været hæmmet af jævnligt tilbagevendende strukturelle problemer. Når man fra omtale af nyere økonomisk historie i UK går i gang med beskrivelser af de tyske erfaringer fra samme periode, synes det tværtimod som om Forbundsrepublikken har været underkastet andre økonomiske love. Det er der lykkedes at fastholde den økonomiske vækst og forstærke den yderligere. Forbundsrepublikken er et førende eksempel på den lykkelige cirkel, som OECD eksperterne fremhæver som den stærke modsætning til de britiske vanskeligheder med at bryde ud af den langsomme produktivitetsstignings, og dermed betalingsbalancens, tyranni over den økonomiske politik. Konkurrenceevne i udgangssituationen har givet hastig vækst gennem store forøgelser af eksporten, væksten forstærker tempoet i produktivitetsstigningerne, stabiliserer priserne og forbedrer yderligere konkurrenceevnen. Den hurtige vækst gør det lettere at tilnærme sig til den sammenhæng mellem indkomster og produktivitet, som den britiske regering har så store vanskeligheder med at omsætte til økonomisk politik. Samtidig stimulerer væksten investeringer, forskning og tekniske fremskridt og fremmer et ambitiøst og optimistisk klima i erhvervslivet.

Denne selvforstærkende vækstproces afgav et af sine smukkeste eksempler i Forbundsrepublikken i årene 1959 og 1960. I faste priser voksede bruttonationalproduktet med 6,7 og 8,3 resp., medens eksporten steg med 13–14 pct. årligt. Produktivitetsudviklingen i industrien var endnu mere forrygende med ca. 8 pct. årligt. Timefortjenesterne var i disse to år steget nogenlunde i takt med produktiviteten.

I 1961 viste det sig ikke muligt at opretholde det voldsomme vækst-tempo. I løbende priser steg bruttonationalproduktet med 10 pct., men halvdelen heraf var prisstigninger. Den samlede beskæftigelse voksede med 2½ pct.; da ledigheden ikke kunne reduceres nævneværdigt under det allerede i 1960 meget lave niveau, skyldes det meste af denne tilvækst indvandring af udenlandsk og – indtil muren i Berlin i august satte en næsten fuldstændig stopper herfor – østtysk arbejdskraft. Ledighedsprocenten lå i størstedelen af 1961 i nærheden af 0,5, og antallet af ledige arbejdspladser var fire–fem gange så stort. Knapheden på arbejdskraft var hermed blevet mere udtalt end på noget tidligere tidspunkt under den vesttyske

Tabel 4[1]).

Det vesttyske bruttonationalprodukts sammensætning og udvikling 1959–61.

	Mia DM årets priser			Procentvis ændring		
	1959	1960	1961	1959	1960	1961
Privat forbrug	144	157	177	6,8	9,1	10,2
Offentligt forbrug ...	34	38	43	10,2	12,3	12,5
Bruttoinvesteringer ..	57	67	78	13,5	16,3	14,9
heraf byggeri	29	34	39	18,4	14,8	14,2
Lagre	5	8	5	18,8	71,7	÷31,2
Mereksport af varer og tjenester	8	8	7	÷4,3	÷0,4	÷8,7
Bruttonationalprodukt	248	278	310	8,5	12,0	9,9

[1]) Kilde: Monatsberichte der deutschen Bundesbank, Februar 1962, p. 6. (1961 incl. Saar).

højkonjunktur. Det langvarige pres på arbejdsmarkedet har fået lønniveauet til at stige i en takt, som i 1961 i Vesteuropa kun syntes at blive overgået af de danske lønstigninger. Alle foreliggende oplysninger om den tyske økonomi bærer vidnesbyrd om denne spænding mellem en accelererende vækst i pengeindkomsterne og en aftagende vækst i produktionen.

Investeringerne har også i 1961 været den kraftigst ekspanderende del af efterspørgslen, men der har været en mærkbar afsvækkelse af stigningstempoet i løbet af året. Ordretilgangen til investeringsgodeproduktionen har været svagt faldende med en ret tydelig tendens for de udenlandske ordrers vedkommende, men tilgangen er fortsat så betydelig, at der ikke er sket nogen nævneværdig afkortning af de lange ordrelister og leveringsfrister.

At investeringerne begynder at vise tegn på en mere stabil vækst er ikke vanskeligt at forklare. Dels har erhvervslivets profitter været under et kraftigt tryk mellem et stærkt stigende omkostningsniveau og et relativt mere stabilt prisniveau, dels må man ud fra accelerationsprincippet vente tegn på stabilisering af investeringerne, når stigningstakten i indkomstenre ikke længere er voksende. Profitterne udgjorde i 1961 en lavere andel af indkomsterne end i noget andet år siden 1953; efter at have betalt selskabsskatter har virksomhederne kun oplevet en stigning på 1 pct. i nettoprofitterne. Det er ganske vist vanskeligt at forestille sig, at denne for Forbundsrepublikken usædvanlige udvikling i væsentlig grad har hæmmet investeringstilbøjeligheden; virksomhederne har meget betydelige reserver, og den lempelige pengepolitik har sikret gode kreditmuligheder. Derimod er det meget tænkeligt, at de stigende vanskeligheder med at selvfinansiere udvidelserne af kapitalapparatet i en overgangsperiode kan hæmme investeringslysten, indtil virksomhederne opdager, at man udmærket kan foretage investeringer med en noget lavere selvfinansieringsgrad end den tilvante.

Modstykket til trykket på profitterne er den voldsomme stigning i de disponible indkomster. Brutto er lønindkomsterne steget med næsten 13 pct., men progressionen i de direkte skatter og i indbetalingerne til sociale sikringsordninger har trukket stigningen i de disponible indkomster ned på knap 12 pct. Det private forbrug er steget lidt langsommere, idet opsparingskvoten er blevet en smule større end i 1960. I anden halvdel af 1961 var der en tydelig tendens til at forbruget overtog investeringernes hidtidige rolle som den mest dynamiske komponent i efterspørgslen.

I betragtning af den fulde beskæftigelse og efterspørgselspresset forekommer det bemærkelsesværdigt, at stigningen i det vesttyske prisniveau har kunnet holdes inden for 3–4 pct. Fra februar 1961 til februar 1962 steg leveomkostningsindekset med 3,5 pct., medens et indeks for industrielle færdigvarer kun udviste en stigning på 2 pct. En vis – omend kun delvis – forklaring herpå findes i den vesttyske revaluering med 5 pct. i marts 1961, som helt er slået igennem på importpriserne. Men den relativt anselige prisstabilitet må formentlig også tages som en antydning af mere livlige konkurrenceforhold på det tyske marked, end man i øvrigt forestiller sig.

Den vesttyske regering har indtil for få måneder siden kun rent undtagelsesvist tilkendegivet, at den var bekymret over de begyndende tegn på overanspændelse af økonomien. En væsentlig årsag til denne i al fald tilsyneladende koldblodighed er at finde i den tyske betalingsbalance.

Mereksporten af varer og tjenester har i en årrække været af et så betydeligt omfang, at væksten i de tyske valutareserver forekom at være en trussel mod det internationale betalingssamkvem. I 1960, hvor et overskud på vare- og tjenestebalancen på over 8 mia. DM ledsagedes af en ikke ubetydelig kapitalimport til Forbundsrepublikken, henledte for alvor opmærksomheden på de tyske valutareserver, og allierede og handelspartnere fremsatte deres formaninger til tyskerne om et internationalt kreditorlands ansvar i kraftigere vendinger. USA og UK indskærpede, at tilpasningen til en ligevægt ville gå langt hurtigere, hvis det ikke alene var debitorlandene, der skulle holde igen; kreditorlandene måtte også indstille sig på at bidrage.

De henstillinger, der oftest mødte tyske forhandlere i de internationale organisationer, var revaluering af DM ledsaget af en pengepolitik, der gjorde kapitalimport til Forbundsrepublikken mindre tillokkende, øget kapitalhjælp til udviklingslandene og undladelse i en overgangsperiode af virksomme indgreb over for stigningerne i det tyske omkostningsniveau. Man må konstatere, at den tyske regering i nogen udstrækning har fulgt disse henstillinger, omend modvilligt og endnu næppe tilstrækkeligt set fra debitorlandenes synspunkt.

Den tyske revaluering blev af beskedent omfang, hvilket for en tid

skabte uro på valutamarkederne med forventninger om yderligere kursjusteringer. Den har dog tydeligt hæmmet væksten i eksporten i løbet af 1961 og dermed direkte bidraget til en løsning af betalingsbalanceproblemet, selv om overskuddet på vare- og tjenestebalancen endnu er af næsten samme størrelsesorden som i 1960. De ledsagende pengepolitiske foranstaltninger har mere helhjertet fulgt henstillingerne. I realiteten har Forbundsrepublikken, siden man i efteråret 1960 påbegyndte en nedsættelse af renteniveauet, tildelt de betalingsbalancemæssige hensyn prioritet i pengepolitikken. Erfaringerne fra 1960 har været skræmmende: en stramning af rente- og likviditetspolitikken havde tillokket kortfristet udenlandsk kapital, der ønskede at drage fordel af den voksende forskel mellem renteniveauet i Forbundsrepublikken og i andre finanscentre. Man slog nu kursen om ved dels at gøre anbringelser mindre tiltrækkende – den korte rente faldt fra 4,5 til knapt det halve i løbet af det følgende år – dels at besværliggøre og kontrollere kapitalimporten på forskellige måder. I forening med ekstraordinære tilbagebetalinger på den udenlandske statsgæld, i første række til USA, og en ikke nærmere præciserbar kapitaludstrømning forårsaget af Berlin-krisen i august var disse foranstaltninger tilstrækkelige til at hidføre et fald i de tyske valutareserver i 1961 på 1,7 mia. DM sammenlignet med tilvæksten på 5,8 mia. DM i 1960.

Kapitalhjælpen til udviklingslandene har været kraftigt stigende overvåget af et nyoprettet forbundsministerium. Tilskuddene til og kapitalandele i multilaterale bistandsorganisationer var i årene 1961 og 1962 hhv. 305 og 430 mill. DM, medens de samlede bidrag til disse organisationer frem til 1960 havde udgjort knapt 800 mill. DM. Under bilaterale bistandsprogrammer blev der ydet teknisk hjælp for knapt 200 mill. DM og kapitalhjælp for 1,5 mia. DM, hvortil kommer en række rammetilsagn til finansiering af endnu ikke konkretiserede projekter.

Det punkt, på hvilket det har været vanskeligst for Forbundsrepublikken at optræde i den uvante rolle som ansvarsbevidst kreditornation, har utvivlsomt været undladelsen af mere kraftige indgreb over for efterspørgselspresset. Med de traditionelle pengepolitiske midler bundet af betalingsbalancemæssige hensyn har man fortrinsvis haft finanspolitikken at støtte sig til. I finans- og kalenderåret 1961 har der på forbundsregeringens budget været et overskud på knapt 4 mia. DM, og der er også fra Länderne udgået en svagt aktivitetsdæmpende påvirkning. Forbundsregeringens budget for 1962, der blev fremlagt i marts, indebærer stigninger i såvel offentlige udgifter som indtægter på 11–12 pct.; denne udvidelse af den offentlige sektors virksomhed mere end neutraliserer virkningen af budgetoverskuddet. Siden er der dog sket indskrænkninger i bygge- og anlægsvirksomheden, således at udgiftsstigningen bliver noget mindre.

I løbet af foråret har der vist sig tegn på, at efterspørgselspresset fortsat er meget betydeligt. Det væsentligste er de store lønstigninger, som en

række erhverv har forhandlet sig frem til i løbet af vinteren. Metalarbejderne opnåede ved nytår forhøjelser på 6 pct., længere ferier og nedsættelse af arbejdsugen fra 44 til 42½ timer, og beslægtede aftaler omfattende i alt 8–9 mill. arbejdere og funktionærer er siden blevet indgået; det skønnes, at lønomkostningerne herved er steget med henved 11 pct. lagt oven i forhøjelserne fra 1961 og revalueringen, skulle dette betyde, at lønomkostningerne på halvandet år er steget med 25–30 pct.

Det er tydeligt, at denne i international og endnu mere i tysk målestok helt ekceptionelle stigning i pengeindkomsterne og omkostningsniveauet har udtømt den tyske regerings tålmodighed. Indtil i år har man åbenbart ment, at en vis omfordeling af nationalindkomsten i lønmodtagernes favør ikke kolliderede med hensynet til den økonomiske stabilitet. De store profitter, der var opbygget under mange års voldsom produktivitetsfremgang, kunne fungere som en stødpude i en overgang og forhindre store prisstigninger; man kan næppe nære illusioner om, at dette fortsat vil være tilfældet, selv om prisniveauet endnu ikke er kommet rigtigt i bevægelse. Under alle omstændigheder vil man ikke længere fra udlandets side kunne hævde, at Forbundsrepublikken har forsømt sit ansvar som kreditornation ved effektivt at holde sit omkostningsniveau nede.

Den moderat afdæmpede finanspolitik har ikke kunnet bremse bevægelsen i pengeindkomsterne. Den tyske regering synes nu at vende interessen mere direkte mod lønninger og priser. En forsmag på hvad man kan vente kom med økonomiminister Erhards mislykkede forsøg på at få en række førende bilproducenter til at undlade en større prisforhøjelse; magtmidlerne savnedes – endnu. Nok så interessant er det, at man hyppigere og hyppigere i Bonn hører fordelene ved at have en egentlig lønpolitik, der forsøger at sammenkæde stigninger i pengeindkomsterne med produktivitetsfremgangen, omtalt i uforbeholdne vendinger.

Endnu er man kun i det første stade af de overvejelser, der i UK førte til oprettelsen af den nationale udviklingsråd. Men det, at man bruger de samme udtryk i den økonomisk-politiske nyorientering i de to lande, bør ikke få en til at overse forskellene i problemstilling. En meget væsentlig forskel er, at Forbundsrepublikken har den valutariske uafhængighed, der muliggør en langsigtet indkomstpolitik uden ledsagende finanspolitiske kriseprogrammer. En anden – og ikke mindre væsentlig – forskel kan overfladisk udtrykkes på den måde, at medens de britiske politikere vil have stigninger i pengeindkomster kædet sammen med stigninger i produktivitet for at få produktiviteten til at indhente indkomsterne, er formålet i Forbundsrepublikken at fastholde en betydelig produktivitetsstigning uden at tillade indkomsterne at løbe forud.

16/5/62.
N. T.

DEN DANSKE ØKONOMISKE SITUATION[1])

Når man ser tilbage på 1961, var det måske mest bemærkelsesværdige træk i den økonomiske udvikling, at de foregående års prisstabilitet var afløst af en stærk opadgående bevægelse, fremkaldt af stigende lønomkostninger og det efterspørgselspres, der fulgte med de store indkomststigninger for de fleste befolkningsgrupper. I de forløbne måneder af 1962 er denne udvikling fortsat. Engrosprisindekset for marts viser en stigning i forhold til samme tidspunkt i fjor på ca. 4 pct. For udenlandske varer har stigningen været ubetydelig, men for danske varer alene har den udgjort ca. 7 pct. Fra januar 1961 til januar 1962 steg detailpristallet med ca. 4½ pct., bortset fra skatter og kontingenter med over 6 pct., og detailpristallet for april viser en yderligere stigning på et par procent i løbet af 3 måneder.

Der er herefter al mulig grund til at antage, at det lønregulerende pristal for juli vil medføre, at arbejdere og tjenestemænd får en yderligere lønforhøjelse foruden de 2 dyrtidstillægsportioner, de allerede har fået i år i henhold til januarpristallet. Med den voldsomme aktivitet i bygge- og anlægsvirksomheden må der herudover regnes med den mulighed, at der opstår en ny lønglidning inden for dette område og en tendens for andre områder til at følge efter. I denne forbindelse kan nævnes den netop gennemførte forhøjelse af statstjenestemændenes stedtillæg, som sammen med indførelsen af en ferieløn på 1 pct. betyder en lønforhøjelse på ca. 47 mill. kr. årlig.

I de første 3 måneder af 1962 er bankernes samlede nettotilgodehavender i udenlandsk valuta formindsket med 30 mill. kr. De udgjorde herefter 1188 mill. kr. mod ult. marts 1961 1446 mill. kr. Når valutatabet i 1. kvartal i år var så ubetydeligt, står det i forbindelse med, at staten i denne periode har hjemtaget udenlandske lån med et samlet provenu af 124 mill. kr. Det stærke efterspørgselspres påvirker også udenrigshandel og betalingsbalance, og svindet i valutabeholdningen ville have været væsentligt større, hvis der ikke samtidig var sket en ikke helt ubetydelig gældsætning til udlandet. For 1961 er underskuddet på vare- og tjenestebalancen over for udlandet foreløbig opgjort til 663 mill. kr., ca. 240 mill.

[1]) Se også tabelbilaget bag i hæftet.

kr. mere end i 1960, men heroverfor står en forringelse af bankernes valutastilling i 1961 på kun 220 mill. kr. Forskellen mellem de to tal skyldes i første række en statusforringelse for den private sektor på 385 mill. kr., for en væsentlig del ved optagelse af langfristede lån i udlandet. Udenlandske virksomheders investeringer her i landet har dog også andraget relativt betydelige beløb.

For at bremse den inflatoriske udvikling, som er kommet i gang ved, at pengeindkomsterne er forøget i et stærkere tempo, end realindkomsten er steget, har nationalbanken strammet kreditpolitikken, sidst gennem nedsættelse af satserne for belåning af obligationer, og regeringen har ved fremsættelse af forslag om en almindelig omsætningsafgift lagt op til genskabelsen af et betydeligt kasseoverskud på statens budget. Det årlige provenu af den foreslåede omsætningsafgift er anslået til 900 mill. kr. Samtidig blev der foreslået en række ændringer i indkomstskatten til staten, som sammen med en forhøjelse af børnetilskuddene ville give staten en mindreindtægt på 310 mill. kr. Det samlede resultat ville altså blive en styrkelse af statsfinanserne med ca. 600 mill. kr., hvorved der i finansåret 1962–63 skulle fremkomme et kasseoverskud af størrelsesordenen en kvart milliard kroner.

Da det ikke lykkedes at tilendebringe forhandlingerne om en omlægning af skatterne og den finansielle og økonomiske politik i det hele taget inden 1. april, er de gældende skatteskalaer og børnetilskud blevet forlænget uændret for 1962–63, og forhandlingerne om omsætningsafgift er fortsat i et folketingsudvalg. Med uændret udskrivningslov ventes provenuet af statsindkomstskatten at blive 6–700 mill. kr. større i skatteåret 1962–63 end i skatteåret 1961–62 på grund af stigningen i befolkningens indkomster.

I sin årsoversigt (marts 1962) har det økonomiske sekretariat skønnet, at statens driftsindtægter med den gældende skattelovgivning i 1962–63 vil overstige udgifterne på drifts- og anlægsbudgettet med 675 mill. kr., og at dette beløb vil være ca. 100 mill. kr. større end nettoudgifterne på kapitalbudgettet. Herved er der ikke taget hensyn til en eventuel merudgift til ekstraordinære materielanskaffelser til forsvaret, ej heller til den nævnte lønforhøjelse for statens tjenestemænd på små 50 mill. kr. På den anden side har regeringen under forhandlingerne i folketingets skatteudvalg givet tilsagn om besparelser på anlægsarbejder m. v. samt forhøjelse af forrentningen af statslån i boligbyggeri til et samlet beløb af 185 mill. kr.

Herefter skulle der, når man går ud fra den gældende lovgivning, i 1962–63 være udsigt i hvert fald til balance mellem statens samlede ind- og udbetalinger og dermed en ikke ubetydelig styrkelse af statsfinanserne i sammenligning med 1961–62, hvor der regnes med et kasseunderskud på ca. 550 mill. kr. Den penge- og finanspolitiske stramning, der ligger heri,

vil dog først kunne gøre sig gældende i anden halvdel af indeværende kalenderår. Efter at der i januar kvartal har været ligevægt mellem statens samlede ind- og udbetalinger må der i april kvartal tværtimod ventes et betydeligt kasseunderskud, bl. a. på grund af udbetalingen af de resterende direkte tilskud til de enkelte landmænd i henhold til støttelovgivningen fra sommeren 1961.

LANDBRUGET

De første måneder af 1962 var præget af et betydeligt opsving i den animalske landbrugsproduktion. Mængdeindekset for de to måneder januar og februar var i gennemsnit 120 (1955 = 100) og lå hermed 7 pct. højere end i samme periode i fjor. Da de opnåede priser var lavere, formindskedes værdien imidlertid samtidig med ca. 1 pct.

Som det fremgår af tabellen, skyldes den betydelige opgang i den samlede animalske landbrugsproduktion stigningen i produktionen af kød og flæsk. Mælkeproduktionen var uforandret i sammenligning med 1961, og en lille forøgelse af smørproduktionen modsvaredes af lavere osteproduktion. Produktionen af okse- og kalvekød viser derimod en fremgang på næsten 25 pct., og flæskeproduktionen er steget med 8–9 pct.

Eksporten af levende hornkvæg androg i de 2 måneder ligesom i fjor 62.000 stk., men eksporten af okse- og kalvekød steg fra 7.7 mill. kg i 1961 til 10.5 mill. kg i 1962. Priserne har imidlertid ligget væsentligt lavere end i fjor, og eksportværdien er derfor ikke steget tilsvarende. Efter at Italien i marts har hævet importstoppet for kød, tegner udsigterne for denne produktionsgren inden for landbruget sig nu noget lysere.

Eksporten af svinekød og flæsk har både hvad angår mængde og værdi været betydelig større end i 1961. Medens priserne i januar kvartal i fjor var faldende, har de i år været stigende, og andelssvineslagteriernes

Den animalske landbrugsproduktion.

Mill. kg	1960	1961	Stigning i pct.	Jan.-febr. 1961	Jan.-febr. 1962	Stigning i pct.
Mælk	5399	5529	2.4	756	758	0.3
Smør	166.7	171.1	2.6	23.3	23.7	1.7
Ost	113.4	122.3	7.9	15.0	14.0	÷ 6.7
Æg	138.2	126.6	÷ 6.1	24.0	23.5	÷ 2.2
Okse- og kalvekød	253.8	251.0	÷ 1.1	39.5	48.9	23.8
Svinekød og flæsk	651.2	670.1	2.9	104.6	113.7	8.7
Mængdeindeks for den animalske landbrugsproduktion (1955 = 100)	115	118	2.6	112	120	7.1
Værdi, mill. kr.	6592	6436	÷ 2.4	1036	1025	÷ 1.1

landsnotering for 1. kl. svin nåede i marts op på 414 øre pr. kg mod 384 øre på samme tid i 1961. Efter tællingen den 16. februar er den samlede svinebestand opgjort til godt 6,9 mill. stk. mod 7,5 millioner i begyndelsen af oktober 1961 og 6,5 millioner i februar 1961. De stigende flæskepriser synes imidlertid allerede at have påvirket sotillægget, idet antallet af første gang drægtige søer mellem begyndelsen af januar og midten af februar er forøget med 20.000 til 134.000.

Smøreksporten har ligget på samme niveau som i 1961, men indbragt noget mindre i kroner og øre. For de 12 måneder fra 1. april har Storbritannien begrænset den samlede smørimport til 396.000 tons, heraf fra Danmark 93.000 tons. I 1961 udgjorde den samlede import ifølge den britiske statistik 430.000 tons og importen fra Danmark godt 95.000 tons.

INDUSTRIEN

Oplysningerne om beskæftigelsen i industrien i de første måneder af 1962 tyder nærmest på stagnerende produktion. Bortset fra sten-, ler- og glasindustrien lå beskæftigelsen (antal udførte arbejdstimer) i gennemsnit for januar og februar på samme niveau eller lavere end i samme tidsrum i fjor. I den kemiske industri, tekstilindustrien og træindustrien var nedgangen forholdsvis betydelig, nemlig henholdsvis 5, $3^1/_2$ og 3 pct. Skulle man dømme efter tallene for januar og februar, er også opgangen i industrieksporten standset. Da leverancerne inden for nogle af de vigtigste industrigrene (jern- og metalindustrien f. eks. og i endnu højere grad transportmiddelindustrien (skibsværfterne)) ofte kommer i ryk, er det imidlertid klart, at der ikke kan drages videregående slutninger af eksportstatistikken for kun to måneder.

BYGGEVIRKSOMHEDEN

Det påbegyndte etageareal (hele landet) var i 1961 godt 15 pct. større end i 1960. Der var stigninger for boligbyggeriet, det regulerede erhvervsbyggeri og især det offentlige byggeri, hvorimod det frie erhvervsbyggeri (fabrikker og værksteder samt avlsbygninger i landbruget) enten stagnerede eller var nedadgående. De store påbegyndelser lagde imidlertid beslag på en stor del af byggekapaciteten, og fuldførelserne steg kun med knap 10 pct., således at det samlede igangværende byggeri, der allerede i 1960 var kommet op på et højt niveau, gik yderligere i vejret. Ved begyndelsen af 1962 androg det ca. 5,9 mill. m^2 eller knap 20 pct. mere end ved begyndelsen af 1961.

Byggevirksomheden i hele landet.

	Beboelsesejendomme 1000 m²	Beboelsesejendomme Antal lejligheder	Erhvervs-ejendomme 1000 m²	Ikke-erhvervs-ejendomme 1000 m²	I alt 1000 m²
Under opf. 1/1 61	2658	31.254	1541	698	4897
Påbegyndt 1961	3293	34.776	2053	877	6223
Fuldført 1961	2814	31.623	1903	532	5249
Under opf. 1/1 62	3137	34.407	1691	1043	5871

Hvad boligbyggeriet angår, blev der i 1961 i hele landet påbegyndt 34.500 lejligheder, 20 pct. flere end i 1960, medens antallet af fuldførte lejligheder steg med 13 pct. til godt 31.500. Fuldførelserne holdt således ikke trit med igangsættelserne, og der var ved udgangen af 1961 over 34.000 lejligheder under opførelse mod godt 31.000 et år i forvejen.

Navnlig i årets første halvdel var forskellen mellem antal påbegyndte og antal fuldførte lejligheder stor, men i 2. halvår gik igangsættelserne stærkt tilbage (til niveauet i 2. halvår 1960), og antallet af fuldførte lejligheder steg. Herved indsnævredes påbegyndelsesoverskuddet for hele året 1961 til ca. 3000. Det store antal påbegyndelser har ført til underbemanding af arbejdspladserne og derigennem til en mærkbar forlængelse af byggetiden, navnlig i Københavnsområdet. For etagebyggeriet anslås forlængelsen af byggetiden fra efteråret 1960 til efteråret 1961 til ca. 25 pct.

Beskæftigelsen i byggefagene var i 1961 noget større end i 1960, navnlig som følge af mindre ledighed i vintermånederne på grund af gunstige klimatiske forhold og fremskridt i bestræbelserne for at fremme vinterbyggeriet. Denne udvikling er fortsat i indeværende år, idet arbejdsløsheden i byggefagene – som arbejdsløsheden i det hele taget – har ligget på et endnu lavere niveau end i vinteren 1960–61. Til trods for den kapacitetsudvidelse, der ligger i nedgangen i vinterledigheden, må man dog også i 1962 vente, at efterspørgselen på byggeområdet vil overstige kapaciteten.

UDENRIGSHANDELEN

For de to første måneder viser importen en stigning på ca. 175 mill. kr. i sammenligning med 1961, medens eksporten kun er forøget med 85 mill. kr. Som følge af disse bevægelser er importoverskuddet steget med ca. 100 til ca. 600 mill. kr. Hele eksportfremgangen hidrører fra landbrugsprodukter, både animalske og vegetabilske (især korn).

Den samlede værdi af importen var i hele året 1961 12.875 mill. kr. mod 12.428 mill. kr. i 1960, svarende til en stigning på ca. 4 pct. Stigningen var resultat af større importerede varemængder, idet den gennemsnitlige enhedsværdi for importen var den samme i 1961 som i 1960, nemlig 96 (1955 = 100).

Den samlede værdi af eksporten var i hele året 1961 10.456 mill. kr. mod 10.159 mill. kr., en stigning på ca. 3 pct. Hertil svarer en noget stærkere stigning i de eksporterede varemængder, idet indeks for enhedsværdien for eksporten viser en nedgang fra 99 i 1960 til 97 i 1961. Med uforandrede enhedsværdier for importen og lavere enhedsværdier for eksporten forringedes bytteforholdet i udenrigshandelen fra 103 i 1960 til 100 i 1961.

Udenrigshandelen med forskellige landområder.

(Mill. kr.)

	Eksport		Import	
	1960	1961	1960	1961
Norge, Sverige	1628	1954	1386	1499
Storbritannien	2362	2353	2757	2627
EFTA	4485	4804	4366	4455
Vesttyskland	2850	2977	1921	2014
De 6 fællesmarkedslande	4916	5180	2829	2920
Amerika[1])	1640	1503	1492	1590
Østeuropa	547	546	413	365

[1]) Hele kontinentet med undtagelse af europæiske kolonier.

Af forskydninger i udenrigshandelens geografiske fordeling i 1961 lægger man især mærke til den stærke vækst i importen fra de øvrige EFTA-lande, trods uforandret import fra Storbritannien, men også importen fra fællesmarkedslandene viser en betydelig stigning. Hvad eksporten angår, aftog såvel EFTA som fællesmarkedslandene varer for knap 100 mill. kr. mere i 1961 end i 1960, men relativt var eksportfremgangen betydelig stærkere til fællesmarkedslandene end til EFTA-landene.

Den højere import i 1961 synes til en vis grad at være blevet anvendt til forøgelse af lagerbeholdningerne. Opgørelsen af lagrene af råstoffer m. v. pr. 31. december 1961 viser en stigning i værdien (faste priser) i sammenligning med 31. december 1960 på 11 pct. I 1960 var stigningen ligeledes 11 pct.

16. 5. 1962.
C. L.

POLITISK KRONIK

UDLANDET

Januar 1962

1. – Det hidtidige new zealandske formynderskabsområde Vest Samoa bliver uafhængig stat.

I Portugal nedkæmpes en militær revolte under ledelse af kaptajn Valera Gomez.

Efter et mislykket kupforsøg i Beirut opløser regeringen i Libanon det nationalistiske sociale parti, dannet i 1930erne under navnet Parti Populaire Syrien (PPS) for at virke for et Storsyrien omfattende Syrien, Libanon, Irak og Palæstina.

I Den dominikanske Republik overtager et statsråd på 7 mand med præsident Balaguer i spidsen den udøvende og lovgivende magt. Ved rådets oprettelse (17/12 1961) har Balaguer lovet at træde tilbage, så snart Organisationen af amerikanske Stater (OAS) har ophævet de politiske og økonomiske sanktioner mod Den dominikanske Republik, og har som sin efterfølger udpeget rådets vicepræsident dr. Rafael Bonnelly, medstifter af oppositionspartiet Den nationale Borgerunion. Nationalforsamlingen er opløst, og der skal i august 1962 vælges grundlovgivende forsamling og i december 1962 nationalforsamling, hvorefter der vil blive dannet ny regering og statsrådet ophøre at eksistere. – 4. OAS vedtager enstemmigt (Cuba deltager ikke i afstemningen) at ophæve alle sanktioner indført under og efter San José konferencen i august 1960. – 6. De fulde diplomatiske forbindelser med USA genoptages efter 17 måneders afbrydelse. Bonelly indsættes 18/1 som præsident.

Præsident Ydigoras Fuentes erklærer, at USA har lovet at mægle mellem Guatemala og Storbritannien i striden om Britisk Honduras som tak for Guatemalas bistand ved forberedelserne til det mislykkede invasionsforsøg i Cuba (se 8/4 1961). I Washington benægtes, at USA har tilbudt sine bona officia.

2. – Efter aftale mellem vestmagterne indleder den amerikanske ambassadør i Moskva Llewellyn Thompson en række sonderende samtaler med udenrigsminister Gromyko om Berlinspørgsmålet. Under samtalen overrækker Gromyko 12/1 ambassadøren et memorandum om Tysklandsspørgsmålet. – 9. Den vesttyske regering offentliggør et memorandum, som 27/12 1961 i det russiske udenrigsministerium er blevet overrakt ambassadør Hans Kroll. I memorandumet foreslås separatforhandlinger mellem Sovjetunionen og Vesttyskland. – 30. Præsident Kennedy har i Washington en samtale med Izvestijas chefredaktør (Khrushchevs svigersøn) Alexej Adshubej (se 14/11 1961).

Ministerpræsident Jan de Quay erklærer i parlamentet, at Holland er rede til uden forhåndsbetingelser at forhandle med Indonesien om Hollandsk Ny Guinea (se 19/12 1961). Tilbudet afvises 4/1 af præsident Sukarno, der som betingelse for forhandlinger kræver, at Holland skal forpligte sig til at overlade forvaltningen af området til Indonesien. – 3. Præsident Sukarno proklamerer Hollandsk Ny Guinea som indonesisk provins under navnet

Vest Irian. – 15. Under en træfning ved Hollandsk Ny Guinea sænker hollandske krigsskibe to indonesiske motortorpedobåde. – 22. Den britiske regering har besluttet for tiden ikke at levere våben til Indonesien.

Ved valget til lovgivende forsamling i Vest Kamerun (se 1/10 1961) 30/12 1961 besætter premierminister John Foncha's nationaldemokratiske parti 25 og nationalkonventet 10 af i alt 37 pladser.

3. – Ministerpræsident Salazar kritiserer i en tale i parlamentet sikkerhedsrådets holdning ved invasionen i Goa (se 5/12 1961) og erklærer, at Portugal overvejer at udtræde af FN og fremtidig kun vil samarbejde med FN i spørgsmål, der ikke direkte berører Portugals interesser. Han kritiserer ligeledes Storbritannien og bebuder en undersøgelse af, om forsvarstraktaten med Storbritannien kan siges at have noget positivt indhold.

5. – Sovjetunionens første viceministerpræsident Anastas Mikojan ankommer til Guinea, hvor han har samtaler med præsident Sekou Touré. – 10. meddeles i Moskva, at der er udnævnt en ny russisk ambassadør i Conakry i stedet for Daniel Solod, der 16/12 1961 måtte forlade landet (se 11/12 1961).

8. – Congos parlament opfordrer viceministerpræsident Antoine Gizenga til straks at vende tilbage til Léopoldville fra Stanleyville. – 13. Kampe i Stanleyville mellem centralregeringens styrker og Gizengas gendarmeri ender med, at gendarmerne kapitulerer. Gizenga selv sættes i husarrest. – 15. Parlamentet i Léopoldville vedtager en mistillidserklæring til Gizenga. Dagen efter meddeler ministerpræsident Cyrille Adoula, at Gizenga er afsat og vil blive stillet for retten. – 20. overføres Gizenga til FNs hovedkvarter i Léopoldville. – 31. Sikkerhedsrådet afviser med 7 stemmer mod 2 et krav fra Sovjetunionen om en ny Congodebat i rådet. Såvel Adoula og Tshombe som 20 afrikanske statsledere på konferencen i Lagos (se 25.–30/1) protesterer mod det russiske skridt som et forsøg på at blande sig i Congos indre anliggender.

Den grundlovgivende forsamling i El Salvador vælger Rodolfo Cordon til midlertidig statspræsident (se 26/10 1960).

10. – Den tidligere chef for den sydkoreanske militærregering, general Chang Do Yung (se 3/7 1961) dømmes til døden for kontrarevolutionær virksomhed.

13. – I Norge bliver tidligere justitsminister, højesteretsdommer og ambassadør i Moskva O. C. Gundersen handelsminister efter Arne Skaug, der er udnævnt til ambassadør i London.

14. – EECs ministerråd enes om principperne for en integration af landbrugspolitikken i fællesmarkedslandene og vedtager markedsordninger for korn, svinekød, æg, fjerkræ, frugt og grønsager samt vin og bestemmer endvidere, at der pr. 1/11 skal gennemføres markedsordninger for okse- og kalvekød samt mejeriprodukter og pr. 1/1 1963 for sukker, se i øvrigt Økonomi og Politik 1961 p. 261. Hermed er vejen banet for overgangen til anden etape i gennemførelsen af Romtraktaten. – 16. Forhandlinger i Bruxelles mellem USA og EEC afsluttes med en aftale om gensidig toldafvikling.

15.–16. – Ved første etape i det finske præsidentvalg, valget af valgmandsforsamling, får præsident Kekkonens valgforbund 145 valgmænd, desuden kan Kekkonen regne med 54 stemmer fra det svenske folkepartis, samlingspartiets og det finske folkepartis valgmænd. Folkedemokraten Aitios valgforbund får 63, socialdemokraten Paasios valgforbund 36 og Skogs valgforbund (den socialdemokratiske opposition) 2 valgmænd. Valgdeltagelsen er næsten 81 pct.

16. – USAs repræsentant ved konferencen i Genéve om standsning af forsøg med kernevåben foreslår, at spørgsmålet, hvis de tre magter ikke kan enes om et forbud med effektiv international kontrol,

henskydes til de almindelige afrustningsforhandlinger i det nye 18 magts udvalg, der 14/3 træder sammen i Genéve. – 26. afvises dette forslag (trods Sovjetunionens tidligere krav om en sammenkobling) af den russiske delegerede, og 29/1 udsættes konferencen på ubestemt tid.

18. – I Frankrig udnævnes Valéry Giscard d'Estaing til finansminister efter Wilfrid Baumgartner, der har ønsket at træde tilbage.

21. – Nigeria opsiger forsvarsoverenskomsten med Storbritannien.

22. – Kun 6 uger efter at Tanganyika har opnået uafhængighed (se 9/12 1961) træder Julius Nyerere tilbage som premierminister for helt at hellige sig arbejdet som leder af TANU (Tanganyika African National Union). Han efterfølges af hidtidig minister u. p. Rashidi Kawawa. Ved regeringsomdannelsen fratræder Sir Ernest Vasey som finansminister, men indvilger i at være regeringens rådgiver i finansielle og økonomiske spørgsmål.

25. – Den italienske regering beskylder i en note den østrigske regering for at være medansvarlig for terrorhandlingerne i Sydtyrol. Den østrigske regering nægter at modtage noten.

25.–30. – I Lagos i Nigeria afholdes en konference af statsoverhovederne i 20 afrikanske stater. (På en udenrigsministerkonference i Accra 21.–22/1 har Casablancastaterne besluttet ikke at deltage). Konferencen vedtager en række resolutioner: om en regional toldunion, der successive skal udvikles til et fællesmarked for Afrika og Madagascar, om fællesoptræden af de afrikanske stater i FN, om politiske og økonomiske sanktioner mod Sydafrika osv. Ved konferencens afslutning udtaler Azikiwe, Nigeria, at der i princippet er enighed om dannelsen af en interafrikansk organisation.

27. – Efter at ministerpræsident Bahjat Talhouni (udnævnt i august 1960 efter mordet på Hazza Majali) har indgivet sin afskedsbegæring, udnævner kong Hussein af Jordan en ny regering under ledelse af den tidligere ambassadør i Bagdad Wasfi Tell, der selv overtager forsvarsministeriet, medens Hasem Nuseibeh bliver udenrigsminister. Ingen af de nye ministre har sæde i parlamentet.

30. – På et udenrigsministermøde i Punta del Este vedtages med 14 stemmer mod 1 (Cuba) at udelukke Cuba af Organisationen af amerikanske stater (OAS). Argentina, Brasilien, Bolivien, Chile, Ecuador og Mexico undlader at stemme.

FNs plenarforsamling vedtager med 90 stemmer mod 2 et afro-asiatisk resolutionsforslag, hvori Portugal opfordres til at indføre reformer i Angola med det formål at overdrage magten til folket. Et polsk-bulgarsk forslag om diplomatiske og økonomiske sanktioner mod Portugal forkastes.

Februar 1962

1. – Det kristeligt-demokratiske parti har på sin kongres i Neapel med stort flertal besluttet, at Amintore Fanfani skal søge at danne koalitionsregering af kr.-dem., socialdemokrater og republikanere med parlamentarisk støtte af Nenni-socialisterne (»apertura a sinistra«). – 2. Ministeriet Fanfani (se 16/7 1960) indgiver sin afskedsbegæring. – 21. Fanfani danner koalitionsregering bestående af 19 kr.-dem., 3 socialdem. og 2 republikanere. Antonio Segni fortsætter som udenrigsminister, Giuseppe Trabucchi som finansminister og Giulio Andreotti som forsvarsminister. I forvejen har Nenni-socialisternes centralkomité og parlaments-

gruppe lovet den nye regering parlamentarisk støtte.

2. – Efter at der 19/1 på Laos-konferencen i Genéve tilsyneladende var opnået enighed mellem de tre fyrster Boun Oum, Souvanna Phouma og Souphanouvong om en koalitionsregering, nægter Boun Oum efter tilbagekomsten til Laos at fortsætte forhandlingerne på grund af fornyede angreb af prokommunistiske tropper i den nordlige del af landet.

3. – USA indfører embargo på handelen med Cuba. – 8. I Argentina afbryder præsident Frondizi efter pres fra militæret de diplomatiske forbindelser med Cuba (se 30/1). – 15. FNs plenarforsamlings politiske udvalg forkaster en resolution, hvori USA beskyldes for indblanding i Cubas indre anliggender.

4. – Ved præsidentvalget i Costa Rica sejrer José Francisco Orlich, det nationale befrielsesparti. Ved det samtidig afholdte parlamentsvalg opnår det nationale befrielsesparti 30, det republikanske parti 19 og det nationale enhedsparti 8 mandater.

4.–5. – Ved det finske rigsdagsvalg (se 11/11 1961) er valgdeltagelsen 84,5 pct. mod 75 pct. i 1958. Agrarforbundet får ligesom i 1958 23,1 pct. af de afgivne stemmer, men 53 mod 48 mandater, folkedemokraterne 22,1 (23,2) pct. og 47 (50) mandater, socialdemokraterne 19,7 (23,2) pct. og 38 (48) mandater, samlingspartiet 14,8 (15,3) pct. og 32 (29) mandater, det svenske folkeparti 6,4 (6,7) pct. og 14 (14) mandater, det finske folkeparti 5,9 (5,9) pct. og 13 (8) mandater, den socialdemokratiske opposition 4,4 (1,7) pct. og 2 (3) mandater, småbondepartiet 2,3 pct. og 0 mandater og de frisindede 0,6 pct. og 1 mandat. Efter valget i 1958 sluttede 11 socialdemokrater sig til den socialdemokratiske opposition, hvis rigsdagsgruppe herefter talte 14 mand, medens den socialdemokratiske gruppe reduceredes til 37 mand. På samme måde formindskedes agrarernes rigsdagsgruppe med 1 mand, der i den opløste rigsdag repræsenterede det nydannede Finlands småbondeparti. Den socialdemokratiske opposition, der i 1958 kun havde opstillet egne kandidater i 4 valgkredse, havde ved dette valg kandidater i alle valgkredse undtagen Åland. De frisindedes forbund, der dannedes ved det gamle fremskridtpartis omdannelse til det finske folkeparti, har ikke tidligere været repræsenteret i rigsdagen. – 15. Ved præsidentvalget (se 15.–16/1) genvælges Urho Kekkonen for 6 år med 199 af 300 stemmer. Folkedemokraten Aitio får 62, socialdemokraten Paasio 37 og Skog, den socialdemokratiske opposition, 2 stemmer. (En folkedemokratisk valgmand stemmer ved en fejltagelse på Paasio). – 24. Den nye rigsdag vælger agraren Kauno Kleemola til formand i stedet for socialdemokraten K.-A. Fagerholm.

5. – Den amerikanske regering forbyder hollandske fly med tropper til Hollandsk Ny Guinea at mellemlande på amerikanske flyvepladser. – 8. Sovjetunionen advarer Holland mod en provokatorisk politik over for Indonesien. – 10. Japan anmoder Holland om ikke at benytte japanske flyvepladser ved troppetransporter til Hollandsk Ny Guinea. – 18. Den amerikanske justitsminister Robert Kennedy afslutter et besøg i Indonesien, hvor han har haft samtaler med præsident Sukarno om en fredelig løsning af konflikten om Hollandsk Ny Guinea. – 24. Præsident Sukarno beordrer almindelig mobilisering. – 25.–26. Robert Kennedy aflægger besøg i Haag, hvor han har samtaler med ministerpræsident de Quay og udenrigsminister Luns.

6. – Koloniminister Maudling meddeler underhuset, at regeringen har besluttet at opløse den vestindiske føderation efter Jamaicas udtræden (se 19/9 1961) og Trinidads og Tobagos vægring ved at indtræde i en ny føderation. – 9. På en konference i London mellem koloniminister Maudling, premierminister Norman

Manley og lederen af oppositionen på Jamaica, Sir Alexander Bustamente, er der opnået enighed om, at Jamaica fra 6/8 skal være en uafhængig stat og søge optagelse i Commonwealth.

7. – Præsident Kennedy og premierminister Macmillan foreslår i en skrivelse til ministerpræsident Khrushchev, at der inden 18 magts afrustningsudvalget 14/3 træder sammen i Genéve skal afholdes et møde af de tre magters udenrigsministre. Samme dag udtaler Kennedy på en pressekonference, at USA forbereder genoptagelse af kernevåbenforsøg i atmosfæren. USA vil med alle midler arbejde for en standsning af forsøgene, men det er en ufravigelig betingelse for en aftale herom, at den indeholder vandtætte bestemmelser om inspektion og kontrol. –

8. I en fælles britisk-amerikansk erklæring hedder det bl. a., at de to lande på grund af de russiske forsøg kan blive tvunget til at genoptage forsøg i atmosfæren, og at Storbritannien til dette formål vil stille Christmas Island i Stillehavet til USAs rådighed. – 12. Khrushchev foreslår i skrivelser til Kennedy og Macmillan, at de 18 staters regeringschefer skal mødes ved åbningen af afrustningskonferencen 14/3. Tilsvarende skrivelser sendes til de øvrige 16 stater. – 14. Såvel Kennedy som Macmillan erklærer i deres svar til Khrushchev, at de principielt er rede til at deltage i et møde på højeste niveau, men på dette stadium foretrækker en konference af de tre magters udenrigsministre. – 17. Præsident de Gaulle afviser Khrushchevs forslag og foreslår i stedet et topmøde af de 4 »atom«magter.

Sudan beslutter at udtræde af sterlingområdet.

9. – Spanien anmoder om forhandlinger om associering med EEC.

10. – Den amerikanske pilot Francis Gary Powers (se 5/5 1960) og den russiske spion Rudolf Abel udveksles.

15. – Katangas parlament godkender aftalen i Kitona (se 2/12 1961) om Katangas genforening med det øvrige Congo på betingelse af, at Katanga får en passende repræsentation i centralregeringen, og at der inden 3 måneder indføres en forbundsforfatning.

Nationalforsamlingen i Tanganyika vedtager på forslag af premierminister Kawawa at bemyndige regeringen til at udarbejde forslag til sådanne ændringer i forfatningen, som er nødvendige for at Tanganyika kan blive en republik inden for Commonwealth.

16.–25. – Ved valgene i Indien bevarer Nehrus kongresparti trods nogen tilbagegang sit overvældende flertal i underhuset (Lok Sabha), hvor det besætter 354 (1957 369) pladser. Kommunisterne får 29 (27), det nye konservative Swatantra parti 18, Jan Sangh partiet 14 (4) og Praja socialisterne (PSP) 12 (21) mandater. Ved de samtidig afholdte valg til de lovgivende forsamlinger i de fleste indiske stater er kongrespartiets tilbagegang noget stærkere.

17.–19. – Valgene i Malta under den nye forfatning (se 24/10 1961) resulterer i en sejr for nationalisterne under George Borg Olivier, der får 25 af i alt 50 mandater.

19. – Den franske regering meddeler, at der i dagene 11.–18/2 er ført forhandlinger med repræsentanter for den algierske eksilregering (GPRA) om våbenstilstand. – 21. Det franske kabinet godkender aftalerne om våbenstilstand og om algierskfransk samarbejde på grundlag af selvbestemmelsesretten og garantier for det franske mindretal i Algier. – 28. Det algierske nationale revolutionsråd (CNRA) godkender på et møde i Tripoli aftalerne med den franske regering og bemyndiger GPRA til at fortsætte forhandlingerne.

20. – Den amerikanske »astronaut«, oberstløjtnant John H. Glenn, omkredser jorden 3 gange i en rumkabine og bjerges i god behold i Atlanterhavet (se 7/8 1961 og 21/7 1961).

21. – I den tyske forbundsregerings svar på det russiske memorandum af 27/12 1961 (se 2/1) fremhæves, at en forudsætning for et godt forhold mellem de to folk er anerkendelsen af det tyske folks selvbestemmelsesret, og at Vesttyskland er rede til i forståelse med sine allierede at undersøge enhver mulighed for en retfærdig løsning af Berlin- og Tysklandsspørgsmålet. – 28. Den vesttyske ambassadør i Moskva, Hans Kroll, dementerer, at han i en samtale skulle have udtalt sig for anerkendelse af Oder-Neisse grænsen, Vestberlins adskillelse fra forbundsrepublikken og Østtysklands optagelse i FN.

22. – Et militært kupforsøg i Ankara mislykkes, hovedsagelig ved luftvåbenets indgriben. Der iværksættes en udrensning af officerskorpset. – 26. Ministerpræsident Inönü udtaler, at en gruppe af officerer har forsøgt at oprette et diktatur, provokeret af yderliggående elementer i retfærdighedspartiet, der siden dannelsen af den nye regering (se 20/11 1961) har agiteret kraftigt for løsladelse af de dømte i Yassiada-processen.

28. – Koloniminister Maudling giver i underhuset meddelelse om en ændring af forfatningsudkastet for Nord Rhodesia. Premierministeren i den centralafrikanske føderation, Sir Roy Welensky, der samme dag ankommer til London, udtaler, at han er fast besluttet på at opretholde føderationen, om nødvendigt med magt.

Marts 1962

1. – I Pakistan udsteder præsident Ayub Khan en ny forfatning med en nationalforsamling og to provinsforsamlinger, valgt ved indirekte valg af medlemmerne af de lokale råd (»basic democracies«). Præsidenten bliver både statschef og regeringschef.

Uganda opnår fuld indre selvstyre (se 9/10 1961) med Benedicto Kiwanuka som premierminister i et kabinet af medlemmer af det demokratiske parti, deriblandt en europæer og en asiat.

Præsident Kennedy bebuder genoptagelse af kernevåbenforsøg i atmosfæren i slutningen af april. – 3. Ministerpræsident Khrushchev erklærer sig indforstået med vestmagternes forslag om at indlede 18 magts afrustningskonferencen i Genève på udenrigsministerniveau. Han fordømmer genoptagelsen af de amerikanske kernevåbenforsøg og erklærer, at Sovjetunionen kan blive tvunget til at afprøve nye kernevåben. – 5. Den franske regering har besluttet ikke at deltage i 18 magts konferencen. – 10. Udenrigsminister Gromyko erklærer i brev til FNs generalsekretær U Thant, at Sovjetunionen vil forpligte sig til ikke at give andre lande oplysninger om fremstilling af kernevåben, hvis de tre vestmagter vil gøre det samme. – 14. 18 magts afrustningskommissionen træder sammen i Genève.

Den norske regering har besluttet at foreslå, at Norge skal optage forhandlinger med EEC om fuldt medlemskab. – 8. Stortinget vedtager en grundlovsændring, hvorefter det med $^3/_4$ majoritet kan godkende, at en international sammenslutning på et sagligt begrænset område skal kunne udøve beføjelser, der efter grundloven ellers tilkommer statens myndigheder. Ændringen vedtages med 115 stemmer mod 35 (centerpartiets 16 og socialistisk folkepartis 2 medlemmer, desuden 6 medlemmer af arbejderpartiet, 9 af kristeligt folkeparti og 2 af venstre).

Under ledelse af general Ne Win tager hæren magten i Burma. Premierminister U Nu og hans ministre og andre arresteres. – 3. Revolutionsrådet opløser unionsparlamentet. – 9. Revolutionsrådet tillægger Ne Win den lovgivende, udøvende og dømmende magt med tilbagevirkende kraft fra 2/3.

3. – Staten Malta proklameres med guvernøren Sir Guy Grantham som statsoverhoved. – 5. Lederen af det nationalistiske parti dr. George Borg Olivier danner regering.

6. – Præsident Kekkonen overdrager til rigsdagens formand Kleemola at undersøge mulighederne for en regering af alle partier eller en anden flertalsregering. – 10. Agrarforbundet stiller som betingelse for at gå med i en flertalsregering, at fagforeningernes centralforbund (FFC) skal være repræsenteret. – 12. Kekkonen anmoder den tidligere formand for det finske folkeparti, professor Veli Merikoski, om at danne en flertalsregering af de ikke-socialistiske partier, men forsøget må opgives på grund af modstand fra det svenske folkeparti. – 15. får udenrigsminister Ahti Karjalainen, agrarforbundet, overdraget at danne regering, men dette er endnu ikke lykkedes ved udgangen af marts.

8. – I Tyrkiet er gennemført en lov med strenge straffe for kritik af revolutionen af 1960 og Yassiada-processen og for rosende omtale af det tidligere regimes ledende personer, samt for kritik, der kan bringe det demokratiske styre i fare. – 24. Den tyrkiske ambassadør i London Feridun Cemal Erkin afløser Selim Sarper som udenrigsminister.

12. – Ministerpræsident Jan de Quay meddeler, at Holland er rede til at modtage USAs opfordring til forhandling med Indonesien og indtil videre giver afkald på at sende forstærkninger til Hollandsk Ny Guinea. – 14. afgiver udenrigsminister Subandrio en erklæring om, at også Indonesien er villig til forhandlinger om en fredelig løsning af Ny Guinea spørgsmålet. – 22. Hemmelige forhandlinger i Washington mellem Holland og Indonesien ender uden resultat. – 27. Præsident Sukarno bebuder fremskyndelse af forberedelserne til befrielse af Hollandsk Ny Guinea, men udtaler samtidig håbet om en fredelig løsning.

18. – Efter 12 dages forhandlinger underskrives i Evian overenskomsten om våbenstilstand i Algier fra 19/3 kl. 12 lokal tid. Mellem juni og september skal en folkeafstemning i Algier afgøre landets fremtidige status. I tilfælde af, at afgørelsen falder ud til fordel for Algiers selvstændighed, skal de franske styrker i Algier i løbet af 12 måneder efter folkeafstemningen reduceres til 80.000 mand, som derefter skal være evakueret efter 2 år, men Frankrig beholder i 15 år flådebasen Mers-el-Kebir og andre baser i 5 år. Indtil folkeafstemningen har Frankrig i princippet den fulde suverænitet, udøvet gennem en højkommissær, hvortil udnævnes den hidtidige franske ambassadør i København, Christian Fouchet, der har kontrollen over de franske styrker og i sidste instans er ansvarlig for opretholdelsen af lov og orden. Samtidig får en midlertidig, overvejende muhammedansk regering kontrollen over en ordensmagt på 42.000, senere 60.000 mand. Frankrig anerkender, at Sahara er en del af Algier, men har opnået gunstige betingelser med hensyn til udnyttelsen af områdets naturrigdomme. – 26. Lederen af OAS-styrkerne i Vest-Algier, den in absentia dødsdømte general Edmond Jouhaux (se 11/7 1961) tages til fange.

Ved valgene i Argentina til halvdelen af deputeretkammeret vinder tilhængerne af ekspræsident Perón halvdelen af mandaterne og besætter samtidig guvernørposterne i flere provinser, bl. a. Buenos Aires. – 19. meddeles, at værnscheferne har krævet, at regeringen skal gribe ind og forhindre, at perónisterne overtager guvernørposterne. – 28. De øverstkommanderende for de væbnede styrker kræver i et ultimatum præsident Frondizis afgang. – 29. Frondizi afsættes ved et militærkup og interneres på øen Martin Garcia i La Plata. – 30. Senatspræsident José Maria Guido, der ligesom Frondizi tilhører de intransigente radikale, overtager præsidentposten.

Valgene i Colombia præges af stemmefremgang for det venstreradikale parti.

25. – Lederen af det amerikanske udenrigsministeriums afdeling for det fjerne Østen Averell Harriman udtaler, at han har meddelt Boun Oum, at USA vil unddrage ham sin understøttelse, hvis han ikke genoptager forhandlingerne med neutralisterne og Pathet Lao (se 2/2).

28. – Hæren under general Zahreddin tager magten i Syrien og opløser den grundlovgivende forsamling, og præsident Nazim Kudsi og ministeriet Marouf Dawalibi, dannet 23/12 1961, træder tilbage. Indtil en ny regering kan dannes, overtager de væbnede styrkers øverste ledelse den lovgivende, udøvende og dømmende magt.

DANMARK

Januar 1962

1. – Statsminister Kampmann udtaler, at en af de første opgaver i det nye år bliver at bremse, men ikke standse den økonomiske vækst, og at der herved vil blive lejlighed til at vise lidt mere politisk samarbejde, end det lykkedes at mobilisere i 1961.

Økonomiminister Kjeld Philip har i en artikel i Skive Folkeblad foreslået, at der til foråret gennemføres skatteforhøjelser, som kan gøre det muligt at nedsætte diskontoen.

I et dobbeltinterview i Aalborg Stiftstidende udtaler venstres formand, fhv. statsminister Erik Eriksen, og formanden for den konservative folketingsgruppe, fhv. minister Poul Sørensen, ønske om fortsat samarbejde mellem de to partier. Med henblik på de radikale fremhæver de, at de ønsker den bredest mulige ikke-socialistiske regering.

3. – Arbejdsgiverforeningen og LO genoptager drøftelserne om nye forhandlingsregler i stedet for de til 1/7 opsagte.

6.–7. – På det radikale venstres nytårsmøde på Nyborg Strand føres en langvarig debat om udenrigs- og militærpolitikken (se 20/12 1961). Det meddeles, at alle talere uanset standpunkt giver tilsagn om fortsat at ville arbejde for partiet. Et udvalg skal søge at finde en formel, der kan vinde bred tilslutning.

7. – På et møde i Århus stiftes »Komiteen til bevarelse af Danmarks Frihed«. Komitéen, der tæller 17 mand, vil modarbejde Danmarks tilslutning til de seks.

8. – Fhv. statsminister Erik Eriksen (v.) udtaler, at både for de radikale selv og for den liberale politiks samlede muligheder er det tidspunkt meget nær, da det er nødvendigt for de radikale at sige nej til socialdemokratiet og ja til et samarbejde med »os andre«.

10. – Statsminister Kampmann rejser på besøg i Israel og Indien.

Økonomiminister Philip fremsætter forslag om økonomisk samordning, hvorefter der oprettes et talstærkt råd med et formandskab af 3 nationaløkonomer og til bistand for rådet et institut for økonomisk forskning. Ved 1. behandling 25/1 får forslaget kun tilslutning fra regeringspartierne.

Ministeriet for offentlige arbejder meddeler, at prøveboringerne i salthorsten ved Suldrup, der har kostet 4,5 mill. kr., er indstillet, idet der ikke har vist sig kalilag af brydeværdig kvalitet.

11. – Kongeparret ledsaget af udenrigsminister Krag afrejser til Thailand på officielt besøg.

Finansminister Hans R. Knudsen fremsætter forslag til lov om folkeopsparing, hvorefter personer over 18 år kan tegne to folkeopsparingsrater à 900 kr. om året. Under forudsætning af at folkeopsparingskontiene bindes for 5 år, yder staten til hver opsparingsrate en sparepræmie på 100 kr.

Handelsminister Baunsgaard fremsætter forslag om nedsættelse af en forsikringskommission med vidtgående beføjelser til at kræve oplysninger hos forsikringsselskaberne. Han udtaler, at han ikke har hensigter i retning af en socialisering af forsikringsvæsenet. Forslaget vedtages 27/4 mod venstres og de uafhængiges stemmer.

Landbrugsminister Skytte fremsætter forslag til lov om afsætning af frisk dansk frugt og danske grøntsager – et sidestykke til afsætningslovgivningen for landbruget. Forslaget vedtoges 25/4 enstemmigt, idet de konservative undlader at stemme.

12. – Danmarks Rederiforening har rettet en henvendelse til handelsministeriet og udenrigsministeriet om en undersøgelse i anledning af et amerikansk krav om, at

mindst halvdelen af den hjælp til Congo, som formidles af FN og finansieres med amerikanske midler, skal transporteres med skibe under amerikansk flag.

Forsvarsminister Poul Hansen udtaler, at der endnu mangler godt 4000 frivillige for at opfylde betingelsen for en nedsættelse af de værnepligtiges tjenestetid.

15. – Det færøske landsstyre vil lade udarbejde en 5-års plan for alle offentlige og større private investeringer, i hvilke lagtinget og staten deltager.

25. – Regeringen offentliggør svarene på folketingsmand Hans Rasmussens spørgsmål vedrørende Danmarks tilslutning til fællesmarkedet (se 12/12 1961).

Boligminister Carl P. Jensen besvarer en forespørgsel fra v. og k. f. om boligsituationen. Under debatten opfordrer Thestrup (k. f.) og Finn Poulsen (v.) regeringen til forhandlinger for i fællesskab at søge at nå frem til en løsning af problemerne. Kaj Moltke (s. f.) foreslår en dagsorden, der opfordrer regeringen til at fremsætte lovforslag, som hindrer spekulationsfortjeneste, sikrer lav rente, nationaliserer byggematerialeindustrien og letter lejernes adgang til overtagelse af ældre ejendomme. Forslaget forkastes med 119 stemmer mod 10 (s. f.).

26. – På et møde med finansministeren fremsætter statstjenestemændenes centralorganisationer og Danmarks Lærerforening forslag om en forhøjelse af antallet af overenskomsttillægsportioner. Finansministeren erklærer, at han ikke kan gå med hertil, men afviser ikke muligheden af, at andre bestemmelser af mere generel lønningsmæssig karakter kan tages op til overvejelse.

29. – Embedsmandsforhandlinger om Danmarks indtræden i fællesmarkedet begynder i Bruxelles.

Februar 1962

2. – Det økonomiske sekretariat offentliggør resultatet af en undersøgelse, hvorefter der i årene 1961–1980 må regnes med byggeudgifter til undervisning, uddannelse og forskning på 6,4 milliarder kr.

4. – Modstandere inden for det radikale venstre af fælleskommandoen (se 20/12 1961) udpeger på et møde i Odense to medlemmer af udvalget, der skal tilrettelægge partiets forsvars- og udenrigspolitiske linie (se 6.–7/1). Samtidig vedtager man at fortsætte bestræbelserne for at bringe partiets linie i overensstemmelse med landsmødeudtalelser, program og tradition.

5. – En dansk delegation under udenrigsminister Krag forhandler i Bruxelles med EECs ministerråd. Det vedtages at nedsætte to arbejdsgrupper om Danmarks ønsker henholdsvis om en overgangsordning for tolden på visse varer og om bevarelse af det fællesnordiske arbejdsmarked.

6. – Den danske ambassadør i London afleverer i det britiske udenrigsministerium et memorandum om den danske regerings synspunkter vedrørende en nyordning af fiskeriterritoriet ved Færøerne. Det færøske hjemmestyre ønsker princippet om 12 miles fiskeriterritorium i forhold til Storbritannien gennemført fuldstændigt.

14. – Udenrigsministeriet offentliggør en rapport, udarbejdet af embedsmænd i udenrigs-, handels- og økonomiministeriet, om Danmark og det europæiske økonomiske fællesskab, herunder en redegørelse for følgerne af, at Danmark holder sig uden for fællesmarkedet.

Indenrigsminister Lars P. Jensen bebuder i et interview med LOs organ Løn

og Virke, at han allerede i indeværende folketingsår vil fremsætte lovforslag om oprettelse af en regionalkommune med direkte valgt bestyrelse for hovedstadsområdet (til og med Hørsholm mod nord, Høje Taastrup mod vest og Dragør mod syd). Herved vil Københavns amt forsvinde, og de kommuner i amtet, som ikke kommer ind under regionalkommunen, vil blive henlagt under Roskilde amt.

15. – Landbokommissionen af 1960, hvis formand er landbrugsminister Skytte, underskriver betænkning vedrørende jordbonitering, hovedparcellernes størrelse og sammenlægning af mindre ejendomme.

Sønderjyske amtmænd, borgmestre og folketingsmænd henvender sig til statsminister Kampmann og undervisningsminister Helveg Petersen for at drøfte muligheden for at placere Danmarks tredie universitet i Sønderjylland.

20. – I ægeksportudvalget rejses spørgsmålet om statsstøtte til ægproduktionen, indtil Danmark bliver medlem af EEC.

21. – Forsvarsminister Poul Hansen udtaler i anledning af et spørgsmål fra den konservative gruppeformand Poul Sørensen, at han ønsker at vente med at give folketinget en redegørelse for forsvarets materielbehov og de foranstaltninger, der tænkes truffet for at gennemføre de i forsvarsordningen forudsatte materielanskaffelser, idet regeringen endnu ikke er færdig med sine overvejelser.

Administrationsudvalget af 1960, der har til opgave at formulere mere generelle retningslinier for statens administration og foretage undersøgelser af de enkelte ministeriers opbygning og sagsområde, afgiver sin første betænkning. Det foreslås, at hvert ministerium skal bestå af ét departement og et eller flere direktorater for særlige sagsområder. Direktørerne skal have ret vide beføjelser til selvstændigt at træffe afgørelse, men skal ikke have direkte referat til ministeren, og hvor der ikke ved lov er oprettet særlige ankenævn, bør der være adgang til at indanke direktoratsafgørelser for ministeren.

22. – Undervisningsminister Helveg Petersen fremsætter forslag om oprettelse af et lægevidenskabeligt fakultet i Odense.

23. – Forslag om ændringer i toldloven (vedr. landbrugsvarer, frugt og grøntsager) med henblik på Danmarks eventuelle indtræden i fællesmarkedet vedtages enstemmigt. Endvidere færdigbehandles forslag om foranstaltninger mod lærermangelen, der bemyndiger undervisningsministeren til at fastsætte grænser for, hvor mange lærere der må være ved en skole, til at give dispensation fra skolelovens krav om timetal samt til at udskyde den planlagte nedsættelse af klassekvotienten. Også dette forslag vedtages enstemmigt, men s. f. og 3 k. f. undlader at stemme.

Finansministeriet har accepteret et tilbud om et lån på 60 mill. schw. francs, hvis provenu viderelånes i tre lige store dele til Københavns kommune, I/S Vestkraft og SEAS til finansiering af kraftværkernes udbygning.

28. – Finansudvalget giver sin tilslutning til, at Danmark køber for 2,5 mill. dollars (ca. 17,2 mill. kr.) obligationer i det obligationslån på i alt 200 mill. dollars, som FN udbyder for at skaffe midler til organisationens fortsatte drift.

Marts 1962

4. – Det radikale venstres hovedbestyrelse giver tilslutning til en almindelig omsætningsafgift med tilhørende lettelser i den direkte beskatning og forhøjelse af børnetilskuddene, men advarer mod en øjeblikkelig ophævelse af fradraget for merindtægt og mener, at det må nøjere overvejes, om omsætningsafgiften bedre

kan lægges i produktions- og engrosleddet end i detailleddet.

Formanden for den konservative folketingsgruppe Poul Sørensen udtaler, at hans parti ønsker en politik, der virker opsparingsfremmende, bl. a. gennem skattefrihed for opsparing, og at nye forbrugsafgifter må modsvares af tilsvarende reelle skattenedsættelser.

LOs formand Eiler Jensen udtaler, at chancerne for enighed om nye forhandlingsregler (se 3/1) ikke er store, idet arbejdsgiverne på forhånd har erklæret, at de ikke vil give underorganisationerne fri adgang til at forhandle.

6. – Stemmefordelingen (pct. af samtlige afgivne stemmer) ved de kommunale valg, for landkommunernes vedkommende amtsrådsvalgene, fremgår af nedenstående oversigt. Til sammenligning er anført den tilsvarende fordeling ved de kommunale valg i marts 1958. Stemmeprocenten i landet som helhed er 73.9 mod 76.4 i 1958. Vælgertallet er siden 1958 forøget med ca. 8 pct., bl. a. ved nedsættelsen af valgretsalderen fra 23 til 21 år.

	Hovedstaden		Provinsbyerne		Amterne	
	1958	1962	1958	1962	1958	1962
Socialdemokratiet	44.4	40.9	48.1	48.6	31.1	32.3
Det radikale venstre	5.9	3.7	4.3	3.2	9.2	8.4
Det konservative folkeparti	33.7	34.9	20.5	21.6	17.3	20.6
Venstre	5.1	2.2	14.1	11.5	37.2	33.5
Danmarks retsforbund	2.1	1.0	2.0	1.1	2.7	1.4
Danmarks kommunistiske parti	7.5	2.3	3.7	1.4	0.8	0.3
Danmarks socialistiske parti	0.7	–	0.5	–	–	–
Socialistisk folkeparti	–	13.8	–	5.3	–	1.6
De uafhængige	0.6	1.0	0.3	0.3	0.4	1.1
Slesvigsk parti	–	–	0.8	0.7	0.4	0.3
Andre[1])	–	0.2	5.7	6.3	0.9	0.5
	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

[1]) Omfatter borger- og fælleslister, lokale og kommunale lister, erhvervslister m. m. I provinsbyerne falder 5.1 pct. af stemmerne på borger- og fælleslister (1958 4.8 pct.). – I Københavns kommune mister socialdemokratiet det absolutte flertal.

Smedeforbundets formand, folketingsmand Hans Rasmussen, udtaler, at han ikke vil være glad for en omsætningsafgift til lettelse af direkte skatter og spørger, om det overhovedet er nødvendigt med en øget skatteudskrivning. I hvert fald må en pengeopsugning, hvis den er nødvendig, bindes på forsvarlig måde.

7. – Fællesudvalget vedrørende spørgsmålet om tobak – specielt cigaretter – og lungekræft, nedsat af sundhedsstyrelsen, Landsforeningen til Kræftens Bekæmpelse og Den alm. danske Lægeforening, offentliggør en betænkning, hvori man afviser almindeligt forbud mod cigaretrygning, men bl. a. foreslår forbud mod reklamering for cigaretter, ændret tobaksbeskatning og udvidede forbud mod rygning i offentlige transportmidler og lokaler.

8. – Folketinget vedtager enstemmigt forslaget om en ny broforbindelse over Lille Bælt (se 6/12 1961).

9. – Finansminister Hans R. Knudsen fremsætter forslag om almindelig omsætningsafgift i detailleddet på 5 pct. af vareprisen incl. afgiften. Samtidig foreslås de nugældende engrosafgifter på 10 eller 15 pct. i henhold til loven om forbrugsbegrænsende foranstaltninger afskaffet. Provenuet anslås til 900 mill. kr. årligt.

Det samtidig fremsatte forslag til udskrivningslov for 1962–63 indeholder forskellige lempelser: forhøjelse af det skattefri mindstebeløb, udvidelse af proportionalskattens område og forhøjelse af børnetilskuddene, således at skatten for skalaindtægter på indtil 50.000 kr. vil blive mindre end efter den gældende lovgivning. Lovforslagets skalaer vil bevirke, at udskrivningen for 1962–63 vil blive ca. 470 mill. kr. lavere, end hvis de for 1961–62 gældende skalaer benyttes, men samtidig foreslås merindkomstfradraget afskaffet, hvilket vil medføre en merudskrivning på ca. 250 mill. kr., og forhøjelsen af børnetilskuddene vil betyde en merudgift på ca. 90 mill. kr. De samlede lettelser som følge af lovforslaget anslås derfor til ca. 310 mill. kr. Som kompensation for omsætningsafgiften bebudes forhøjelse af folke-, invalide- og enkepensioner med ca. 45 mill. kr. For at imødegå virkningerne af forøgelsen af den samlede skatteudskrivning på likviditeten er det hensigten at gennemføre et lovforslag, der giver finansministeren bemyndigelse til efter samråd med nationalbanken at foretage opkøb af børsnoterede obligationer.

13. – Indenrigsminister Lars P. Jensen fremsætter forslag om, at statstilskuddet til sygehusene forhøjes fra 60 til 65 pct. af nettoudgifterne. Forslaget vedtages enstemmigt 16/5.

Fhv. statsminister Erik Eriksen (v.) erklærer, at regeringens skatteforslag ikke er egnede til at rette noget som helst op i den nuværende situation. Som en betingelse for et forlig anfører han, at alle skatter principielt må tages ud af pristalsberegningen, boligstøtteloven må ændres, der må gives væsentlige begunstigelser for privat opsparing, og regeringen må ikke regne med flere penge til offentligt forbrug. Om omsætningsafgiften udtaler han, at venstre, medmindre man kan overbevise det om noget andet, må kræve afgiften lagt i import- og produktionsleddet.

14. – Nationalbanken fremhæver i sin beretning, at der må skabes almindelig forståelse for nødvendigheden af, at pengeindkomsterne i en periode holdes nogenlunde stabile, den økonomiske ligevægt bør genskabes ved forøget opsparing og ikke ved formindsket investering, og der bør igen tilvejebringes overskud på statsbudgettet, men ikke gennem forholdsregler, som på ny driver pengeindkomsterne op, og en forbedret statsfinansiel stilling bør ikke resultere i en forøgelse af statsudgifterne.

15. – Ved folketingets første behandling af skatteforslagene (se 9/3) går socialdemokraten Holger Eriksen og den radikale Aage Fogh mod omsætningsskatten. I anledning af, at statsministeren har stillet større militærbevillinger i udsigt, erklærer Fogh, at han, hvis der bliver tale om betydelige udgifter, ikke vil nøjes med at stemme imod. Heller ikke Hans Rasmussen (se 6/3) er glad for omsætningsafgiften, men ser hellere visse midlertidige afgifter og en tvangsopsparing og vender sig mod tanken om at holde omsætningsafgiften uden for pristalsberegningen.

Landbrugsminister Skytte fremsætter forslag om ændring i lov om landbrugsejendomme. Forslaget åbner adgang til nedlægning af ejendomme under 5 ha af bedste jord (7 ha middelgod jord), når jorden sammenlægges med andre mindre ejendomme, så disse kommer op på 12–15 ha, med landbrugsministeriel tilladelse eventuelt 15–29 ha.

16. – Den danske regering besvarer generalsekretær U Thants rundskrivelse til FNs medlemslande om deres stilling til den svenske plan om en atomfri klub. I svaret hedder det bl. a., at Danmark er modstander af en yderligere spredning af atomvåben, og at regeringen, såfremt der opnås enighed om almindelig afrustning, vil være positivt indstillet over for skabelsen af atomfri zoner.

Handelsminister Baunsgaard fremsætter forslag om ændringer i aktieselskabsloven

og i beværterloven. Ændringerne tilsiger at hindre udenlandsk overtagelse i tilfælde af Danmarks indtræden i fællesmarkedet.

Undervisningsminister Helveg Petersen fremsætter forslag om ændring i lov om folkeskolen, hvorefter der bliver mulighed for at oprette frivillige 10. klasser og særlige børnehaveklasser.

17. – Nordisk Råds 10. session åbnes i Helsingfors af fhv. statsminister Erik Eriksen, hvorefter rådet konstituerer sig med K.-A. Fagerholm, Finland, som præsident. Under generaldebatten, der fortsættes den følgende dag, taler fra dansk side først udenrigsminister Krag, der gør rede for den danske regerings bedømmelse af muligheden for nordisk samarbejde i den nuværende situation og på længere sigt. Kulturminister Bomholt og Ole Bjørn Kraft taler om det kulturelle samarbejde, økonominister Philip om fællesnordisk kursusvirksomhed for eksperter til u-landene, folketingets formand Gustav Pedersen kritiserer mængden af tryksager, Aksel Larsen vender sig mod fællesmarkedet. Endvidere taler Knud Thestrup (om samarbejde på det retslige område) og færingen Johan Poulsen.

Forsvarsminister Poul Hansen har trods modstand fra Industrirådets og Arbejderbevægelsens Erhvervsråds repræsentanter i materielnævnet og henvendelse fra Dansk Smede- og Maskinarbejderforbund og Dansk Arbejdsmands- og Specialarbejderforbund til statsministeren besluttet, at hæren skal forsynes med maskingeværer fra de tyske Rheinmetall-fabrikker i stedet for de maskingeværer, der fremstilles af Dansk Industri Syndikat.

De forhandlingsberettigede tjenestemandsorganisationer modtager et tilbud fra finansministeren om forhøjelse af stedtillægget med ca. 28 mill. kr., forhøjelse af honorarer med ca. 3 mill. kr. samt en feriegodtgørelse (1 pct.) på 16 mill. kr., i alt ca. 47 mill. kr. (se 26/1).

18. – Formanden for den konservative folketingsgruppe Poul Sørensen erklærer, at det er helt umuligt at foretage en blot nogenlunde forsvarlig behandling af skatteforslagene inden 1/4.

19. – Danmark anmoder om forhandlinger om medlemsskab af det europæiske atomenergifællesskab EURATOM og kul- og stålfællesskabet (CECA).

20. – Den danske ambassadør i London gør forestillinger over for den britiske regering i anledning af, at importen af smør til Storbritannien i de 12 måneder april 1962–marts 1963 vil blive begrænset til 396.000 tons, hvoraf Danmarks andel er fastsat til 93.000 tons.

21. – Danmark har sammen med Norge og Sverige over for den vesttyske regering protesteret mod et lovforslag om statssubsidier til vesttysk skibsfart.

22. – Nordisk Råd vedtager at henstille til regeringerne, at de i fællesskab træffer foranstaltninger for at sikre gennemførelsen af det internationale radioreglement for så vidt angår radiospredning i strid med dette og bestemt til modtagning i et nordisk lands område. Vedtagelsen sker med 48 stemmer mod 7, medens 5 undlader at stemme.

23. – Nordisk Råd henstiller med 56 stemmer mod 4 (de finske folkedemokrater) til regeringerne at afslutte en overenskomst om nordisk samarbejde i det væsentlige overensstemmende med regeringernes forslag. Efter vedtagelsen paraferes aftalen – Helsingforstraktaten – af medlemmer af de 5 regeringer, for Danmarks vedkommende statsminister Kampmann.

I alt er der ved Nordisk Råds 10. session vedtaget 33 nye rekommandationer til regeringerne.

EECs ministerråd giver tilsagn om, at Danmark kan optage direkte kontakt med fællesmarkedets kommission om landbrugsordningerne.

25. – Italien ophæver importstoppet for kød og levende kreaturer.

27. – Økonomiminister Philip forelægger den økonomiske årsoversigt.

Jernindustriens Sammenslutning og Centralorganisationen af Metalarbejdere har sluttet rammeaftale om lønudbetaling hver 14. dag.

28. – Forsvarsminister Poul Hansen besvarer en forespørgsel fra v. og k. f. om hvilke foranstaltninger regeringen har truffet for at dække forsvarets materielbehov. Ministeren oplyser, at der i de sidste 2 år er bevilget materiel for 160 mill. kr., og at den amerikanske våbenhjælp i samme tidsrum har udgjort 7–800 mill. kr. Behovet er opgjort til ca. 1800 mill. kr., og USA er villig til at fortsætte våbenhjælpen i endnu nogle år under forudsætning af, at Danmark selv øger sine bevillinger.

29. – Efter at det har vist sig umuligt at gennemføre forslaget om omsætningsafgift og den dertil knyttede lempelse af statsindkomstskatten inden 1/4 vedtager folketingen ved 2. behandling at udtage de foreslåede lempelser af udskrivningsforslaget. Med uforandret udskrivning anslås provenuet af indkomstskatten til ca. 600 mill. kr. mere i 1962–63 end i 1961–62, og der kan herefter regnes med et mindre kasseoverskud. Under udvalgsforhandlingerne har regeringen givet tilsagn om besparelser på 185 mill. kr. Der er enighed mellem partierne om at fortsætte forhandlingerne om omsætningsafgift i udvalget. Under debatten retter Poul Møller (k. f.) et skarpt angreb på statsminister Kampmann for manglende evne til at lede landets politik.

30. – Undersøgelseskommissionen i Haag vedrørende »Red Crusader«-affæren (se 15/11 1961) fastslår i sin beretning, at trawleren var inden for den færøske fiskerigrænse, men at der ikke er tilvejebragt bevis for, at den faktisk har fisket. Det fastslås endvidere, at skipperen Ted Wood handlede forkert ved at indespærre det danske trawlerhold, men at kommandørkaptajn Sølling på »Niels Ebbesen« ikke burde have skudt med skarpt. De britiske marineofficerers holdning under og efter episoden karakteriseres som udadlelig.

Folketinget færdigbehandler udskrivningsforslaget, der vedtages med regeringspartiernes og socialistisk folkepartis stemmer mod de uafhængiges stemmer, medens venstre og de konservative undlader at stemme. Finanslovforslaget vedtages imod socialistisk folkepartis stemmer, medens de uafhængige undlader at stemme.

Landbrugets kompensationsudvalg konstaterer, at landbrugets økonomi i 1. halvdel af høståret 1961–62 er blevet forringet med 375 mill. kr. i forhold til det foregående år. Udvalget har derfor anmodet landbrugsministeren om en forhandling om 1) hjemmemarkedsordninger for animalske produkter, 2) afløsning af landbrugets skatter på fast ejendom og skattefrie afdrag for nyetablerede landmænd, 3) en forbedret brødkornsordning og en foderkornsordning og 4) eksportfremmende foranstaltninger.

PUBLIKATIONER

UDGIVET AF

INSTITUTET FOR HISTORIE OG SAMFUNDSØKONOMI

Arbejdslønnen i Danmark under skiftende Konjunkturer ca. 1850–1913. Af Jørgen Pedersen. Gyldendalske Forlag. 1930, 389 S., 2,00 Kr. (udsolgt).

Sociale Studier i dansk Historie efter 1857. Under Ledelse af P. Engelstoft og Hans Jensen. Gyldendalske Forlag, 1930, 189 S., 1,00 Kr. (udsolgt).

Bidrag til Arbejderklassens og Arbejderspørgsmaalets Historie i Danmark fra 1864–1900. Under Ledelse af P. Engelstoft og Hans Jensen. Gyldendalske Forlag, 1931, 424 S., 2,00 Kr. (udsolgt).

De danske Stænderforsamlingers Historie 1830–1848. Første Del. Af Hans Jensen. J. H. Schultz Forlag, 1931, 586 S., 4,00 Kr. (udsolgt).

Economic Conditions in Denmark after 1922. Af Jørgen Pedersen. Institutet for Historie og Samfundsøkonomi, 1931, 50 S., 1,50 Kr.

Statshusmandsbrug i Fyns Stift. Af C. Lind og Jørgen Pedersen. Institutet for Historie og Samfundsøkonomi, 1933, 44 S., 1,50 Kr. (udsolgt).

Mænd og Meninger i Dansk Socialpolitik 1866–1901. Under Ledelse af P. Engelstoft og Hans Jensen. Gyldendalske Forlag, 1933, 174 S., 1,00 Kr. (udsolgt).

Kampen om Saar. Af Marius Buus. Gyldendalske Forlag, 1934, 80 S., 0,25 Kr. (udsolgt).

Driftsstatistiske Undersøgelser over Detailhandelens Økonomi. Hefte 1, Kolonialbranchen i Hovedstaden. Af C. Lind, Gyldendalske Forlag, 1934, 31 S., 1,25 Kr. (udsolgt).

Statistical Investigations into the Economy of Retailing. Bulletin No. 1, The Grocery Trade. Af C. Lind. Gyldendalske Forlag, 1934, 58 S., 3,00 Kr. (udsolgt).

De danske Stænderforsamlingers Historie 1830–1848. Anden Del. Af Hans Jensen. J. H. Schultz Forlag, 1934, 755 S., 4,00 Kr. (udsolgt).

Driftsstatistiske Undersøgelser over Viktualiehandelen i København og Frederiksberg. Af C. Lind. Institutet for Historie og Samfundsøkonomi, 1935, 32 S., 1,25 Kr. (udsolgt).

Statistical Investigations into the Economy of Retailing. Bulletin No. 2, The Provision Trade. Af C. Lind. Gyldendalske Forlag, 1935, 52 S., 3,00 Kr. (udsolgt).

Abessinien. Institutet for Historie og Samfundsøkonomi, 1936, 135 S. (udsolgt).

Den polske Korridor og Danzig. Af Sven Henningsen. Institutet for Historie og Samfundsøkonomi, 1936, 111 S. (udsolgt).

Dansk Jordpolitik 1757–1919. Første Del: *Udviklingen af Statsregulering og Bondebeskyttelse indtil 1810.* Af Hans Jensen. Gyldendalske Forlag, 1936, 262 S., 5,00 Kr. (udsolgt).

Driftsstatistiske Undersøgelser over Frugt- og Grønthandelen i København og Frederiksberg. Af C. Lind. Institutet for Historie og Samfundsøkonomi, 1937, 50 S., 1,75 Kr. (udsolgt).

An Analysis of Price Behaviour during the Period 1855–1913. Af Jørgen Pedersen og O. Strange Petersen. Levin og Munksgaard, 1938, 268 S., 12,00 Kr.

Den faglige Arbejderbevægelse i Danmark indtil Aar 1900. I. Bind. Til c. 1880. Af Henry Bruun. Gyldendalske Forlag, 1938, 636 S., 6,00 Kr. (udsolgt).

Rustningsindustrien, Staternes Kontrol med Vaabenhandel og Vaabenproduktion. Af Svend Laursen. Gyldendalske Forlag, 1938, 93 S., 1,25 Kr. (udsolgt).

Storpolitik i Stillehavet. Studiekredsopgaver om Flaadetraktaterne. Singapore, Philippinerne og de japanske Mandatoer. Gyldendalske Forlag, 1938, 115 S., 2,50 Kr. (udsolgt).

Folkeforbundet, Organisation og Virksomhed. Af Erling Kristiansen. Gyldendalske Forlag, 1939, 76 S., 1,00 Kr. (udsolgt).

Danish Economic Policy 1931–1938, The Repercussion of Modern Commercial Policies on Economic Conditions in Denmark. By H. P. Götrik, Inst. f. Hist. og Samfundsøkonomi, 1939, 74 S., 2,25 Kr. (udsolgt).

Studier over det offentlige Fattigvæsens historiske Udvikling i Danmark i det 19. Aarhundrede. Af Harald Jørgensen. Gyldendalske Forlag, 1940, 426 S., 5,00 Kr. (udsolgt).

Modsætningen mellem Italien og Frankrig 1914–1939. Af Kjeld Winding, Gyldendalske Forlag, 1940, 192 S., 2,00 Kr. (udsolgt).

Textil-Raastoffer. Af Jørgen Moe. Gyldendalske Forlag, 1941, 126 S., 2,00 Kr. (udsolgt).

Driftsstatistiske Undersøgelser over Boghandelen i Hovedstaden. Af C. Lind. Inst. f. Hist. og Samfundsøkonomi, 1941, 32 S., 1,75 Kr.

Kina og Stormagterne. Af I. Grünbaum og Hanna Kobylinski. Gyldendalske Forlag, 1942, 202 S., 3,00 Kr. (udsolgt).

Bidrag til de tidligere dansk-vestindiske Øers økonomiske Historie med særligt Henblik paa Sukkerproduktion og Sukkerhandel. Af P. P. Sveistrup. Inst. f. Hist. og Samfundsøkonomi, 1942, 119 S., 3,00 Kr. (udsolgt).

Arbejdsforhold indenfor dansk Haandværk og Industri 1857–1899. Af Georg Nørregaard. Gyldendalske Forlag, 1942, 624 S., 6,00 Kr. (udsolgt).

Kul, Tørv og Brunkul. Af Helge Andersen. Gyldendalske Forlag, 1942, 140 S., 2,00 Kr. (udsolgt).

Indien. Samfundsforhold og moderne Historie. Af Erik Rasmussen. Gyldendalske Forlag, 1942, 144 S., 3,00 Kr. (udsolgt).

Danish Exchange Policy 1914–1939. Af Poul Nyboe Andersen. Inst. f. Hist. og Samfundsøkonomi, 1942, 121 S. (Duplikeret). 3,00 Kr. (udsolgt).

Dansk Jordpolitik 1757–1919. Anden Del: *Fæstevæsenets Afvikling og Jordlovgivningen i Perioden 1810–1919.* Af Hans Jensen. Gyldendalske Forlag, 1945, 484 S., 11,50 Kr.

Dansk Sukkerhandel og Sukkerindustri. Af P. P. Sveistrup og R. Willerslev. Gyldendalske Forlag, 1945, 371 S., 10,00 Kr.

Frankrig 1870–1930. Den tredie Republiks Historie. Af Ludvig Krabbe. Gyldendalske Forlag, 1945, 295 S., 9,00 Kr.

Grundlinierne i Sovjetunionens Udenrigspolitik 1917–1941. Af Ad. Stender-Petersen. Gyldendalske Forlag, 1946, 201 S., 7,50 Kr.

De forenede Nationer. Af Finn T. B. Friis. Gyldendalske Forlag, 1948, 5,50 Kr. (udsolgt).

Asiatisk Kompagni i den florissante Periode 1772–1792. Af Aa. Rasch og P. P. Sveistrup. Gyldendalske Forlag, 1948, 347 S., 10,00 Kr.

Jernmalm, Jern og Staal. Af Lauge Dahlgaard. Gyldendalske Forlag, 1949, 154 S., 6,00 Kr. (udsolgt).

Spanien, Republik og Francostyre 1931–48. Af Erik Reske-Nielsen. Ejnar Munksgaard, 1949, 323 S., 9,00 Kr. (udsolgt).

Latin-Amerika. Af Erik Bach. Ejnar Munksgaard, 1940, 252 S., 9,00 Kr. (udsolgt).

Intergrovernmental Fiscal Relations. Federal State and Local Finances. Af Kjeld Philip. Ejnar Munksgaard, 1954, 171 S., 15,00 Kr.

Opsparing, Kapitalbevægelse og Formuernes Sammensætning i København 1949. Af Kjeld Bjerke. Ejnar Munksgaard, 1954, 54 S., 3,00 Kr.

Lønudviklingen i Danmark 1914–1950. Af Poul Milhøj. Ejnar Munksgaard, 1954, 222 S., 10,00 Kr.

Kurantbankens forhold til staten. Af Erik Rasmussen. Det Danske Forlag, 1955, 293 S., 25,00 Kr.

Træk af de faglige storkonflikter i 1920 og 1925. Af Heinrich Schlebaum Larsen. Danske Boghandleres Kommissionsanstalt, 1956, 42 S., 2,50 Kr.

Det mellemste Østen. Af Erik Reske-Nielsen. Danske Boghandleres Kommissionsanstalt, 1956, 136 S., 5,00 Kr. (udsolgt).

Om renteforskelle og emissionspolitik på obligationsmarkedet. Af Troels Glud. Danske Boghandleres Kommissionsanstalt, 1957, 286 S., 25,00 Kr.

A history of prices and wages in Denmark 1660–1800. Volume I. By Astrid Friis and Kristof Glamann. Longmans, Green and Co., London, (Munksgaard), 1958, 350 S., 52,50 Kr.

Fransk indenrigspolitik. Fra de Gaulle til de Gaulle. Af George Damborg. Danske Boghandleres Kommissionsanstalt, 1958, 134 S., 5,00 Kr.

Sol og Sult. Underudviklingens problem i Italien. Af Erling Bjøl. Danske Boghandleres Kommissionsanstalt, 1960, 192 S., 10,00 Kr.